

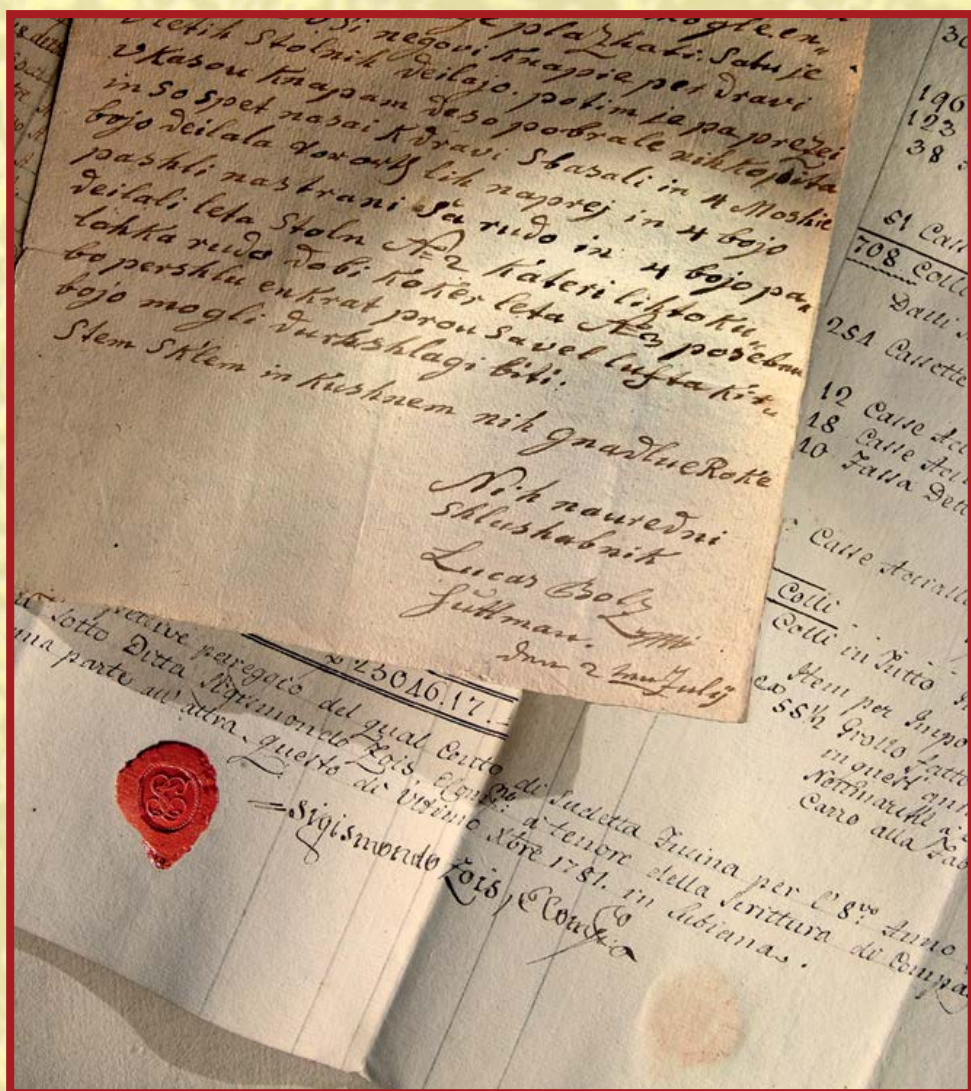

SCOPOLIA

Revija Prirodoslovnega muzeja Slovenije

Journal of the Slovenian Museum of Natural History

85 2015

SCOPOLIA 85 | 2015

SCOPOLIA 85/2015

Glasilo Prirodoslovnega muzeja Slovenije, Ljubljana / *Journal of the Slovenian Museum of Natural History, Ljubljana*

Izdajatelj / *Publisher:*

Prirodoslovni muzej Slovenije, Ljubljana, Slovenija /
Slovenian Museum of Natural History, Ljubljana, Slovenia

Sofinancirata/ *Subsidised by:*

Ministrstvo za kulturo in Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije. /
Ministry of Culture and Slovenian Research Agency

Urednik / *Editor-in-Chief:*

Boris KRYŠTUFEK

Uredil /*Edited by:*

Janez GREGORI

Uredniški odbor / *Editorial Board:*

Breda ČINČ-JUHANT, Igor DAKSKOBLER, Janez GREGORI, Miloš KALEZIĆ (SB),
Mitja KALIGARIČ, Milorad MRAKOVČIĆ (HR), Jane REED (GB), Ignac SIVEC, Kazimir TARMAN,
Nikola TVRTKOVIĆ (HR), Al VREZEC, Jan ZIMA (ČR)

Naslov uredništva in uprave / *Address of the Editorial Office and Administration:*

Prirodoslovni muzej Slovenije, Prešernova 20, p.p. 290, SI – 1001 Ljubljana, Slovenija /
Slovenian Museum of Natural History, Prešernova 20, P.O.B. 290, SI - 1001 Ljubljana, Slovenia

Račun pri UJP / *Account at UJP:*

01100-6030376931

Lektor za angleščino / *English language editing:*

Henrik CIGLIČ

Lektor za slovenščino / *Slovenian language editing:*

Mojca KRANJC

Oblikovanje / *Design:*

Boris JURCA

Tisk / *Printed by:*

Schwarz print d. o. o., Ljubljana

Izideta najmanj dve številki letno, naklada po 600 izvodov / *The Journal is published at least twice a year, 600 copies per issue.*

Natisnjeno / *Printed:*

november / *November 2015*

Naslovnica / *Front cover:*

Podpisa Lukasa Polca in Sigismunda Zoisa (glej str. 2)/
Lucas Polc's and Sigismondo Zois' signatures (see page 2)

Foto / *Photo:* Goran SCHMIDT

Cena posamezne številke / *Price of each issue:* 8,50 €

Revija je v podatkovnih bazah / *Journal is covered by:*

COBIB, BIOSIS Previews, Referativnyi Zhurnal, Zoological Record, Abstract of Mycology

SCOPOLIA No 85: 1–142 (2015)

Slovenska pisma rudarskega nadzornika Lukasa Polca Sigismondu (Žigu) Zoisu v letih od 1789 do 1798

Slovenian letters written by mining supervisor Lukas Polc between 1789 and 1798 to Sigismondo (Žiga) Zois

Goran SCHMIDT¹

Diplomatični in kritični prepis, interpretacija in komentar pisem
o ogledu rudnih jam na Pokljuki in kopov glin v Selški dolini,
o montanističnih raziskavah na Koroškem, o poslanih vzorcih rud in
zahvala za prireditev poroke Polčeve hčerke Mici v Zoisovem gradu na
Javorniku pri Jesenicah ter *Geslovník* teh pisem s komentarjem

*Palaeographic and critical transcription, interpretation and comments
on letters concerning Polc's inspection of karstic ore caves on Pokljuka
Plateau and clay digging in the Selška Valley, his montanistic research in the
Koroška region, ore samples sent to Zois, and Polc's letter of thanks to Zois
for organising wedding of his daughter Mici in his castle at Javornik above
Jesenice, and Geslovník (Glossary) of these letters with a commentary*

UDK/UDC 82-6:622(497.4)"1789/ 1798"=163.6

Izvleček

V prispevku so obravnavana slovenska pisma rudarskega nadzornika Lukasa Polca, ki jih je pisal med letoma 1789 in 1798 fužinarju, trgovcu, mentorju in mecenu, prosvetljencu Sigismondu (Žigu) Zoisu v Ljubljano o rudnih jamah na Gorjušah pod Pokljuko, o raziskovalnem rudniku ob Dravi na Koroškem in o kopu glin v Selcah pri Škofji Loki. Zadnje pismo je osebna zahvala Zoisu. Pisma so pomembna kot prva poslovna raba slovenščine sploh.

Ključne besede: slovenščina 18. stoletja, rudniki, keramika, Lukas Polc, Sigismondo (Žiga) Zois, Anton Sylva

¹ Šišenska cesta 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija

Abstract

The treatise deals with Slovenian letters written by the mining supervisor Lukas Polc in the 1789-1798 period to the ironworks owner, merchant, mentor, patron and enlightener Sigismondo (Žiga) Zois about karstic ore caves at Gorjuše at the foot of Pokljuka Plateau, a research mine along the Drava River in the Koroška region and clay digging at Selca near Škofja Loka. In his last letter, he expresses his personal gratitude to Zois. The letters are of special relevance as they imply the very first commercial use of Slovenian language ever.

Key words: Slovenian language of the 18th century, mines, pottery, Lukas Polc, Sigismondo (Žiga) Zois, Anton Sylva

Naslovnica:

Sklepna fraza »Nih nauredni shlushabnik Lucas Bolz, Hüttman, mppri« – *Njih nevredni služabnik Lukas Polc, rudarski nadzornik, lastnoročno*, v pismu Sigismondu Zoisu z dne 2. julija (1791) (enota 7). Polčevo pismo je za to fotografijo položeno na finančno poročilo za leto 1781: »Conto del Suo Perkwerk di Jauerburgo, Fucine di Radona« s podpisom in pečatom Sigismonda Zoisa.

Front cover:

The concluding phrase »Nih nauredni shlushabnik Lucas Bolz, Hüttman, mppri« – *His unworthy servant Lukas Polc, mining supervisor, in my own hand*, in his letter to Sigismondo Zois dated 2 July (1791) (Unit 7). For this photograph, Polc's letter was placed on financial report for the year 1781: »Conto del Suo Perkwerk di Jauerburgo, Fucine di Radona« with the signature and seal of Sigismondo Zois.

Fotografirane rokopise na naslovnici hrani Arhiv Republike Slovenije, fond AS 1052: pisma Lukasa Polca, enote 1–13, v fasc. 6, podpis in pečat Sigismonda Zoisa v fasc. 29.

Fotografija na str. 43: Tomaž Lauko.

Ostale fotografije: Goran Schmidt.

Vsebina

Uvod	8
Obravnavano gradivo	16
Pomen Polčevih pisem	
Pisma kot priča javne rabe slovenščine ob koncu 18. stoletja	17
Zois kot poslovnež na današnjem avstrijskem Koroškem	17
Zois in/ali Zoisovi metalurgi kot uporabniki manganove rude	17
Dopolnjena podoba Zoisovega rudarskega nadzornika Lukasa Polca	17
Priča odnosa med preporoditeljskim kapitalistom in njegovim uslužbencem	18
Raziskovalni rudnik ob Dravi	18
Jezik in slog Polčevih pisem	19
Kulturno-političen pomen Polčevih pisem	22
Vsebine posameznih pisem in prilog	
Enota 1: Pismo o Gorjušah (1789)	23
Enota 2: Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791)	30
Enota 3: Načrt rudnika ob Dravi (marec 1791), <i>priloga</i> Prvemu pismu o rudniku ob Dravi; ta opis se ponovi v <i>Interpretaciji</i>	33
Enota 4: Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791	33
Enota 5: Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791	35
Enota 6: Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791	35
Enota 7: Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791)	35
Enota 8: Pismo iz Selške doline, 24. september 1791	38
Enota 9: Pismo o vzorcih mineralov, (1791)	45
Enota 10: Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792	48
Enota 11: Listek o rudi nad Dravo, (1791–1792)	49
Enota 12: Listek o rudi z Gorinčic na Koroškem, (1791–1792)	49
Enota 13: Zahvalno pismo, 2. marec 1798	50
Diplomatični prepis	
Enota 1. Pismo o Gorjušah (1789)	56
Enota 2. Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791)	57
Enota 3. Načrt rudnika Drava, (marec 1791)	58
Enota 4. Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791	59
Enota 5. Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791	60
Enota 6. Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791	61
Enota 7. Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791)	62

Enota 8. Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791.....	63
Enota 9. Pismo o vzorcih mineralov, (1791).....	65
Enota 10. Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792.....	66
Enota 12. Listek o rudi z Gorinčice na Koroškem, (1791–1792).....	67
Enota 13. Zahvalno pismo, 2. marec 1798.....	68

Kritični prepis (leve strani)

Enota 1. Pismo o Gorjušah (1789).....	72
Enota 2. Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791).....	74
Enota 3. Načrt rudnika Drava, (marec 1791).....	76
Enota 4. Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791.....	78
Enota 5. Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791.....	80
Enota 6. Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791.....	82
Enota 7. Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791).....	84
Enota 8. Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791.....	86
Enota 9. Pismo o vzorcih mineralov, (1791).....	90
Enota 10. Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792.....	92
Enota 11. Listek o rudi nad Dravo, (1791–1792).....	94
Enota 12. Listek o rudi z Gorinčice na Koroškem, (1791–1792).....	96
Enota 13. Zahvalno pismo, 2. marec 1798.....	98

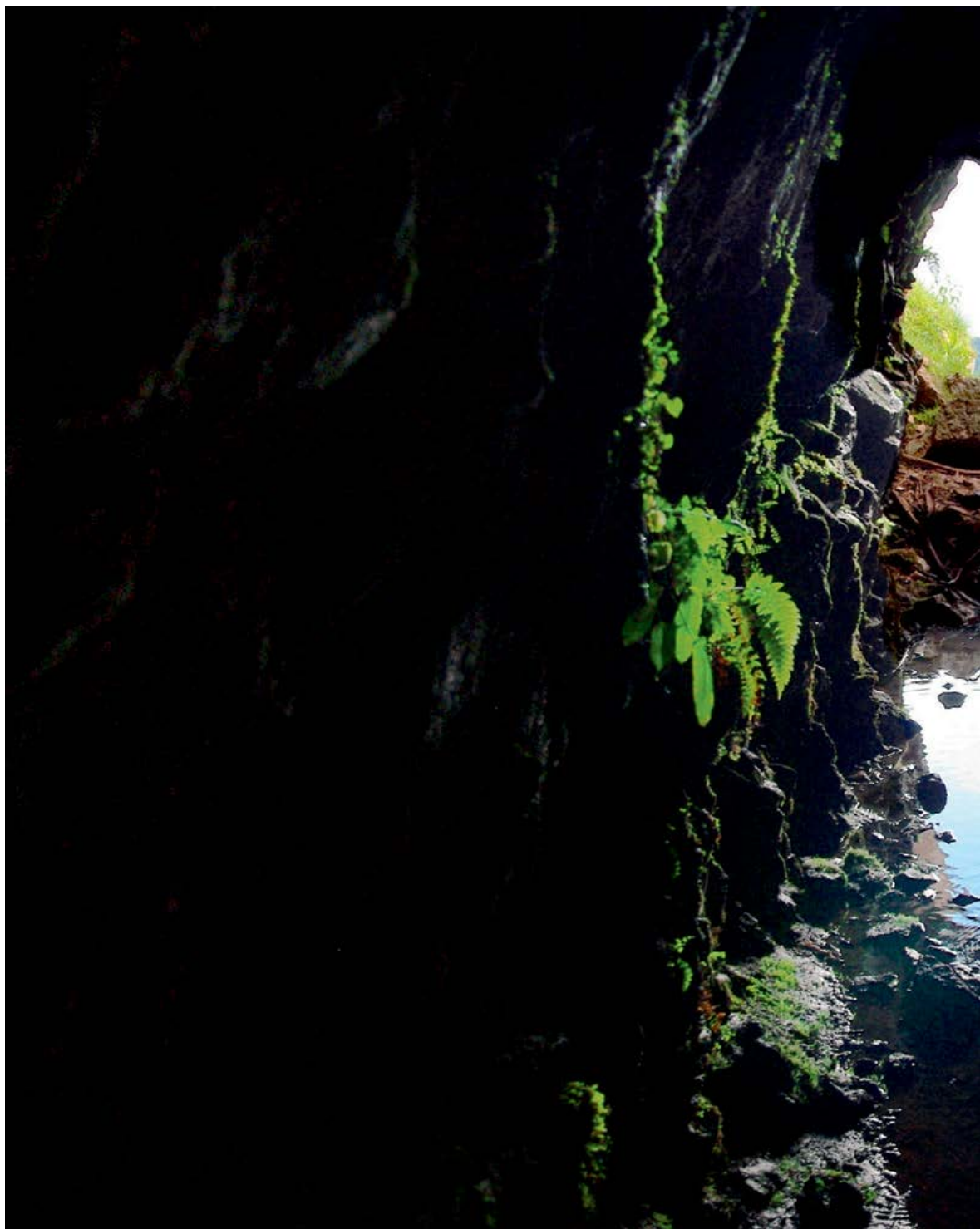
Interpretacija (desne strani)

Enota 1. Pismo o Gorjušah (1789).....	73
Enota 2. Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791).....	75
Enota 3. Načrt rudnika Drava, (marec 1791), <i>priloga enoti 4,</i> <i>Drugemu pismu o rudniku ob Dravi z dne 26. marca 1791.</i>	77
Enota 4. Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791.....	79
Enota 5. Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791.....	81
Enota 6. Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791.....	83
Enota 7. Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791).....	85
Enota 8. Pismo iz Selške doline, 24. september 1791.....	87
Enota 9. Pismo o vzorcih mineralov, (1791).....	91
Enota 10. Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792.....	93
Enota 11. Listek o rudi nad Dravo, (1791–1792).....	95
Enota 12. Listek o rudi z Gorinčice na Koroškem, (1791–1792).....	97
Enota 13. Zahvalno pismo, 2. marec 1798.....	99

GESLOVNIK (z Mojco Kranjc in Janezom Zavašnikom)

Ureditev geslovnika.....	100
Mere.....	101

Sklep	131
Zahvale	132
Povzetek	133
Summary	135
Viri	137
Literaturni viri - References	138
Internetni viri	139
Neobjavljeni viri	139
Kratice	141
O avtorju	142

Slika 1. Pogled iz enega od rogov rudnika manganove rude na Begunjščici; stanje junija 2011.

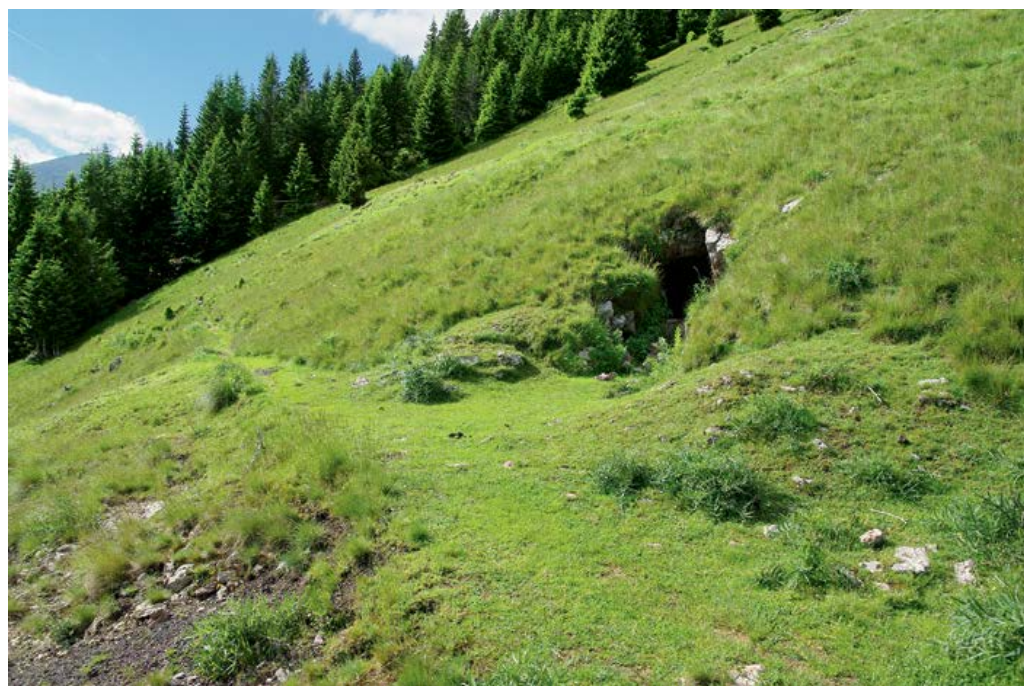

Figure 1. View from one of the pits of manganese ore mine on Mt Begunjščica; situation in June 2011.

Uvod

Sigismondo (Žiga) Zois (1747–1819) se je kot vsestransko radoveden in izobražen prosvetljenec ob trgovskem in posestno-upravnem delu ukvarjal ne le z metalurgijo, ki je bila zanj kot fužinarja poslovno pomembna, marveč tudi, kakor je splošno znano, s teoretično in praktično geologijo ter mineralogijo. Splošno znano je tudi, da mu materin jezik, kranjščina, ni bil tuj, da je koval slovenske verze in 1789 spodbudil Antona Tomaža Linharta, da je iz nemščine prevedel na videz lahkotno, takrat pa fevdalnokritično ljudsko igro Josepha Richterja *Die Feldmühle*, ji dal naslov *Županova Micka* in s tem prevodom in hkratno uprizoritvijo postavil temelj slovenskega posvetnega gledališča. Slovenščina v t. i. javni rabi, torej ne nabožna in največkrat prisežna besedila, je do konca 18. stoletja redka.¹ Če zanemarimo pisemsko rabo slovenščine v osebnih stikih, je bila uprizoritev *Županove Micke* prva civilna javna raba slovenščine, pa hkrati prva neutilitarna in prva estetska raba jezika, ki ga je govorilo ljudstvo brez ekonomske moči in vpliva, saj ni bilo lastnik ne zemlje ne proizvodnih sredstev, bilo je le (ko je oddelalo tlako) lastnik svojega telesa in – jezika.

¹ Npr. *Slovenska plemiška pisma družin Marenzi – Coraduzzi s konca 17. stoletja* (MERKÜ, P., 1980: 1–105).

Slika 2. Ker so vsi rovi Zoisovih rudnikov v Belščici, o katerih govorijo mesečna poročila Lukasa in Vincenca Polca, zasuti, si za predstavlo pomagamo z najbližjim, z enim še delno dostopnim na Begunjščici: levo spodaj vidimo na razkitem odvalu značilno črno manganovo rudo; stanje junija 2011 ...

Figure 2. While all pits of Zois' mines at Belščica, which are referred to in monthly reports by Lukas and Vincenc Polc, are collapsed, we can still get impression of it with the nearest and still partially accessible pit at nearby Mt Begunjščica. Bottom left: the characteristic black manganese ore on the uncovered slagheap; situation in June 2011 ...

Morda je hotel Zois, ki je sicer posloval in občeval v italijanščini, nemščini in francoščini, še drugače kot za zabavo dokumentirati, prakticirati in s tem razvijati »kranjščino« zaradi vpliva svoje matere Katarine, druge žena njegovega očeta, Italijana, barona Michaela Angela Zoisa (FANINGER 1984: 11). Katarina je bila Ljubljančanka, hčerka rudarskega nadzornika Franza Sigismunda Kappusa von Pilhensteina, ki je »urejala vse družinsko življenje po stari kranjski navadi, se pravi – v slovenski govorici« (KALAN 1979: 29 in 47). Tako je njen sin pil rudarstvo in slovešči-no dobesedno z materinim mlekom.

Sigismondo je namreč kot popolno izjemo v dotedanji splošni praksi poslovne dokumentacije in pisnih stikov z uslužbenci očitno zahteval od svojih rudarskih nadzornikov, da mu pišejo v »kranjščini«, slovenščini. Do 1788 je prejemal takšne dokumente v nemščini, v tem letu pa je pisanje poročil v slovenščini uvedel v dveh svojih rudiščih: v pravih rudnikih pod Stolom v Karavankah, kjer so delali poklicni rudarji, in v Bohinju, kjer so železovo rudo nabirali v kraških kotanjah in breznihi nekalificirani rudokopi.

Prvi slovenski montanistični sveženj (ARS, AS 1052, fasc. 26) obsega 483 rednih mesečnih *Poročil* iz rudnikov pod Stolom, pisanih na posebnih formularjih, v katerih sta nadzornika Lukas Polc in kasneje (verjetno) njegov sin Vincenc poleg tehničnih podatkov – o geološki in mineraloški sestavi posameznih rudnikov in o delovnih zadolžitvah in razporeditvah rudarjev – poročala tudi o izjemnih dogodkih, npr. o vdorih vode in plinov v rove. Za tehnični del sta verjetno imela

Slika 3. ... če pa so pognali rov v bolj skalnato pobočje, je bil morda tak, kakršen je rov nad Konjskim potokom na levem bregu Save pri Litiji, stanje oktobra 2010.

Figure 3. ... if, on the other hand, a pit was dug into a more rocky slope, it perhaps looked like the one above Konjski potok on the left bank of the Sava River near the town of Litija; situation in October 2010.

Slika 4. Že omenjeni rov na Begunjščici z značilno rahlo trapezasto tesarbo, ki je postala znak za rudnik; stanje junija 2011.

Figure 4. Already mentioned pit on Mt Begunjščica with characteristic slightly trapezoidal wooden support pillars, which became the general mine's logo; situation in June 2011.

Slika 5. Vhodi v orudena kraška brezna na planotah Julijskih Alp so danes večinoma zaraščeni. Žledolom v začetku 2014 je nekatere predele naredil skoraj neprehodne. Na fotografiji je vrtača na Jelovici, v zgornji polovici vidimo črto nekdanje poti in tik ob njej na sredini vhod v jamo Almovca; stanje oktobra 2014.

Figure 5. Entrances into the karstic ore pits on the Julian Alps plateaus are now mostly overgrown with vegetation. The ice storm in early 2014 made some areas almost impassable. The photo shows a sinkhole on the Jelovica Plateau with the line of the former foot-path in the upper half and the entrance to cave Almovca next to it; situation in October 2014.

vzor v poročilih iz – danes avstrijskih – rudišč, saj so imeli formularji nemška poimenovanja posameznih rubrik. Za opise izjemnih dogodkov pa nista mogla imeti nobenega vzora, tu sta morala improvizirati in pisati tako, kakor sta govorila. V tej jezikovni pristnosti je poglobljena zgodovinskojezikovna vrednost *Poročil*, hkrati pa so pričevanja o takratni rudarski tehnologiji, organizaciji dela in geološki in mineraloški sestavi južnega pobočja Karavank pod Stolom. Ta predel zaradi očitne geološke porušenosti in zato nepregledne prepletenosti plasti še danes ni v celoti raziskan. Eno glavnih spoznanj, ki jih lahko izluščimo iz *Poročil*, je, da so rudna telesa iskali na slepo, saj v geološki zgradbi ni nobene logike. V bližnjem rudišču Savske jame nad Planino pod Golico, kjer je imel takrat rudnike Leopold Ruard (ES, 1996, knjiga 10: 302), je bila zgradba preglednejša, za območje pod Stolom pa ohranjeni načrt rudnika Zadnja pod Plazi in opis rudnika Žirovnica kažejo, da so kopali naravnost v hrib in na rudo naleteli ali pa ne.

Slovenska rudarska poročila so ohranjena do 1816, potem za dve leti ni nobenih, po smrti Sigismonda Zoisa 1819 pa so spet v nemščini. Del teh poročil, ki vključuje vse pomembne podatke iz celotnega rokopisnega svežnja, je že objavljen (SCHMIDT, 2015).

Drugi slovenski montanistični sveženj (ARS, AS 1052, fasc. 204) obsega 82 strani zapisov o bohinjskih rudiščih. Rudosledec Andre Lipovec je 1788 poročal o rudoslednem ogledu Kravje Črne gore, danes verjetno zaradi komercialno neprivlačnega imena zemljepisno zavajajoče

poimenovane smučišče Kobla. Predvsem pa je Zois tega leta zadolžil novonastavljenega rudokopnega nadzornika Antona Žerovnika, da je popisal vse obratujoče jame na območju Bohinja in ocenil njihovo donosnost. Ker Zois Žerovnikove kranjščine bodisi ni dobro razumel, bodisi ga je gnala radovednost in je želel bolje spoznati ta staroverski, skorajda poganski način mišljenja, čustvovanja in delovanja, mu je Žerovnik napisal še več pisem, v katerih razvija – verjetno pod vplivom Zois in šolanega Polca – sicer naivne, vendar samonikle geološke teorije in opisuje načine iskanja rude. Ker očitno tudi tega ni bilo mogoče povsem razumeti, je Žerovnik 1796 na štirinajstih straneh napisal še slovensko-nemški slovar *Wocheiner Bergsprache* (NUK, Ms 444/1-4), torej »Bohinjski rudarski jezik«, vendar se ni podpisal. Neznana roka je kasneje dodala »Von Vodnik gesammelt« (»zbral Vodnik«, mišljen je župnik in pesnik Valentin), in tako zakrila pravo avtorstvo. Ti *Opisi* bohinjskih rudokopov so z enako metodologijo kot *Poročila* pripravljeni za natis (SCHMIDT, 2014).

Slika 6. Železova ruda, tako imenovani bobovci, povprečno v velikosti pesti, je ležala v skalnih razpokah in v ilovici v tleh jame. Včasih pa se je ujela tudi na skalno steno, saj je sicer v tisočletjih pred rudarjenjem ne bi prekrila siga, kakor vidimo na tej fotografiji: desno spodaj odbita sigasta izboklina, pod njo bobovci v velikosti nekaj centimetrov, levo bobovci, ki jih siga še ni prekrila; rudna jama na Gorjušah; stanje septembra 2013.

Figure 6. Iron ore – the so-called iron nuggets to the average size of the fist – lay in rock cracks and clay in the cave floor. Sometimes it was also caught in the cave wall, for otherwise it would not have been covered by flowstone in the millennia prior to mining, as seen on this photo: bottom right a broken off calcareous bulge, with iron nuggets to the size of a few centimetres below it, on the left iron nuggets not yet covered by flowstone; ore cave at Gorjuše; situation in September 2013.

Slika 7. Notranjost orudenega kraškega brezna Almovca kot primer rudne jame na Pokljuki, Jelovici in Mežakli: v naravnih skalnatih in zasiganih razpokah umetna intervencija, tu podest, na katerega so zlagali kamenje, da jim ga ni bilo treba nositi iz brezna. Objekt opazujemo s spoštljive razdalje, saj bruna, na katerih počiva kubik kamenja, gnijejo že dvesto let; stanje oktobra 2014.

Figure 7. The interior of the karstic cave Almovca on Jelovica as an example of ore pit on the Julian Alps plateaus Pokljuka, Jelovica and Mežakla: an artificial intervention in natural rocky and calcified cracks, here a platform, on which stones were piled up rather than carried out from the cave. The facility is to be observed from a respectful distance, given that the wooden beams, on which a cubic metre of stones is resting, have been rotting for two hundred years; situation in October 2014.

Slika 8. Pisma Lukasa Polca Sigismondu Zoisu so vsa začnejo z običajno nagovorno frazo "Visoku zhasti uredni gnadlui gospud" – Visoke časti vredni milostni gospod.

Figure 8. Lukas Polc's letters to Sigismondo Zois all begin with the usual complimentary phrase »Visoku zhasti uredni gnadlui gospud" – To the merciful Sir worthy of the highest honours.

Poudariti je treba različno naravo Polčevih in Žerovnikovih zapisov zaradi različne geološke značilnosti rudišč: Polčeva *Poročila* iz Karavank, kjer je ruda ležala v kamninskih plasteh, opisujejo z montanistično terminologijo strokovno delo v sodobno grajenem rudniku; zato v *Poročilih* uporabljam izraza *rudnik* in *rudar*. Žerovnikovi *Opisi* rudišč na območju Bohinja, kjer je ruda ležala v kotanjah, kraških jamah in breznih, pa so pripoved o lovu na zaklad; rude niso odkopavali na rudarski način, ampak so jo v bistvu le nabirali. Kraški prostori ali njihovi deli so v Žerovnikovih opisih personificirani, iskanje je merjenje moči človeka in nagajivo muhaste rude. Skušal je sicer biti strokoven, vendar so ga geološke teorije, veljavne v karavanških rudiščih, o katerih je očitno bil poučen, v kraškem svetu Pokljuke in Jelovice samo zavajale v napačno opazovanje in sklepanje. Eno glavnih spoznanj, ki ga lahko izluščimo iz *Opisov*, je, da očitno ne Žerovnik ne Polc in ne Zois niso doumeli različne geologije karavanških in bohinjskih rudišč in ne značilnosti visokogorskega krasa, v katerem rudna ležišča niso nastala ob nastanku kamninskih plasti kakor v Karavankah, ampak kasneje s kemičnim premeščanjem. Zato v *Opisih* uporabljam za delavca in objekt izraz *rudokop*.

Tretji slovenski montanistični sveženj (ARS, AS 1052, fasc. 6) s konca 18. stoletja pa je predmet te knjige. To je 22 strani pisem Sigismondu Zoisu, v katerih Lukas Polc poroča o svojih službenih potovanjih: o ogledu orudenih kraških brezen na Gorjušah pod Pokljuko, o odpiranju novega rudnika železove rude na Koroškem na levem bregu Drave, o tamkajšnjih metalurških poskusih in mineraloških raziskovanjih, o obisku Selške doline in tamkajšnjega nahajališča bele glin, ki so jo uporabljali v tovarni keramike v Ljubljani, o posredovanih vzorcih mineralov, za prav literaren sklep pa njegovo zadnje znano pismo, v katerem se zahvaljuje Zoisu za izjemno gesto ob možitvi njegove hčerke.

Vsi trije rokopiisni svežnji z omenjanjem družbenih okoliščin pričajo še o zgodovinskih razmerah, orišejo značajske poteze nekaterih posameznikov, veliko je v njih etnografskih zanimivosti, posebna vrednost – in večkrat zagonetka – pa je »kranjščina«. V tukajšnji *Spretni besedi* in v *Interpretaciji* so zato nekatere besede ali sklopi besed, še posebej poimenovanja mineralov, natisnjeni *ležeče*, kar pomeni, da je interpretacija mogoče vprašljiva.

Obravnavano gradivo

Polčeva pisma, načrt in listki z opisom poslanih mineralnih vzorcev si najverjetneje sledijo v takšnem zaporedju:

Enota 1. **Pismo o Gorjušah** (1789).

2 lista / **2 strani**, *datirano po Žerovnikovem Opisu 1789* (tudi v SCHMIDT 2014).

Enota 2. **Prvo pismo o rudniku ob Dravi**, 19. marec (1791).

1 list / **2 strani**, *datirano po vsebini*.

Enota 3. **Načrt rudnika ob Dravi** (19. marec 1791).

1 list, *priloga* Prvemu pismu o rudniku ob Dravi.

Enota 4. **Drugo pismo o rudniku ob Dravi**, 26. marec 1791.

2 lista / **3 strani**.

Enota 5. **Tretje pismo o rudniku ob Dravi**, 27. marec 1791.

2 lista / **2 strani**.

Enota 6. **Četrto pismo o rudniku ob Dravi**, 9. april 1791.

1 list / **3 strani**.

Enota 7. **Peto pismo o rudniku ob Dravi**, 2. julij (1791).

1 list / **2 strani**, *datirano po vsebini*.

Enota 8. **Pismo iz Selške doline**, 24. september 1791.

1 list / **3 strani**, *lepopisno, očitno ne lastnoročno, ampak pisar*.

Enota 9. **Pismo o vzorcih mineralov** (1791).

1 list / **1 stran**, *datirano po enakem lepopisu kot 8. Pismo* (tudi v SCHMIDT 2015).

Enota 10. **Šesto pismo o rudniku ob Dravi**, 7. december 1792.

1 list / **2 strani**.

Enota 11. **Listek o rudi nad Dravo** (1791–1792).

$\frac{1}{4}$ lista / **1 stran**, *datirano po vsebini*.

Enota 12. **Listek o rudi z Gorinčice na Koroškem**, (1791–1792).

$\frac{1}{4}$ lista / **1 stran**, *datirano po vsebini*.

Enota 13. **Zahvalno pismo**, 2. marec 1798.

1 list / **2 strani** (tudi v SCHMIDT 2015).

Skupaj **22 strani**.

Pomen Polčevih pisem

Pisma kot priča javne rabe slovenščine ob koncu 18. stoletja

Polčeva pisma večajo dosedanje vedenje o t. i. javni rabi slovenščine do konca 18. stoletja. Literarni zgodovinar dr. France Kidrič je 1929 poznal samo tukajšnje zadnje Polčevo pismo iz 1798 kot prvo slovensko pismo preporoditeljem. Novejša odkritja (SCHMIDT, 2014 in 2015) so mu dodala na Zoisovo pobudo napisanih približno 260 transkribiranih in komentiranih strani rudarskih *Poročil* Lukasa Polca, 82 strani Žerovnikovih *Opisov* in *Pisem* ter nazadnje še 22 strani tukajšnjih Polčevih pisem, skupaj do 1798 torej več kot 360 rokopisnih strani slovenščine kot strokovne in pisemske rabe. Poseben pomen imajo vsi ti zapisi tudi zato, ker so Žerovnikova popisovanja kraških brezen na Pokljuki sicer bolj doživljajska kot tehnična, kljub temu pa jih lahko štejem za prve slovenske speleološke opise; Polčevi zapisi pa so prvi poskus strokovne terminologije na montanističnem in mineraloškem področju. Seveda je tehnično izobraženi Polc prevzel večinoma nemške besede, ki jih sploh ni čutil kot tuje (npr. knap, šaht, stoln, firšten, ulm), redki so poskusi poslovenjenja (npr. *padanje* za vpad, lego kamninski plasti, nemško *Seiger* ali *das Streichen*; *pola* za kamninsko plast; popačenka *šipede* za rudniški odval iz nemškega *die Schippe*, lopata).

Zois kot poslovnež na današnjem avstrijskem Koroškem

V dosedanjih zgodovinskih in biografskih obravnavah Sigismonda Zoisa ni zaslediti omembe, da bi Zois iskal železovo rudo s konkretnim poskusnim kopom zunaj Kranjske. Polčeva pisma torej pričajo o doslej neznani Zoisovi rudarski dejavnosti na današnjem avstrijskem Koroškem južno od Celovca in severno od Karavank, s tem pa postavljajo v novo luč tudi njegova fužinarska prizadevanja.

Zois in/ali Zoisovi metalurgi kot uporabniki manganove rude

Kot primaren vir, še celo v slovenščini, nam *Šesto pismo o rudniku ob Dravi* sicer posredno, a vendar skoraj povsem zanesljivo priča, da so v Zoisovem plavžu na Javorniku pri Jesenicah na Gorenjskem dodajali manganovo rudo iz rudnikov na Begunjščici železovi izpod Belščice že vsaj od 1787 naprej. V mesečnih rudarskih poročilih Zoisu iz tega leta – še nemških – je namreč omenjan rudnik »Floriani na Zelenici« (SCHMIDT, 2015: 15–16), torej na Begunjščici, kjer ni drugega kot manganova ruda, psilomelan, ki nima izrazitega videza kovinske rude. Sklepamo lahko, da je izkop psilomelana za Zoisov javorniški plavž najkasneje takrat že bil načrten, saj je Zois imel za to surovino svoj rudnik. Polc pa v omenjenem pismu govori o dodajanju »zeleniške rude« železovi za boljši talilni rezultat kot nekaj samoumevnega. V *Geslovníku* je pri geslu »zeleniška ruda« pojasnjeno, zakaj je to najverjetneje manganova ruda z Begunjščice. Verjetno so javorniški fužinarji uporabljali psilomelan le kot nekakšen katalizator, pri čemer se mangan ni spojil – ali pa le v majhnih količinah – v trdno raztopino oziroma zlitino z železom. Do izuma feromangana je moralo preteči še osemdeset let.

Dopolnjena podoba Zoisovega rudarskega nadzornika Lukasa Polca

Polčeva pisma podrobneje osvetljujejo njegovo delo in osebnost: ni bil le rudarski nadzornik v Zoisovih rudnikih v rudišču Lipene nad jeseniškim Javornikom in v rudišču Belščica pod karavanškim Stolum, ampak je za Zoisa urejal tudi koroške rudarske zadeve, bil informiran o drugih rudoslednih dejavnostih v okolici Celovca, urejal iskanje, odkop in prevoz posebne keramičarske

gline iz bližine Selc oziroma Dolenje vasi v Selški dolini na Gorenjskem v tovarno keramike v Ljubljani, ki je bila takrat še last Italijana Antona Sylva, Zoisovega znanca in poslovnega partnerja. Kakor dokazuje primerjava *Pisma iz Selške doline* s Zoisovo zgodovino te tovarne, mu je bilo Polčevo pismo eden od virov. Pri Polcu so se očitno zbirali tudi vzorci rud in mineralov iz Julijcev in Karavank in iz rudnikov Zoisove poslovne konkurence na Planini pod Golico nad Jesenicami v lasti družine Ruard, kar lahko štejemo kot prvo dokumentirano industrijsko vohunjenje na Kranjskem.

Priča odnosa med preporoditeljskim kapitalistom in njegovim uslužbencem

Zois je čutil do Polca več kot bi pričakovali v odnosu pol fevdalca in pol kapitalista do njegovega plebejskega uslužbenca; sklepamo, da je Zoisa ganila Polčeva predanost in požrtvovalnost in se mu je zato zahvalil s kraljevsko gesto: za poroko njegove hčerke je dal na razpolago svoj grad, poslal na poroko kot svojega »uradnega zastopnika« brata, torej plemenitaša, čigar soproga je bila nevesti t. i. teta; za popoln *happy end* je še našel službo za hčerkinega moža. Kar je naredil, je naredil za Polcu najdražje, s tem pa seveda največ tudi zanj. Zgodovinarji omenjajo, da je Zois zaradi svoje »skorajda bolesterne skromnosti« uničil večino dokumentov, iz katerih bi »mogel črpati njegov biograf snov za slavospeve« (npr. KIDRIČ, 1939: 7). Da je ohranil prav Polčevo, ki resnično dokazuje velikodušno in preko meja takratnih običajnih socialnih odnosov segajočo naklonjenost in tudi čustveno navezanost med graščakom in njegovim uslužbencem, nedvomno potrjuje izjemo in »nove čase«, kakor pismo komentira že Kidrič. Sklepamo, da Polčeve zahvale ni štel za rutinsko vljudnost, ampak kot intimno izpoved, ki ga je ganila, ker je pisca spoštoval. Ta dva moža sta si ne glede na stanovsko razliko imponirala in si bila pri srcu.

Raziskovalni rudnik ob Dravi

Poimenovanje je uredniško, saj Polc rudnika s tremi rovi v nobenem pismu ne imenuje, ampak vedno samo pravi, da je šel »k Dravi«, rove pa po številkah od 1 do 3, očitno po vrstnem redu odpiranja. To je precej presenetljivo, saj je bila takratna – in današnja – navada poimenovanja ne le rudnika, marveč tudi vsakega posameznega rova, takorekoč dosledna: do razsvetljenstva največkrat po svetnikih, od razsvetljenstva naprej po lastnikih in njihovih sorodnikih in zakoncih ali povsem stvarno po lokacijah – v rudišču Belščica npr. Johanna (mogoče po najmlajši Zoisovi sestri s krstnim imenom Marija Felicita Nepomucena, v drugih dokumentih kot Johana, kakor pa je bilo ime tudi njeni materi; PREINFALK, 2003: 31) ter Koller (verjetno po upravitelju Zoisovih fužin Andreju Kollerju v Bohinjski Bistrici) in Zadnja pod Plazi ter Rudnik Žirovnica. Nepoimenovanje rudnika in le oštevilčenje posameznih rogov torej priča o zgolj raziskovalnih delih, ko objekti še niso dobili statusa »osebnosti«.

Načrt-skica (enota 3) nam torej kaže geografski položaj rudnika na rečnem bregu; po razporeditvi kopanih rogov sklepamo, da je rudna žila potekala bolj ali manj navpično, saj so v izdanku kopali skoraj štiri metre navzdol, pod rečno gladino. Za neogrožen dostop do rudne žile so zahodni rov kopali 6 m nad običajno gladino Drave – iz njega bi kopali podkope do rudne žile. Dela so se torej lotili povsem strokovno in zavzeto.

Ker o tem Zoisovem rudniku na Koroškem dozdej niso znani drugi viri ali pričevanja, lahko sklepamo, da s temi raziskovalnimi deli niso dosegli komercialno zadovoljivih rezultatov. Iz Polčevega *Šestega pisma o rudniku ob Dravi* sklepamo, da je Zois predal koncesijo nekemu Maru (ali Majerju ali Majericu → *Geslovnik*), ki pa mu je Polc kljub temu še svetoval in ga opozarjal, da utegne biti investicija nesmotrna.

Jezik in slog Polčevih pisem

Polčeva slovenščina bi bila lahko – skupaj z njegovimi *Poročili* (SCHMIDT, G. 2015) o Zoisovih rudnikih železa v Karavankah nad Jesenicami – predmet posebne obravnave jezikoslovne stroke; tu lahko navedem le tiste značilnosti, ki so bile pomenljive pri diplomatičnem ter kritičnem prepisu in interpretaciji.

V Polčevi slovenščini imajo glagoli po vzoru nemških s predpono (*aufgeben*, *aufstellen*, *annehmen* ipd.) zelo različne pomene, povsem odvisne od sobesedila in jih praviloma ni mogoče interpretirati z enim samim pomenom, kaj šele z eno samo besedo, ker ne označujejo enega samega dejanja, ampak niz dejanj, potrebnih za določeno opravljeno delo – kar je bilo zanj zelo ekonomično, za današnjega bralca pa nenatančno.

V primerjavi z njegovimi *Poročili* smo pri njegovih *Pismih* večkrat presenečeni nad površnostjo: značilni niso le običajni različni zapisi iste besede v istem stavku, marveč tudi izpuščene besede ter tu in tam nerodno oblikovani stavki, tako da moramo o pomenu včasih že kar ugibati. Očitno mu je bila oblika mesečnega *Poročila* opora, da je stavke oblikoval stvarneje, pri *Pismih* pa je bil – kakor je za to zvrst pač značilno – razen uvodnih in sklepnih fraz vsakokrat na novi poti.

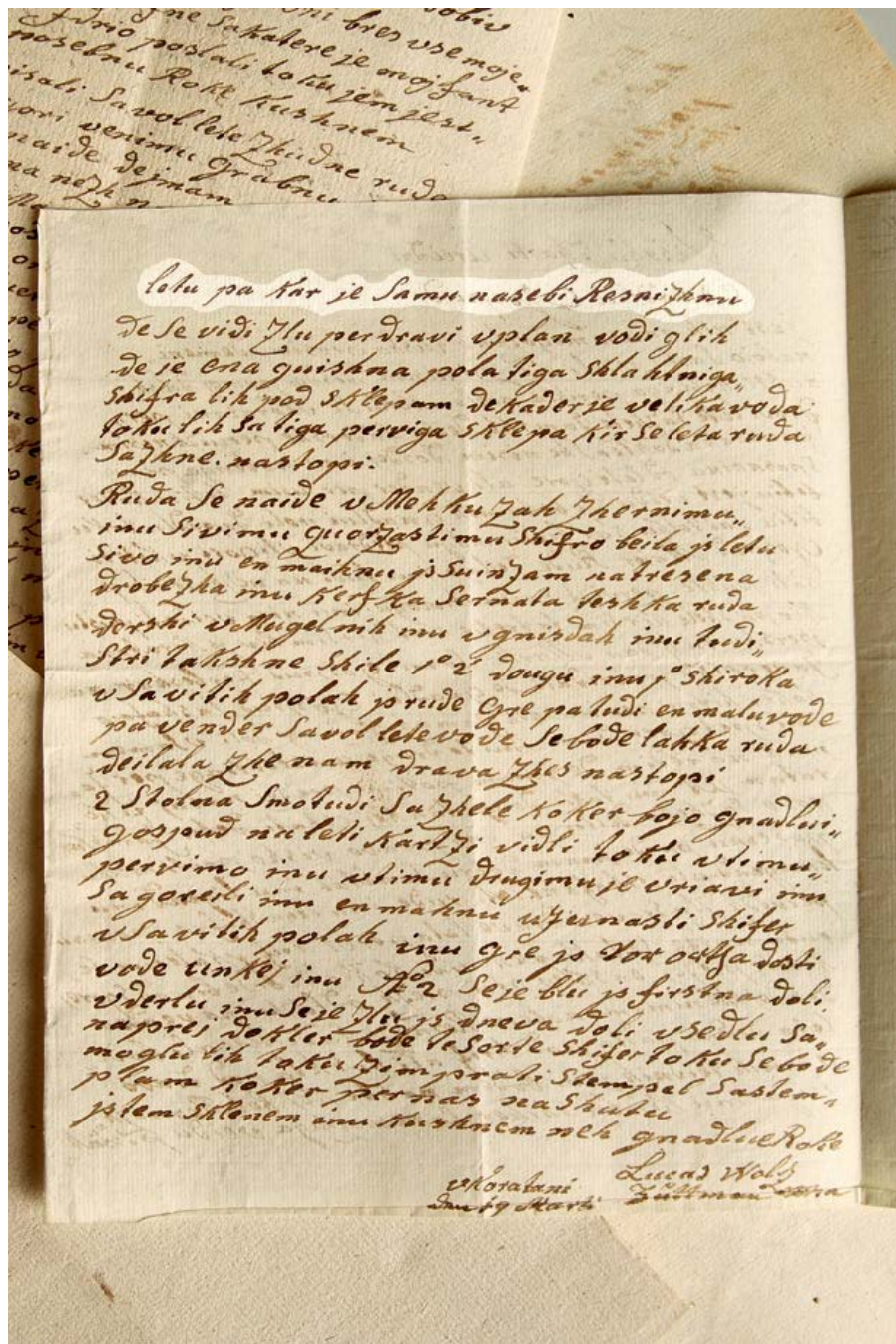
Zaradi narave opravkov, o katerih Polc poroča v svojih *Pismih*, opisuje razmeroma veliko oseb, krajev in dogodkov. Pri tem opazimo za manj izobraženega človeka še danes značilno nesposobnost, vživeti se v bralca, ki opisovane lokacije ali osebe nima pred očmi tako kakor opisovalec – ali drugače rečeno: za opisovalca je značilna odsotnost pomisli na položaj drugega. Seveda je ena od značilnosti pisemske zvrsti, da pošiljatelj in prejemnik navadno že poznata predmet, o katerem pišeta. Vendarle pa Polc nikoli, niti po pomoti ne omeni kraja, kjer leži rudnik oziroma poskusni kop, o katerem poroča v šestih pismih. Zato lahko lokacijo rudnika določimo le približno po omembah – verjetno – okoliških krajev, ki jih je danes še moč najti na zemljevidih. Pri tem je zašel v prav tako še danes živo zmoto, da bolj ko bo kraj opisal z tamkajšnjimi lokalnimi ledinskimi imeni, bolj natančen bo in bolj si bo Zois predstavljal, kje kaj je. Učinek je seveda obraten: bralcu takšen opis ne pove ničesar, še manj pa danes, ker so takšna imena že davno utonila v pozabo.

Dve enoti je izjemoma dal lepopisno napisati očitno poklicnemu pisarju: *Pismo iz Selške doline* in *Pismo o vzorcih mineralov*. Drugo je stvarno, le naštevanje s kratkimi opisi, prvo pa je zanimivo zaradi pripovedne drže. Zaradi dramatičnega začetka in vpletanja pripovedovanega premega govora se zdi, kakor da je Polc pismo narekoval; pripoved je za njegov siceršnji slog tudi precej dolgoviezna in bi bila najbrž krajša, če bi jo sam zapisoval.

Mogoče je ta morebitna sproščena drža tudi vzrok, da v tej pisemski pripovedi ves čas čutimo njegovo malce samovšečno hahljanje: kako je strogo nastopil pred ženo onega kopača, ki je šel na romanje, namesto da bi nakladal glino; kako se domačini niso mogli zediniti o poimenovanju neke ledine; kako so ga peljali gledat neko nesmiselno rudarsko delo. To superiorno držo zasledimo že v njegovem prvem *Pismu o Gorjušah*, le da je takrat opisoval v njegovih očeh zaostale Bohinjce, tokratni Selčani pa nas v njegovi upodobitvi spominjajo na Butalce.

V omenjenih *Opisih* Antona Žerovnika je zgodovinsko-gospodarsko-sociološko najbolj zanimiv konkreten opis prvih kapitalističnih gospodarskih ukrepov v do takrat fevdalnem Bohinju in značilnih obrambnih odzivov nastalega proletariata, ki je začel delati zgolj za mezdno, ogoljeno vsakršnega moralnega čutenja in mišljenja, ki sta dotlej vezala delavca na njegov proizvod. Podobno tudi Polčeva *Pisma* pričajo o trku mentalitete tehnološko kompleksne in moderne proizvodnje – ki je bila Polcu kot rudarskemu inženirju že samoumevna – s tehnološko še nerazvitim podeželjem, kjer je bil voz gline več ali manj in ne ta, ampak prihodnji teden, pač nebiestvena razlika.

Vendar Polčeva tehnološka superiornost ni neprijazna, saj le razkriva njegov smisel za humor in kdaj pa kdaj tudi literarni dar in celo filozofsko misel, kakor sta *kamen, ki ga je pustota rodila in le-to, kar je samo na sebi resnično*; literarno dragocena je lirika njegovega *Zahvalnega pisma*.

Slika 9. Polčeva filozofska definicija pojma *dejstvo* v vrhnji vrstici: "letu pa kar je samu na sebi Resnizhnu" – to, kar je samo na sebi resnično v pismu z dne 19. marca (1791) (enota 2).

Figure 9. Polč's philosophical definition of the notion *dejstvo* (fact) in the upper line: "letu pa kar je samu na sebi Resnizhnu" – which is true in itself in his letter dated March 19th (1791) (Unit 2).

na Savi ta 27. mar.
Marta 1791.

Višoku županu uradni Gnadluc Gjorjnu.

Jest skerbim inu Sindamizklemu Jde So me.
Gnadluc Gjorjnu Sathopili koker Sim jem jest.
Skus ta perikt kateriga Sim jem bdej Sathni
pohorakana postov de nameris Savol te žerme
rude jem she Sathopem inu veggam de je tel vredna
en kamen pimenjana biki koker pa de bje Sarudo
imenjali inu to je resnizhnu de je en pust ka
men inu de ga je pustota rodila: ali letu jest žubi
lam Jde je leta Gjorjnu kateri pusti tele rude de
lubi. Jde je en nim resnizhnu nim taisti Stufen nim
postou kateri je bju vse od taiste rude katero Sim
jim jo popisou de btri Geile Rodave inu de po enmu
grabnu Sevirio takšne rude Geile skale. leta ruda
de naide eno uro hoda od teperverh naidene rube
katera je od nek inu hude mene su dobro spoznana
od te druge pa Sim veidu de she Gnadluc Gjorjnu na
benga stujna nimajo toku Sim retu kgorjnu Muro
more mo hudi od te potler naidene rube tudi je letu
žerno vred postati Gnadluimo Gjorjnu inu
dokler naidimo ali bo dobra ali ne toku nam je
ni potreba pred veliku deilati koker samu toku
de se vender letu deilu takšne toku sta bla v mošta
v dni de stajo enmatu viziterova toku se vide
de takšne rude je veta koker Sathopli inu
seje sturli takšne rude okubi go žentou in
potim Smopa takrej Sathiga Gaita stati pusti
dokler blamo de bi leta ruda dobra bla

Slika 10. Polčev literarni dar: “inu to je resnizhnu de je en pust kamen inu de ga je pustota rodila” – kajti res ni drugega kot pust kamen, ki ga je pustota rodila v pismu z dne 27. marca 1791 (enota 5).

Figure 10. Polc's literary talent: “inu to je resnizhnu de je en pust kamen inu de ga je pustota rodila” – for it is truly nothing but a barren stone born by bareness in the letter dated March 27th 1791 (Unit 5).

Kulturno-političen pomen Polčevih pisem

Omembe osebnih in krajevnih imen v Polčevih pismih potrjujejo znano dejstvo, da je bila južna Koroška pretežno slovenska: večina Majeričev, če jih štejemo kot Polčeve Majerice, živi danes (po telefonskem imeniku Slovenije 2014) na Štajerskem, enako zelo razširjeni Majerji, poslovenjeni Meierji; edino omenjeno nemško ime je Silbernagel. Krajevna imena Bajdiše, Bistrica, Gorinčice in neidentificirana ledinska imena Na gori, Za vrham ali V Perntoli prav tako dokazujejo slovensko prebivalstvo, »Mosberg« pa bi lahko bil, zaradi notorično enakih toponimov na Koroškem, bodisi Moosburg/Možberk severozahodno od Klagenfurta/Celovca nad Vrbskim jezerom, bodisi Moosberg/Kajže (GK: $y = 455.820$, $x = 160.792$ na Geopedija.si) vzhodno od Klagenfurta/Celovca, nad levim bregu Drave tam, kjer je nad desnim naselje Sankt Margareten im Rosental/Šmarjeta v Rožu. Ta drugi »Možberk« je bližje krajem, kjer je Polc hodil, zato upravičeno sklepamo, da govori o Moosbergu/Kajžah.

Vsebine posameznih pisem in prilog

Kot vsa pisma, pri katerih pošiljatelj in naslovnik že vesta, o čem teče beseda, so tudi Polčeva za pojasnjevanje težavna. Zato bo za bralca najbolj poveden preplet povzete vsebine in komentarja. V podrobnostih so posamezne besede ali besedni sklopi razloženi v *Geslovníku*, sama pisma pa si sledijo najprej v diplomatičnem prepisu, potem pa v zrcalnem natisu na levih straneh kritični prepis (za ljubitelje stare gorenjščine), na desnih pa interpretacija v sodobni slovenščini. »Interpretacija« zato, ker dobeseden prevod ni mogoč, kakor je razvidno iz primerov v *Geslovníku*, saj je bilo treba marsikje o pomenu le sklepati.

Ker je gradivo raznorodno (pisma, načrt in pošiljkam priloženi listki), jih v kronološkem zaporedju označujem z nadpomenko »enota«.

Enota 1: Pismo o Gorjušah (1789)²

Lukas Polc, sicer Zoisov karavanški rudarski inženir in nadzornik, poroča o obisku rudnih jam na Gorjušah nad Bohinjem, spremljal ga je Anton Žerovnik, Zoisov tamkajšnji rudokopni nadzornik. Polc najprej omenja vprašanje Zoisovega ogleda značilne gorjuške rudne jame. Zavrne dve očitno najprej predlagani, češ da je dostop za Zoisia tehnično preveč zahteven, zato predlaga tretjo, v kateri je sam bil, in omenja, da je Žerovniku izročil »sihtenšrajbarijo«, delovni nalog, kako naj jo opremijo za varen Zoisov obisk. Očitno je imel došli Polc večje pristojnosti kot domači Žerovnik. Nadalje priporoča zavzetejši način odkopa v kraških rudnih jamah in sicer z miniranjem ožin, s čimer bi po njegovi oceni rudni donos podvojili, in pripomni, da se Bohinjcem to zdi nemogoče, kar kaže, da jih je štel za tehnološko zaostale.

Tretji predmet pisma je opozorilo, da utegnejo nekateri pogodbeni rudokopi zamolčevati ali celo zakrivati donosna rudna nahajališča, da bi jih kasneje izkoriščali sami.

Pismo je napisano suvereno, v odnosu do Žerovnika in drugih Bohinjcev se čuti njegova superiornost, saj ugotavlja nestrokovnost bohinjskih rudokopov in njihovo vprašljivo moralno zavezanost, v odnosu do Zoisia pa kaže samo poslovno in v socialnem pogledu le nakazano vljudnost. Pismo je napisal rudarski inženir, ki je iz tehnološko razvitega okolja modernih rudnikov stopil za najmanj sto let nazaj, zmajal z glavo, povedal svoje in se vrnil k resnemu delu.

Verjetno kaj več, kot je Polc napisal, Zois od njega tudi ni pričakoval, saj mu je bil nepogrešljiv v pravih karavanških rudnikih, zanimala ga je le njegova strokovna ocena bohinjskega »nabiralništva«. V Žerovnikovih *Opisih* s konca istega leta, torej 1789, je miniranje že omenjeno (SCHMIDT, 2014: 79, 125) – Zois je torej to tehnično novost uvedel *takoj*.

² Pismo ni datirano, ker pa omenja poseben dostop za Zoisia v neko rudno jamo na Pokljuki, Žerovnik pa neki za Zoisia narejeni dostop v *Opisih* decembra 1789 (SCHMIDT, 2014: 79, 124), je Polčovo pismo pač zgodnejše.

Slika 11. Polc v pismu z ogleda rudnih jam na Gorjušah (*enota 1*) omenja primeren dostop za Zoisa v neko rudno jamo. Dve jami, ki jih je bil verjetno izbral njegov spremljevalec, bohinjski rudokopni nadzornik Anton Žerovnik, je zavrnil, češ da sta za Zoisa tehnično preveč zahtevni – morda sta bili taki kot jama na ledini Hostnica na Gorjušah; stanje avgusta 2013 ...

Figure 11. In the letter describing his visit of ore pits at Gorjuše (*Unit 1*), Polc refers to a suitable access for Zois to an ore pit. Two pits that had most probably been chosen by his companion, the ore-digging supervisor Anton Žerovnik from Bohinj, were rejected by him, arguing that they were technically too demanding for Zois – perhaps they were similar to the cave at Hostnica near Gorjuše; situation in August 2013.

Slika 12. ... ali taki kot rudarski jašek nad izvirom Soče; stanje oktobra 2009: v poševno spuščajočem se rovu-breznu so kot stopnice in hkrati oprijemališča kratka bruna ...

Figure 12. ...or such as the mine shaft above Soča River spring; situation in October 2009; in the obliquely descending karstic ore cave there are step-like short beams ...

Slika 13. ... morda je bil dostop v jamo po povsem obtesarjenem jašku, kakšen je zračnik v rudniku manganove rude na Begunjščici; stanje junija 2011 ...

Figure 13. ... the access to the cave perhaps led along the shaft fully squared with wooden supports, such as is the vent in the manganese ore mine at Kopač on Mt Begunjska; situation in June 2011 ...

Slika 14. ... mogoče pa je Polc izbral izjemoma klesan rov, kakršen je nad vasjo Dražgoše, eden redkih klesanih objektov v sicer kraško izvotljenih planotah Julijskih Alp; stanje maja 2011.

Figure 14. ... it is possible that Polc exceptionally chose a carved tunnel, such as that above the village of Dražgoše, one of the rare carved facilities in the karstic hollowed-out plateaus of the Julian Alps; situation in May 2011.

Slika 15. Primer vhoda v oruđeno kraško jamo na Gorjušah, kakršne je obiskal Polc in poročal o njih Sigismondu Zoisu v svojem pismu leta 1789 (*enota 1*); stanje novembra 2011.

Figure 15. An example of the entrance to the karst ore pit at Gorjuše on Pokljuka, such as visited by Polc who then reported on them to Sigismondo Zois in his letter in 1789 (*Unit 1*); situation in November 2011.

Slika 16. Opaženi jašek ob steni orudene kraške jame Cok na Jelovici, pravokotna odprtina ni širša od pol metra – ali so bili rudarji res palčki ali pa so bočni pritiski jašek kljub tesarbi stisnili; stanje maja 2011.

Figure 16. The panelled shaft along the wall of the karstic ore cave Cok on the Jelovica Plateau, with rectangular, no more than half a metre wide opening – the miners must have been either dwarfs or the shaft was heavily compressed by lateral pressures despite wooden supports; situation in May 2011.

Slika 17. Na tleh kraških orudenih brezen najdemo skoraj povsod večje ali manjše bobovce, odvisno od tega, kako natančni so bili rudokopi. Rudna jama za Pršivcem nad Bohinjem nudi približno podobo bogatega nahajališča, saj so v stenah še vedno pest veliki bobovci, na tleh pa množica manjših; stanje junija 2014.

Figure 17. On the bottom of karstic ore cave, larger or smaller iron nuggets can be found almost everywhere, depending on the precision of the miners. Rudna jama near Pršivec above Bohinj offers an approximate picture of a rich deposit, considering that fist-sized iron nuggets can still be found in the walls, and numerous smaller iron nuggets on the floor; situation in June 2014.

Slika 18. Nekatere orudene kraške jame so zelo velike, na primer jama Cok na Jelovici: v delno zasigani dvorani v velikosti gotske cerkve so ob stenah, kakor je ponazorjeno s svečkami, z lesenimi bruni opaženi jaški. Kupi peska so odvali, torej izkopana jalovina, kar je edinstven primer odvala *pod* površjem; stanje maja 2011.

Figure 18. Some karstic ore caves are very large, such as the cave Cok on the Jelovica Plateau: in the partially calcified chamber of the Gothic church size there are, as illustrated by candles, shafts panelled with wooden beams along the walls. The heaps of sand are slagheaps, which is a unique case of slagheaps found *below* the surface; situation in May 2011.

Enota 2: Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791)

Polc se najprej opravičuje, ker do zdaj še ni poslal nobenega poročila o poskusnem kopu oziroma o odpiranju rudnika ob Dravi in o najdbah nekega gospoda Majerja, ki na tem območju tudi išče rude, vendar pojasni, da delo še ni prineslo takšnih rezultatov, da bi lahko povedal kaj določnejšega. Ko pa je bil na Javorniku (danes spodnji del Jesenic, to se pravi pri Zoisovi fužini), mu je nam neznani gospod Ferbežar predal njegov, Zoisov ukaz, da mora takoj na Koroško, tam skrbeti za uspešno delo in biti predvsem pozoren na lege in smeri rudnih plasti in glinavca, ki jih bodo odkrili v rudniku.

Sledeč temu navodilu Polc zdaj metodično poroča, najprej splošen položaj: tik rečnega toka Drave je orudeni hrib, v katerega so zastavili raziskovalni rov. Hrib je videti, kakor da bi se odtrgal od višje ležečega hribinskega roba.³ Več zaenkrat ne more povedati, pričakuje pa, da bodo v dveh tednih že vedeli, ali orudena plast sega v hrib ali pod Dravo.

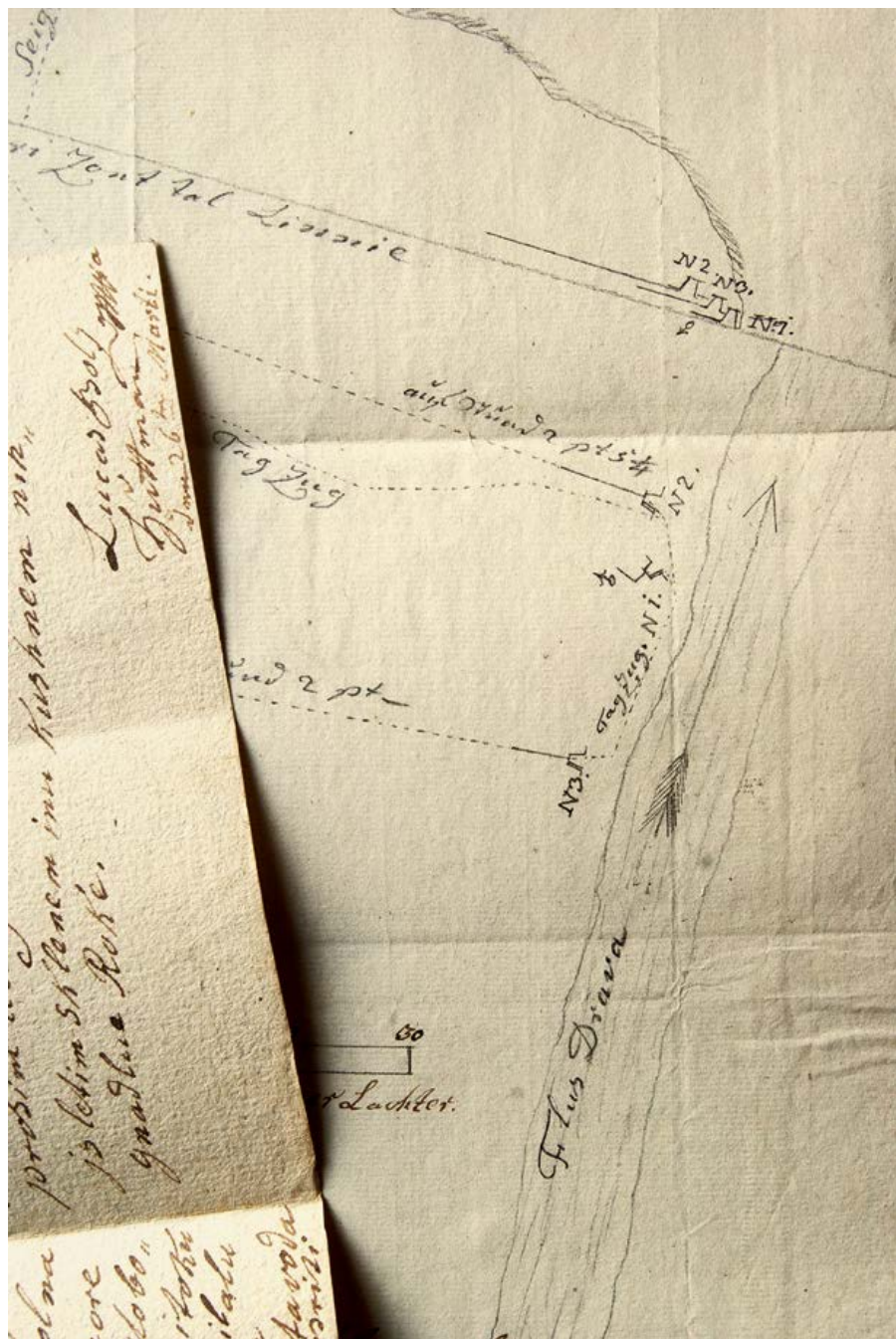
Dejstvo pa je – in tu nas preseneti z imenitno filozofsko definicijo pojma »dejstvo«: *le-tu, kar je samu na sebi resnično* – da ob povišanem vodostaju sega rečna gladina prav do orudene plasti.

Nadaljuje z opisom orudene plasti: ruda v lečah in grudah, krhka in zrnata – siderit z galenitom in *sfaleritom* – leži v do 2,5 m dolgih in 2 m širokih nagubanih plasteh mehkega črnega in sivega okremenjenega skrilavega glinavca, iz katerih teče tudi malo vode, ki pa dela ne bo ovirala, razen če bi rov zalila Drava.

V sklepu pisma omeni skico dosedanjih del (glej **enoto 3**: Načrt rudnika ob Dravi) in opiše kamninsko sestavo še dveh rogov, ki so ju zastavili višje levo in desno od prvega, očitno zato, da bi se izognili nevarnosti zalitja, pa tudi zato, da bi ugotovili širino orudene plasti: v prvem je rjav, verjetno limonitiziran zrnati skrilavi glinavec v nagubanih plasteh, iz njih teče nekaj vode. Kamnina je bila očitno zelo nestabilna, saj se je v rov udrlo toliko hribine, da se je udorina pokazala celo na površju. Zato sklene, da bo potrebno rov podpirati s prav tako strnjeno tesarbo, kakor to delajo »pri nas«, torej v Zoisovih rudnikih v Lipenah nad že omenjenim Javornikom pri Jesenicah in v rudnikih pod Belščico pod Stolum oziroma nad Žirovnico.⁴

³ Seveda pomislimo na bližnji nestabilni Dobrač z vsaj dvema velikima hribinskima zdrsoma: prvim v prazgodovini, drugim 1348, vendar se glede na Polčeve določljive omembe krajev zdi, da bi s takšnim predvidevanjem postavili lokacijo Zoisovega raziskovalnega rudnika – torej pobočje Dobrača tik ob Dravi – preveč na zahod.

⁴ Več o nestabilni hribini obeh omenjenih območij, zaradi česar je bila v tamkajšnjih rudnikih nujna strnjena tesarba, ki so jo nenehno tudi popravljali, v SCHMIDT (2015: 47–57); zanimivo je, da je Polc tudi za te kamninske plasti na južnem pobočju Stola omenil, da se mu zdijo »kakor od nekdaj pridričane« in kar vsaj za paleoplaz nad Koroško Belo potrjuje tudi sodobna geološka znanost.

Slika 19. Načrt rudnika ob Dravi (enota 3) kot priloga pismu z dne 26. marca (1791) (enota 4); zadnja stran pisma s Polčevim podpisom "Lucas Bolz, mppr, Hüttman, dne 26^{ti} Marti" je položena v levi del fotografije.

Figure 19. Plan of the mine along the Drava River (Unit 3) as an annex to the letter dated March 26th (1791) (Unit 4); last page with Polc's signature "Lucas Bolz, mppr, Hüttman, 26th Marti" is in the left part of the photo.

Slika 20. Detajl načrta rudnika ob Dravi (enota 3) s prvo stranjo spremnega pisma z dne 26. marca (1791) (enota 4), kjer v drugi vrstici beremo “koker je na leti Kartzi Zahnanu” – *kakor je označeno na načrtu*: v tlorisu na sredini vidimo tri znake za vhod rudnika: “N 1” je najbliže Dravi, “N 2” in “N 3” sta malo dlje; na desni vidimo v narisu, skoraj na glavi, da so vsi trije v kar hudi strmini.

Figure 20. Detail of the mine plan along the Drava River (Unit 3) with the first page of the accompanying letter dated March 26th (1791) (Unit 4), where the following can be read in line 2: “koker je na leti Kartzi Zahnanu” – *as marked on the plan*: in the middle of the floor plan, three marks for the mine entrance can be seen: “N 1” is nearest to the Drava River, “N 2” and “N 3” are slightly further away; in the outline (almost on the head) on the right we can see that all three are on a steep slope.

Enota 3: Načrt rudnika ob Dravi (marec 1791), priloga Prvemu pismu o rudniku ob Dravi; ta opis se ponovi v *Interpretaciji*.

Načrt je bolj skica začetnih del, saj je risan s svinčnikom, le skala v dunajskih lahterjih (»Wiener Lachter«, v latinici) in podpis (»Lucas Wolz, mppria, Hüttman«, v gotici) sta narisana oziroma napisana s črnilom. Prikazuje tri rove v narisu in tlorisu, tik ob Dravi (»Flus Drava«) na levem bregu, kakor kaže puščica smer rečnega toka. Vsi rovi potekajo v smeri med severom in severovzhodom, če dolga puščica brez oznake na vrhu načrta res označuje sever.

Prvi rov leži najnižje, tik ob vodni gladini, očitno so začeli kopati v izdanek, torej v rudo, razkrito na površju; verjetno je rečni tok ogolil skalnat breg in razkril rudno žilo. V tlorisu in narisu je dolžina poligona 5,7 m, po 2 m od ustja zavije rov v skoraj pravem kotu še 3,7 m navzdol.

Drugi rov so začeli kopati ca 12 m vzhodnje od prvega in ca 2 m višje in v isti smeri; poteka vodoravno, na tlorisu je dolg 11,5 m, na narisu 15,2 m; ni razvidno, zakaj ta razlika, narisano moramo najbrž razumeti res kot skico.

Tretji rov so zastavili 26,6 m zahodnje in 6 m nad prvim oziroma nad gladino reke; na tlorisu je dolg 6,5 m, na narisu 9,5 m.

Prvi rov je torej središče rudne žile, drugi vzhodno in tretji zahodno pa sta očitno raziskovalna rova, da bi ugotovili širino žile in se zaradi njune višje lege izognili zalitju ob morebitnem višjem vodostaju.

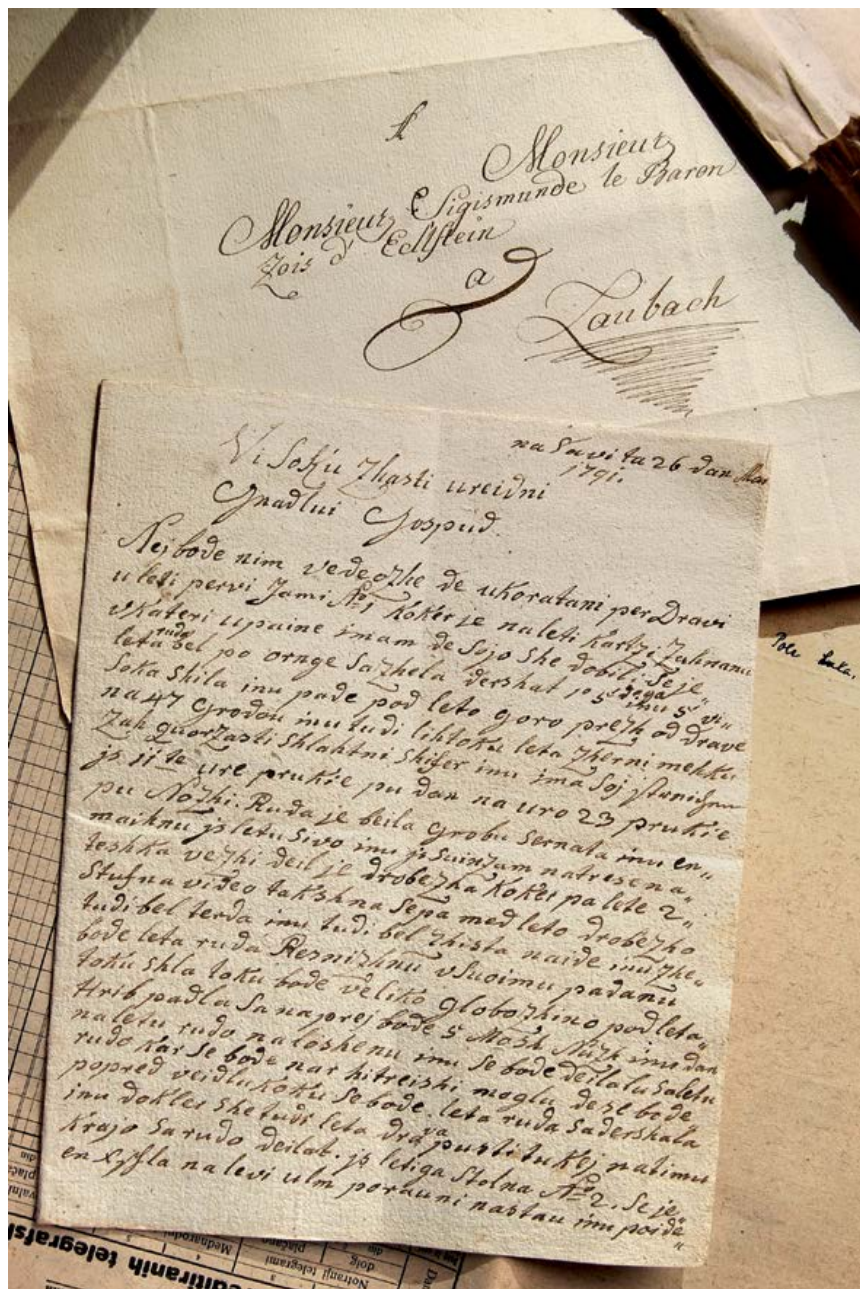
Na narisu je označena tudi silhueta hriba: ob reki je pobočje zelo strmo, skoraj navpično, potem se počasi izravnava. Polc je, če prav razumemo njegove črtkane črte, označil mere predvidene rudarske površine, morda jamske mere, ki bi obsegala pobočje do nadrečne višine 41,8 m (narisani »Seiger 2°2'«, mišljeno verjetno »22°«), tloris mere pa je neenakostraničen trapez 38 x 100 x 57 x 112 m.

Enota 4: Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791

Polc teden dni kasneje nadrobno poroča o legi, obsegu in vrsti rude v kopanih rovih in opisuje vzorce, očitno priložene pismu: smer rudne žile se je ustalila, visoka je 3,5 m in 1,5 m široka, sega z naklonom 47° pod hrib in ne pod Dravo, kar je bil nedvomno dober znak. Omenja železovo (»belo«), cinkovo (»sivo«) in svinčevo rudo, najverjetneje torej siderit, sfalerit in galenit, mineralno združbo oz. paragenozo, značilno tudi za prej omenjene Zoisove rudnike v Lipenah in pod Belščico. Ovira jih voda, ki prodira iz kamninskih plasti, zato kopljejo v drugem, vodoravnem rovu skoraj 12 m globok jašek, v katerega bi se voda stekala, od tam pa bi jo odvajali z »eno pumpo« – bežna omemba, ki pa prvič dokazuje uporabo takšne naprave v rudniku, majhnem že za takratne razmere, saj je še sedem let kasneje Polc iz prej omenjenih Zoisovih rudnikov na južnem pobočju Karavank ob nekem zalitju poročal o »izmetavanju« vode – lotili so se je torej bili z vedri. Kakšno črpalko natančneje naj bi uporabili na Koroškem, Polc žal ne pove.

Doda še svoj urnik: 24. marca je bil prišel domov na Javornik, ostal bo tu do 30., ko bo opravil dela pri rudnikih v Lipenah in pod Belščico, potem pa se bo za 8 ali 9 dni vrnil na Koroško. Polc je torej po volji svojega delodajalca služboval na sončni in senčni strani Karavank, ki jih je verjetno prečkal na najnižjem delu, na Sedlu Kočna (1.461 m; → geslo **Bisterca** v *Geslovníku*).

Pismo konča z zanimivim P. S.: »moj fant« – sin, verjetno Vincenc, ki je ob koncu 1799 tudi nasledil očeta Lukasa kot višji rudarski nadzornik rudnikov v Lipenah in pod Belščico – ga iz Idrije sprašuje, ali sme dati gospodu Franzu von Hubertu, ki je tamkajšnji knjigovodja in rudarski svetnik, predvsem pa ljubitelj mineralov, nekaj vzorcev železove rude (»bele rude«, siderita), »črne rude« (verjetno manganove) in svinčeve rude (galenita). Ni razvidno, s katerih nahajališč so bili ti vzorci – je oče Lukas pošiljal sinu Vincencu z Javornika v Idrijo vzorce rud s severne in južne strani Karavank? Kakor izvemo iz Polčevega **Četrtega pisma o rudniku ob Dravi**, Zois tega ni le dovolil, ampak je gospodu von Hubertu vzorce sam poslal.

Slika 21. Prva stran Polčevega pisma z dne 26. marca (1791) (enota 4), položenega na naslovno stran njegovega pisma o vzorcih mineralov (enota 9). Pismo o vzrocih je izjemoma napisal pisar, ki se je v rokokojskem lepopisu potrudil še z naslovom v francoski maniri.

Figure 21. Page 1 of Polč's letter dated March 26th (1791) (Unit 4), placed on the front page of the letter regarding mineral samples (Unit 9). The letter was exceptionally written by a scribe, who did his best to write, in rococo penmanship, the address in perfect French style.

Anekdota ne potrjuje le znanega Zoisovega nesebičnega zanimanja za minerale in za stike z ljubitelji, kakršen je bil sam, ampak odpira zaenkrat nepreverljivo možnost, da se je Vincenc v Idriji šolal, saj naziv »višji rudarski nadzornik«, kakor se je podpisoval po 1799 v primerjavi z očetom »rudarskim nadzornikom«, skoraj gotovo ni mogel biti njegova samovolja, ampak posledica formalne izobrazbe, mogoče torej v našem takrat tehnološko najmodernejšem rudniku.

Enota 5: Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791

Polc se opravičuje, ker je naredil zmedo pri poslanih vzorcih, vendar počne to tako zapleteno, da je zmeda le še večja. Kakor je mogoče razbrati, ga tare predvsem to, da je kot vzorec rude poslal nekaj črnega, po premisleku pa se zavedel, da primerek ni drugega kot *kamen, ki ga je pustota rodila* (Polčev literarni dar!), hkrati pa dvomi, če je Zois prejel drugi, pravi vzorec z nahajališča Na gori, danes žal nedoločljivega: je uro hoda od nahajališča prejšnje rude, tam je leži že 5 ton nakopane, neodkopane je še dovolj, če bi se izkazalo, da je uporabna, vzorec pa je predal nekemu gospodu Maru, vendar dvomi, če je Mar naročilo pravilno izpolnil. Zoisu pošilja v Ljubljano dva vzorca te druge rude za vsak slučaj, če ni prejel prejšnje pošiljke oziroma je prejel napačno.

Enota 6: Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791

Polc se najprej zahvali, ker je bil Zois sam prevzel pošiljanje vzorcev gospodu von Hubertu, omenjenem v pripisu *Drugega pisma o rudniku ob Dravi*.

Potem ponavlja – za medij pisma nenavadno – napotke iz Zoisovega pisnega sporočila: pravite, da naj rudo Na gori pustimo pri miru, ker je ničvredna, čeprav – in tu ne vemo, ali je to Zoisov ali Polčev komentar – se včasih izkaže, da je v globini boljša kakor na površini. Mogoče torej Polc le ni povsem verjel Zoisovi oceni ali pa Zois ni hotel Polca in njegove ocene rude povsem zavrniti. Gospod Mar – zdaj šele izvemo, kdo je nakopal onih 5 ton – da se je z Zoisovo oceno strinjal in je kopanje na tej lokaciji opustil.

V nadaljevanju Polc opisuje kopanje in dogajanje v rudniku ob Dravi: v rovu št. 2 – rov št. 1. tik gladine Drave so očitno povsem opustili – se je rudna žila izgubila, pa se spet prikazala, vendar jih ovira iz hribine pritekajoča voda; ker sodi, da so le predrli manjši hribinski bazen, da dotok torej ni stalen, je rudarjem naročil, naj vodo izmečejo z vedri. Rudna žila pa očitno sega pod gladino Drave, zato pričakujejo večji priliv vode skozi hribino – vedeli so že torej, da je površinski tok reke le višek podtalnice, ki sicer teče kot pronicajoča voda po vsem dnu rečne doline – zato spet omeni prej ko slej potrebno črpalko. V rovu št. 3 kopljejo v mehek črn okremenjen skrilavi glinavec.

Na koncu, kot že v *Drugem pismo o rudniku ob Dravi*, omeni svoj urnik: ta dan odhaja spet za 8 ali 9 dni na Koroško – Polc je torej pisma o rudniku ob Dravi pisal doma na Javorniku.

Enota 7: Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791)

Čutimo, da je Polc vznemirjen: v rovu št. 3, ki je dolg že dobrih 50 m, kopljejo zadnjih 6 m v rudi! Ruda je v tleh, v obeh bokih in v čelu rova, v stropu pa je trd črn skrilavi glinavec. Rudna žila je bila torej najmanj 1 m široka in prav toliko visoka, kar pa je bilo za tiste čase že bogato nahajališče; Polc je prepričan, da bodo v naslednjih 50 m naleteli na še več rude. Pismu očitno prilaga najmanj dva vzorca: eden je trdna ruda, drugi mehkejša in drobljivejša.

Nekemu gospodu Majericu je za rudnik *na vodi* narisal in napisal vzorec formularja za poročila,⁵ verjetno mesečna, kakršna je sam pisal za Zoisu iz rudnikov v Lipenah in pod Belščico.

⁵ → geslo **Mar** v *Geslovniku*; »Majeric« je omenjen samo v tem *Petem pismo o rudniku ob Dravi* kakor je »Majer« omenjen samo v *Prvem pismu*; v naslednjem, *Šestem pismu*, se spet pojavi »Mar« iz *Tretjega pisma*.

Slika 22. Približno takšni so verjetno bili raziskovalni rovi ob Dravi, o katerih poroča Lukas Polc v šestih svojih pismih Sigismondzu Zoisu. Bolj strnjeno postavljene podporniki so bili potrebni v krhkejši kamnini, kakor rov na Kopsiškem iz sredine 19. stoletja na južnem pobočju Begunjske: rov je še vedno širok le za enega človeka in visok manj kot dva metra (stanje junija 2011) ...

Figure 22. This is probable appearance of the research pits along the Drava River, of which Lukas Polc was reporting in his six letters to Sigismondo Zois. Friable rock demanded more densely arrayed support pillars, such as in the shaft at Kopsiče from the mid-19th century on the south slope of Begunjska: the shaft is still only wide enough for a single person and less than two metres high; situation in June 2011 ...

Slika 23. ... v trdi kamnini podporje ni bilo potrebno, profil je ozka elipsa, kakor v rovu Petri Zubau Stollen v hribu Vreča pri Kamni Gorici, zgrajen 1791 (stanje maja 2010) ...

Figure 23. ... in solid rock there was no need for support pillars and the pit profile is a narrow ellipse, such as in the pit Petri Zubau Stollen in the hill Vreča pri Kamni Gorici, built in 1791; situation in May 2010 ...

Slika 24. ... pri kopanju so velikokrat naleteli na vodne izvire in le majhno posutje je dovolj, da je rov danes bolj ali manj zalit, kakor ta v Padežu pri Laškem, kjer v kristalno čisti vodi odseva osvetljeni strop (stanje oktobra 2012) ...

Figure 24. ... during excavation they often come across of water springs, and only few rocks had to fall down to make the pit more or less flooded, as is the pit at Padež near Laško, where the illuminated ceiling is reflected in the crystal clear water; situation in October 2012 ...

Slika 25. ... včasih pa so podpirali hribino le tu in tam, ostali so zasigani in zgniti posamezni oporniki, večinoma železove raztopine, tu v litijem rudniku Sitarjevec, barvajo stene s fantastičnimi barvami – hrib si celi rano in jemlje prazni prostor nazaj (stanje oktobra 2014).

Figure 25. ... sometimes, rocks were supported only here and there, leaving calcified and rotten individual supports, and mostly ferrous solutions; here in the mine Sitarjevec, colouring the walls with fantastic colours – the hill is healing its wounds and taking the hollowed space back; situation in October 2014.

Polc pristavlja, da je bila možu zamisel vseč in da je obljubil, da bo formular uporabljal, ko bo le našel čas za to – zdi se, da Polc namiguje, naj ne pričakujejo preveč. Sklepamo, da je Majeric prevzel nadzor nad Zoisovim raziskovalnim rudnikom ob Dravi, ki ga Polc imenuje »gruben naüd« - rovi na vodi.

Ogledal da si je tudi kop »Za verham ali V Perntoli«, kjer je »temu gospodu« – verjetno misli prej omenjenega Majerica – 8 rudarjev kopalo rjavo in črno rudo – očitno to ni rudnik *na vodi* in očitno Polc namenoma opisuje rudo povsem laično, da ne bi česa prejudiciral, mi pa ne vemo, ali je to oni kraj, od koder je bil vzorec, ki ga je bil Zois ocenil kot izgubo časa, Polc pa ni izgubil vere v nahajališče, ali je to ob rudniku *ob vodi* in onem, ki je izguba časa, tretje nahajališče in hkrati drugo, v katerem, kakor sledi, izgublajo čas – in da je povedal, da on, Polc, in milostni gospod, Zois, menita, da ta piritna ruda ne more povrniti stroškov (aha, ruda je rjava zaradi značilnih rjastih železovih oksidov – zakaj pove to šele zdaj, saj je rjaste znake oksidacije moral spoznati na Javorniku že kot otrok!?) in da bi bilo smotrnejše, če bi delali v Zoisovem rudniku pri Dravi. Z nepričakovanim humorjem zapiše, da je *on* – verjetno še vedno govori o Majericu – nemudoma ukazal vsem osmim, naj »poberejo svoja kopita in se zbašejo« v Zoisov rudnik ob Dravi. Če mož do zdaj ni bil Zoisov takšen ali drugačen kooperant, je v tem hipu postal in sicer kot dobavitelj delovne sile, ki pa ji je Polc določil delovišča: štirje bodo delali v čelu rova št. 3, štirje bodo odkopavali rudo v bokih tega rova, štirje – od kod so se vzeli? morda tamkajšnji Zoisovi – pa bodo kopali rov št. 2, v katerem bi se tudi lahko našla ruda. Za tiste čase je bilo dvanajst mož v dveh rovih intenziven, že kar forsiran kop.

Enota 8: Pismo iz Selške doline, 24. september 1791

Tega leta je bil Lukas Polc pravi leteči nadzornik: nadzoroval in vodil je rudnike v Lipenah in pod Belščico v Karavankah ter nastajajoči rudnik ob Dravi na Koroškem, obiskoval je druge raziskovalne rove in sam raziskoval na Koroškem, skrbel je za dobavo vzorcev rud in mineralov z Mežakle in iz Savskih jam ter okolice, v začetku jeseni pa ga je Zois poslal še v Selško dolino, da je raziskal ležišča bele glin, organiziral njen odkop in zagotovil reden dovoz v Ljubljano. Polc je torej nedvomno bil v rudarskih poslih Zoisova desna roka.

Glino je potreboval Anton Sylva za izdelavo fajančne keramike v svoji delavnici v Ljubljani (ANDREJKA, 1934; MAL, 1955; KOS, 1990). Sylva je bil Italijan, vprašanje primernih naravnih surovin za telo keramike in kemičnih spojin za njeno prevleko je Zois morda pritegovalo tudi kot naravoslovca – in podjetnika: ko je Sylva 1795 umrl, je Zois njegovo delavnico kupil in uspešno posloval do 1817, ko jo je, dve leti pred smrtjo zdravstveno že hudo šibak, prodal. 1795 je napisal tudi kratko zgodovino te tovarne (*Nachrichten von der Entstehung der SteingutFabrik in Laibach. Aus alten Noten Zusammen geschrieben im Spatherbste 1795*, ZAL, opis in komentar v Kos, 1990: 105), v kateri izvemo, da je delovala v Ljubljani na različnih lokacijah od 1777 in da so glino pri Selcah odkrili 1790. To doslej neznano Polčevo pismo pa kaže, da je Zois s Polcem že 1791 Sylvu zagotovil v okolici Selc strokovno iskanje potrebne surovine, njen izkop in prevoz z nahajališč v Selški dolini do tovarne v Ljubljani. Polc v pismu omenja, da je prevoznik Gašper Blaznik iz Selc zdaj, ko bo plačeval prevoz (tudi) Zois, pripravljen redno voziti glino v Ljubljano – iz česar sklepamo, da je bil Sylva slab plačnik. V Polčevem pismu ima glavno besedo neimenovana Gašperjeva žena, Zois pa v omenjeni kratki zgodovini tovarne, za katero je uporabil tudi podatke iz Polčevega pisma, omenja pogodbo s Sussano Blasnick za prevoz glin iz Selc (Kos, 1990: 106).

Polc začne pismo pripovedno dramatično, saj najprej pove, da Gašperja ni bilo doma, šel je bil na Višarje, zato je oštel njegovo ženo, češ da so njegov gospod, Zois, zelo nezadovoljni s tukajšnjimi delavci, ki ne naredo dosti in dajejo prazne obljube, tovarna pa trpi pomanjkanje surovine. Žena, pravi Polc, je tiho ugovarjala, da se čudi Zoisovim obtožbam, češ da so pred desetimi dnevi odpeljali tri vozove, ker je fabrikant Sylva sam rekel, da je ni treba voziti, ker fabrika še ni zgrajena

Slika 26. Dolina potoka Jablenovca vzhodno od naselja Selca v Selški dolini pri Škofji Loki: zaraščeno in močvirno dno obeta glino, o kateri poroča Lukas Polc v svojem pismu Sigismondu Zoisu 24. septembra 1791 (*enota 8*); junij 2015.

Figure 26. The valley of the Jablenovec stream east of the hamlet of Selca in the Selška Valley near Škofja Loka: the overgrown and marshy floor promises much clay, about which Lukas Polc reports in his letter to Sigismund Zois on September 24th 1791 (*Unit 8*); June 2015.

Slika 27. Vendar glina ni na dnu doline, ampak kakšnih 15 do 20 m višje, v desnem položnem pobočju: zaradi poletne zaraščenosti le praprotni kaži izravnavo in ježo, zelo verjetno umetno – torej v Polčevem pismu z dne 24. septembra 1791 omenjani kop “bejle gline”. Na spodnjem robu izravnave res najdemo ne ravno bele, pač pa sivo glino; junij 2015.

Figure 27. Clay, however, was not to be found at the bottom of the valley, but some 15 to 20 metres higher, on the right gentle slope: owing to the summer overgrowth it is only fern that indicates equalization and declivity, most probably artificial – in Polc's letter dated September 24th 1791, therefore, the mentioned open pit of »bejle gline« (white clay). On the lower edge of equalization we can indeed find not quite white but grey clay; June 2015.

Slika 28. Siva glina v bregu studenčka na spodnjem delu nekdanjega verjetnega glinokopa v dolini potoka Jablenovca; junij 2015.

Figure 28. Grey clay on the bank of a little stream in the lower part of the former probable slope of clay open pit in the valley of Jablenovec stream; June 2015.

Slika 29. Ročka za kavo, beloprstena keramika, izdelek ljubljanske keramičarske tovarne iz zadnje četrtine 18. do začetka 19. stoletja (iz zbirke Narodnega muzeja Slovenije, inv. št. N 8047). Do svoje smrti 1795 je bil lastnik Italijan Anton Sylva, potem pa jo je kupil Sigismondo Zois in bil njen lastnik do 1817. Surovino, belo/svetlosivo glino, je tovarna dobivala tudi iz doline potoka Jablenovca pri Selcah v Selški dolini, kakor opisuje Lukas Polc v svojem pismu Sigismondju Zoisu 24. septembra 1791 (*enota 8*). Foto: Tomaž Lauko

Figure 29. Coffee jug, stoneware pottery, product of a pottery factory in Ljubljana from the last quarter of the 18th century to the early 19th century (from the collection of the National Museum of Slovenia, Inv. No. N 8047). Its owner was Italian Anton Sylva; after his death, the factory was bought by Sigismondo Zois, who remained its owner till 1817. The raw material (white/light grey clay) was acquired by the factory also from the valley of the Jablenovec stream near Selca village in the Selška Valley, as described by Lukas Polc in his letter to Sigismondo Zois on September 24th 1791 (*Unit 8*). Photo: Tomaž Lauko

(kar se ujema s Zoisovo omembo »predelave« Sylvove tovarne 1791 v že omenjeni kratki zgodovini tovarne, ne ujema pa se z logiko pojasnila, ki, dvakrat protislovna, kaže, vljudno rečeno, go-spejino zadrego) in so zato takoj še tri vozove odpeljali, tri pa imajo še pripravljene. Polc si je šel kasneje to nakopano glino ogledat in ugotovil, da je ni za tri vozove. Pohvalila pa je žena Zoisovo potezo, da je poslal izučenega rudarja kopat glino, ker tukajšnji ljudje res niso pripravljeni za tako delo in tudi plačani ne, da pa bo Zois v Ljubljani gotovo poravnal stroške pri njih nastanjenega rudarja (ta Suzana je res bila ženska s poslovnim darom). Potem Polc opiše pokazana mu nahajališča gline, ob koncu pa še omeni, da je srečal Gašperja, ki da sprejema vse z njegovo ženo dogovorjene obveznosti.

Polcu so domačini pokazali tri nahajališča gline, vsa pol ure (hoda?) iz Dolenje vasi, enega je odkril Polc sam, eno pokazano mu rudarsko delo pa ni bil glinokop, ampak rudnik pirita, železovega sulfida, ki je kot železova ruda neuporaben, so pa iz njega pridobivali žveplovo (VI) kislino, takrat imenovano vitriol:

- prva lokacija je Na šiji, Za šijo ali V grabnu (teh ledinskih imen na današnjih zemljevidih ni), kjer zdaj kopljejo sivo glino na parceli Gašperja Blaznika, 2 m visoka in 2 m široka plast leži vodoravno v pobočju hriba;
- drugo lokacijo je odkril Polc sam 30 m od prve in sicer plast bele gline, ki se razteza 200 m v dolino, prav tako na Blaznikovi parceli, tudi temu kraju se reče Na šiji, kopati pa je naročil Valentinu Klinarju;
- tretja lokacija je v Belem potoku (tudi tega ne najdemo na današnjih zemljevidih), glina je enaka kot na prvih dveh lokacijah (ni jasno, ali siva ali bela ali siva in bela), tu »smo« kopali že 1789, za nami pa še nekdo; lastnik parcele je Anton Luzner, župan Dolenje vasi, ki je proti plačilu voljan dopustiti kopanje in glino tudi voziti v Ljubljano;
- četrta lokacija je v Jablanovcu (končno ime, ki je še danes na zemljevidih: dolina potoka Jablenovca severno od Sele) na Počivalnem hribu (spet danes neznano ledinsko ime) v dolini (hrib v dolini?) ob potočku; parcela je last Matevža Luznerja;⁶
- peta lokacija je zasut jašek, nekoč menda globok 35 m, s 4 m dolgim podkopom, med Škofjo Loko in Sv. Joštom nad Kranjem, na odvalu jaška je v okremenjeni kamnini (verjetno skrilavi permokarbonski glinavci) dispergirani pirit, podkop pa je v apnencu; kopali naj bi zato, ker so hoteli hkrati najti železovo, bakrovo in srebrovo rudo. Razumeti je, kakor da se je Polcu zdelo to početje nesmiselno (upravičeno, saj je opisana združba rudnih mineralov vsekakor le izraz želje, da bi imeli vse rudnine, ki so jih poznali, na enem mestu, nikakor pa ne dejanskih geoloških razmer), opisuje pa najverjetneje še danes vidne sledove rudnika pirita; ta mineral najdemo na odvalu v Knapah, vzhodno od Dolenje vasi (→ geslo **Loka** v *Geslovníku*).

Polc še prosi Zoisa, naj oceni vzorec gline z druge lokacije, da bo vedel dati Klinarju prave napotke.

Rudolf Andrejka je že poznal Zoisovo kratko zgodovino tovarne keramike, saj je v svojem prispevku *Najstarejše ljubljanske industrije* omenil lokacije, ki jih je Polc navedel, Zois pa prevzel (ANDREJKA, 1934: 135): »Sylva (..) je izdeloval jedilne posode, lonce, krožnike in skodelice za vsakdanjo rabo. Snov za to, neke vrste belkasto glino, so dovažali iz Gorenjskega, zlasti iz kraja na 'Šiji', ob potoku Jablanovici pri Dolenji vasi v Selški dolini. Po smrti podjetnika Sylve je prevzel te delavnice baron Žiga Zois, ki je bil Sylvo že prej denarno podpiral.« Mateja Kos pa v svoji razpravi

⁶ Domačini v naselju Ševlje ob izteku doline potoka Jablenovca poznajo nahajališče sive gline v desnem bregu doline, 2 km oddaljeno od Dolenje vasi, kar bi ustrezalo Polčevi pripombi o polurni hoji. Glina je mokra siva, suha pa seveda svetlejša; izravnava v bregu nad potokom daje vtis izkopa. GK y = 441.047, x = 119.323, nmv 436 m.

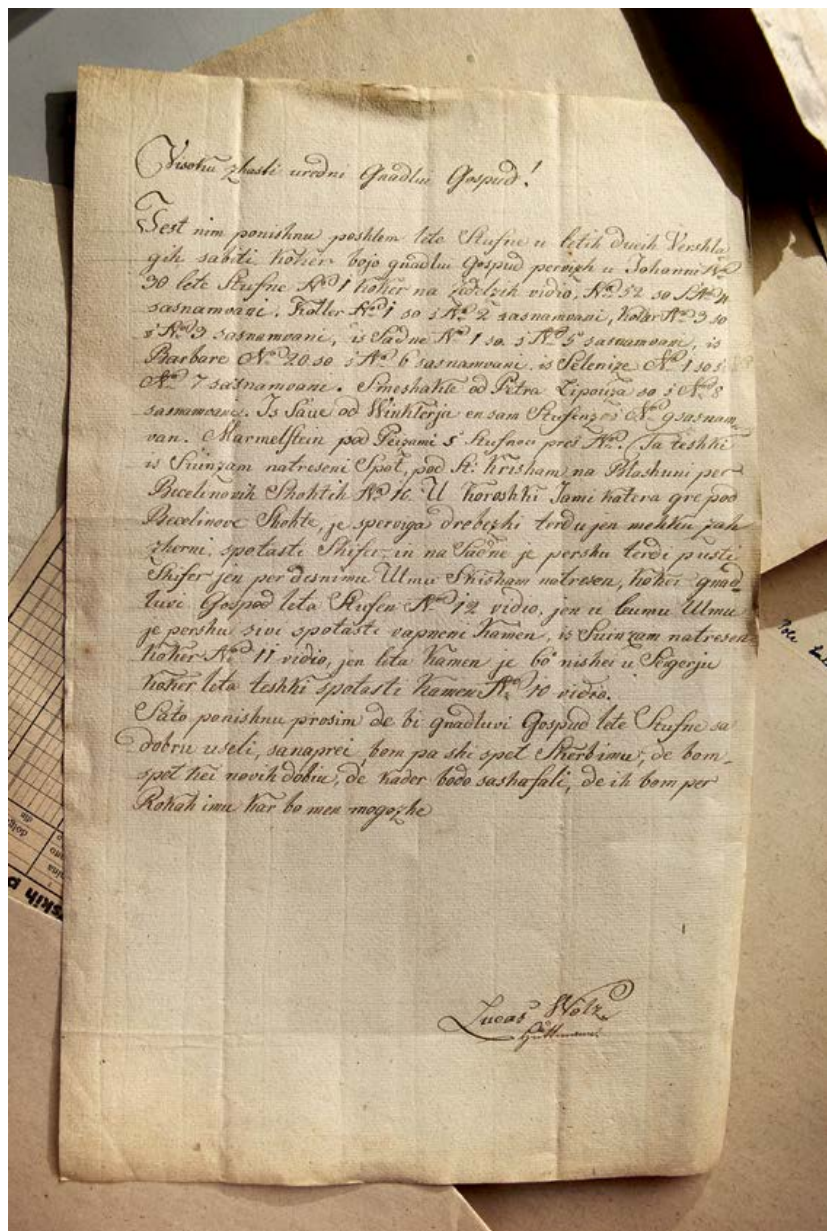
K zgodovini ljubljanskih tovarn beloprstene keramike povzema Zois še natančneje (Kos, 1990: 106): »Julija leta 1789 je najdišče na Šiji, pol ure oddaljeno od Selc, blizu Belega potoka (v slovenščini) preiskal višji fužinarski mojster Polz z Javornika. (...) do poletja 1790 je Sylva sklenil dve pogodbi (s Sussano Blasnick in Petrom Tautscherjem) za dobavo selške gline.« Zois je v svoji zgodovini tovarne keramike Polca torej omenil, pismo samo pa lahko zdaj štejemo za enega od virov te Zoisove zgodovine.

Enota 9: Pismo o vzorcih mineralov, (1791)

V tonu pisma čutimo, da gre za že ustaljeno prakso: Polc pošilja vzorce iz treh Zoisovih rudišč: iz rudišča Belščica primerke iz rudnikov Johanna, Koler in Zadnja pod Plazi, iz rudišča Lipene primerek iz rudnika Barbara, pa tudi primerek iz neimenovanega rudnika na Zelenici, ki pa ga moramo bržkone razumeti kot Begunjščico (→ geslo **Zelenica** v *Geslovníku*). Iz tega sklepamo, da je Zois stalno spremljal nakopano surovino za svoj plavž na Javorniku oziroma so ga zanimali posebni primerki.

Sledijo opisi vzorcev iz rudišč, ki po do zdaj znanih podatkih niso bila Zoisova, tudi našel jih ni Polc, ampak je vzorce z Mežakle (verjetno bobovci, železova ruda, saj na Mežakli drugih rud ni) prinesel neki Peter Lipovc, neki Winkler pa vzorce galenita, svinčeve rude iz območja Planine pod Golico nad Jesenicami (»s Save«, kar moramo najbrž brati kot Savske jame nad Planino pod Golico, in »z Blažune izpod Sv. Križa«, kakor se je takrat po cerkvi imenovalo današnje naselje Planina pod Golico), kjer so bila rudišča železove in svinčeve rude Zoisove poslovne konkurence, družine Ruard (→ geslo **Becelinovi šohti** v *Geslovníku*). Dodan je še mineral kalcit iz zaselka Pejce, na pol poti med Jesenicami in Planino pod Golico, ki pa je bil zanimiv samo mineraloško.

Iz tega sklepamo, da se je Zois zanimal tudi za surovine Ruardove fužine, kar je toliko bolj razumljivo, saj je bil Ruardov rudnik V Blažuni na zahodnem pobočju istega hriba, v katerega so segali z vzhodne strani Zoisovi rudniki v Lipenah – teoretično bi se rudarji enega in drugega podjetnika sredi hriba lahko srečali. Polc ne opiše samo vzorcev, ampak tudi lego njihovega nahajališča v *samem rudniku* in spremljevalne kamnine, kar je lahko naredil samo v primeru, če mu jo je natančno opisal najditelj, ki pa je moral biti za takšen pogled vnaprej opozorjen, ali pa je bil sam v rudniku. Tako je Zois dobil približno geološko sliko konkurentovega rudnika in jo je lahko primerjal z geološko zgradbo svojih na drugi strani hriba. Ker so kamninske plasti pomembne za določanje lege morebitnih rudnih teles, je ta podatek verjetno že sodil med poslovne skrivnosti.

Slika 30. Pri Polčevem pismu, najverjetneje iz leta 1791 (enota 9), v katerem opisuje v posebni pošiljki Zoisu poslane vzorce mineralov, najprej opazimo, da ga je izjemoma dal pisati pisarju. V rokokojskem duhu časa so posebej umetelno izpisane velike začetnice; avtorjev priimek je tokrat zapisan kot “Wolz” in brez “mppr”, lat. manu propria, torej *lastnoročno*, saj ga ni pisal sam, ampak pisar.

Slika 30. The most conspicuous thing in Polc's letter, most probably from 1791 (Unit 9), in which he describes the minerals sent to Zois with a special consignment, is that he had it exceptionally written by a scribe. In the rococo spirit of the times, capital letters are written in a particularly artful way; the author's surname is written as “Wolz” and without “mppr”, lat. manu propria, i.e. *signed with my own hand*, as it was not written by him, but by a scribe.

Slika 31. Tako nekako je bil videti zabojček z vzorci mineralov, o katerem piše Polc v svojem pismu (1791) (*enota 9*): zgoraj prosojni kalcit (tu z Jelovice), desno značilno progasti galenit in siderit iz Savskih jam nad Planino pod Golico nad Jesenicami, spodaj kovinsko bleščeči se galenit (tu z odvala Zoisovega rudnika v Belščici, pri današnjem Valvasorjevem planinskem domu), levo trije primerki bobovca (tu s Pokljuke), na enem vidimo valovite izboklinice, sledove nekdanje kubične piritne kristalizacije, preden se je mineral kemično spremenil iz sulfida v oksid, torej v limonit, t. i. psevdomorfoza po piritu.

Figure 31. The little box with mineral samples, to which Polc referred in his letter (1791) (*Unit 9*), looked something like this: translucent calcite (here from the Jelovica Plateau) on top, characteristically striped galena and siderite from Savske jame above Planina below Golica on the right, metallic glittering galena (here from the slagheaps of Zois' mine at Belščica, at the present-day Valvasor Mountain Lodge) below, three specimens of iron nuggets (here from Pokljuka Plateau) on the left; on one of them some corrugated bumps can be seen as remains of former pyrite cubic crystallization before mineral was chemically transformed from sulphide into oxide, i.e. limonite, the so-called pseudomorph after pyrite.

Enota 10: Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792

Tokrat je bil Polc najprej pri »tem« gospodu Maru, ki ga omenja že v tretjem pismu o rudniku ob Dravi, in *mu* jamomersko izmeril »tisti« rudnik, ki leži tik Drave. Kasneje v pismu natančno opiše dolžino izkopanega rova, lego kamninskih in orudenih plasti in pristavi, da *sem* glede na opaženo določil novo smer kopanja. Rudnika ob Dravi kot Zoisovega v tem šestem pismu sploh ne omenja. Izmerjeni rudnik je torej Marov, tehnično ga vodi Polc, ki pa hkrati sklene, kako upa, da bo Mar »moder« in ne bo investiral več, kot bo glede na najdeno rudo smiselno. Ponuja se sklep, da je Zois prepustil Maru koncesijo za svoj poskusni kop ob Dravi, da pa je Mar še vedno upošteval Polčevo mnenje, ker sam montanistično ni bil izkušen. Takšen sklep bi ustrezal značilni zasebniški iniciativi tistega časa, ko je kdorkoli – uradnik, kmet, lastnik parcele, trgovec, učiteljica – skušal zaslužiti, ne da bi bil strokovno usposobljen, in se je zato takšno podjetje praviloma končalo z opustitvijo del in izgubo. Verjetnost te razlage posredno kaže tudi dejstvo, da o rudniku ob Dravi ni več glasu – vsaj kar se ohranjenih oziroma meni znanih dokumentov tiče.

Zgodovinsko-tehnološko je zanimiva Polčeva omemba vzorca rude, očitno železove, ki jo je bil Mar našel verjetno vzhodno od Celovca, v kraju Moosberg/Kajže, in ki so jo poskusno talili v plavžu na Bajdišah nad Bistrico v Rožu pri Šentjanžu v Rožu (→ geslo **Bisterca** v *Geslovniku*)

Slika 32. Izdanek manganove rude, psilomelana, na južnem pobočju Begunjščice. Podobno so verjetno odkrili rudno žilo pri rudniku ob Dravi in sploh vsa orudjenja, saj razen izkušnje niso imeli geološkega znanja, kaj šele inštrumentov.

Figure 32. Outcrop of psilomelane, manganese ore, on the south slope of Begunjščica. Ore vein at the mine along the Drava River was probably discovered in a similar way, and also all other mineral deposits, as other than experience they had no geological knowledge, let alone instruments.

pri nekem fužinarju Silbernaglu. Omemba je pomembna zato, ker Polc pripomni, da se je ruda sicer stalila, da pa je ostala v nekakšni kepi, kar bodo skušali popraviti z dodajanjem »zeleniške rude« (→ geslo **zeleniška ruda** v *Geslovníku*), ki jo interpretiram kot psilomelan, torej manga-novo rudo, z Begunjščice, saj še danes domačini v okolici Jesenic Begunjščici rečejo Zelenica. Polčeva pripomba je zapisana tako, kakor da je to bila običajna praksa. To pa bi pomenilo, da so že konec 18. stoletja poznali postopek izboljševanja kakovosti grodlja, torej v plavžu pridelanega železa, z dodajanjem manganove rude, vsaj Polcu je bilo to 1792 očitno samoumevno. Izum feromangana, zlitine železa in mangana, 1873 na Jesenicah v plavžih Kranjske industrijske družbe ima torej vsaj posredno zgodovino.

Pri interpretaciji vsebine pisma moramo upoštevati Polčevo nejasnost pri navajanju imen, kar bi utegnila biti posledica dejstva, da je od njegovega prejšnjega, petega pisma s Koroške poteklo več kot 14 mesecev – bralec se namreč težko znajde med navedenimi imeni: v prvem pismu (marec 1791) neki Majer išče rudo v okolici Zoisovega poskusnega kopa, v tretjem (konec marca 1791) je nekemu Maru predal vzorec rude, ki naj bi jo ta poslal Zoisu, v četrtem (april 1791) se je gospod Mar strinjal, da bo prenehal kopati v svojem rudniku, ker je Zois vzorec tamkajšnje rude ocenil kot nevreden truda, v petem (julij 1791) je nekemu Majericu za rudnik *na vodi* izdelal vzorec formularja za rudarska poročila, Majeric pa je prenehal kopati v nekem svojem rudniku in je delavce zaposlil v Zoisovem rudniku ob Dravi; v tem zadnjem, šestem pismu (december 1792) pa je Polc, kakor rečeno, »per timu gospud Maru biu, de sim mu per Dravi le-tu jamo zmeru«. Je to Mar iz tretjega in četrtega pisma, so to tri osebe ali ena, Polc pa pri zapisovanju površen? Je Zois svoj poskusni kop ob Dravi predal kot koncesionarju Majerju/Maru/Majericu ali pa je ob Dravi bilo več poskusnih kopov in je Zois svojega že opustil med jesenjo 1791 in decembrom 1792?

Enota 11: Listek o rudi nad Dravo, (1791–1792)

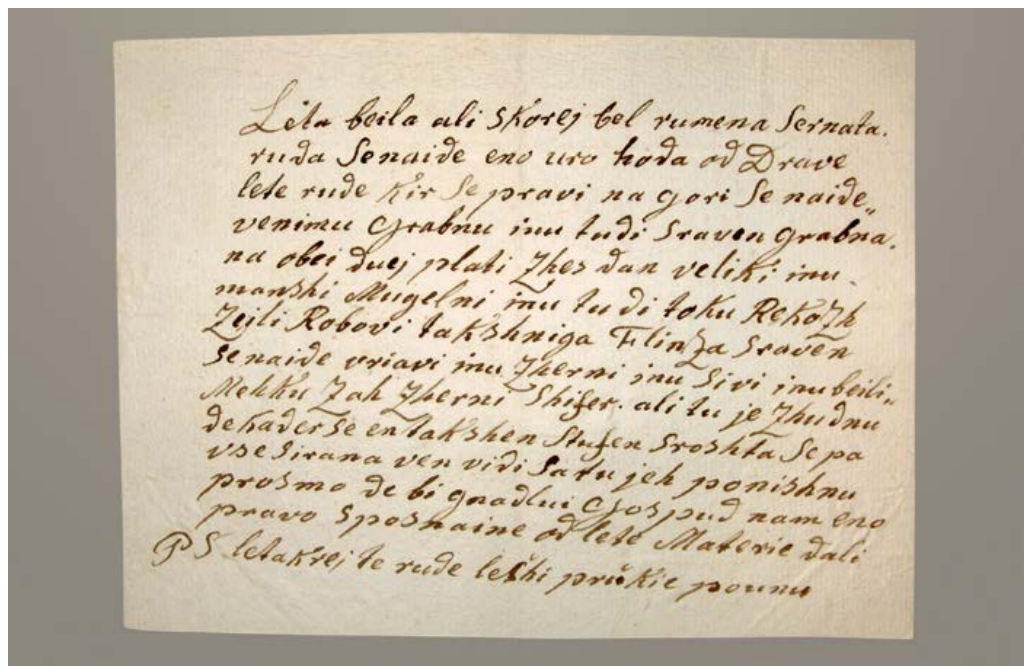
Listek – in enako velja za naslednjega – je očitno priloga poslanega vzorca rude; pravzaprav je pri njiju najbolj zanimivo to, da ju je Zois shranil. Polc pošilja vzorec sideritne, torej železove rude, omenja njeno nahajališče Na gori (danes nedoločljiva lokacija), uro hoda od Drave, in tamkajšnje spremljevalne kamnine. Vrsta rude Polcu očitno ni bila vprašljiva, saj so podobno kopali na drugi, južni strani Karavank v Zoisovih rudnikih pod Belščico, nenavadno pa se mu zdi, da postane pri t. i. praženju, torej segrevanju, ki naj bi čim bolj odstranilo različne nečistoče v rudi, preden so jo nasuli v plavž, *kakor sesirjena*. Zois prosi za pojasnilo, zakaj se to dogaja.

Enota 12: Listek o rudi z Gorinčic na Koroškem, (1791–1792)

Polc pošilja danes neugotovljivo »črno, skoraj modro rudo« s severnega pobočja Karavank nad koroškimi Gorinčicami; kraj zaradi več podobnih krajevnih imen južno od Celovca ni zanesljivo določljiv (→ geslo **Gorinčice** v *Geslovníku*); na nahajališču jo je že iz starih časov nakopane 4.000 – žal nečitljivih – enot; Polc prosi Zois za mnenje.

Običajna utežna merska enota za količino rude je bil t. i. stot ali cent, torej 56 kg, kar bi pomenilo več kot 220 ton omenjene že nakopane rude.⁷

⁷ Primer naivnega kopanja ni osamljen in ga poznamo tudi v Sloveniji: na hribu Veliki Korinj na Dolenjskem (SCHMIDT, 1998– : *Enciklopedija rudnikov na Slovenskem*.xls: Dol-Žužemberk bx, Fe-Veliki Korinj-Velika boksitna grmača, GK y = 481.821, x = 77.373, 612 mnv) so do dvajset metrov dolge in do 2 m visoke grmače po drugi svetovni vojni nakopane temnovijoličnorjavkaste boksitno-železove rude – šele pozno je nekomu prišlo na misel, da je dal vzorec analizirati: kopali so zaman, ruda je revna in je niso nikoli odpeljali. Usodo rude mi je 2014 opisal domačin iz rudišču najbližje vasi Zagorica na Dobropolju, vzhodno od Velikih Lašč.

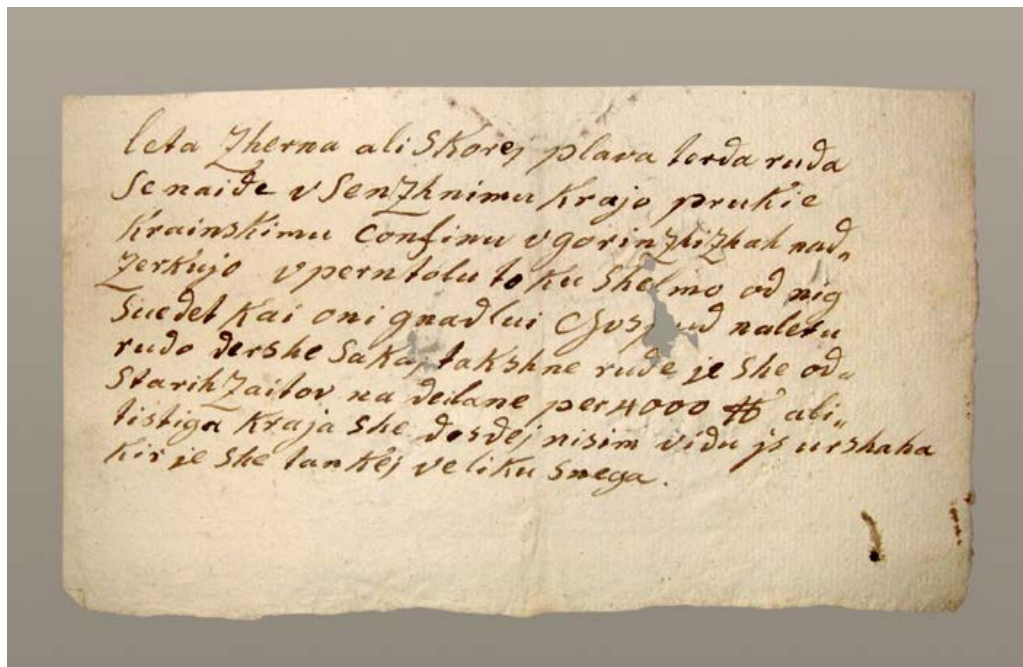

Slika 33. Listek o rudi nad Dravo (enota 11), ki ga je Polc verjetno priložil vzorcem rude iz okolice t. i. rudnika ob Dravi; po opisu ne moremo ugotoviti, kakšna ruda je to bila, očitno pa ne svinčeva (galenit), ne cinkova (sfalerit), ne železova (siderit) ali vsaj ne takšne vrste, kakršne je Polc poznal iz rudišč na južni strani Karavank, kjer je bil rudarski nadzornik.

Figure 33. Tag denoting the ore above the Drava River (Unit 11), probably attached by Polc to ore samples from the vicinity of the so-called mine along the Drava River; the description does not clarify the nature of the ore, but was clearly not lead ore (galena), neither zinc (sphalerite) or iron ore (siderite), or at least not the kind known by Polc from ore deposits on the south side of the Karavanke Mts, where he worked as a mining supervisor.

Enota 13: Zahvalno pismo, 2. marec 1798

Po šestletnem premoru je Polc napisal Zoisu pismo, ki izjemoma ne govori o montanistiki ali mineralogiji, ampak o – poroki. V ganljivih besedah se zahvaljuje Zoisu, ker je njemu in njegovi družini naredil veliko veselje in izkazal veliko čast in dobroto: na svoji graščini, verjetno na jese-niškem Javorniku, saj je bil Polc doma v sosednjem naselju Savi, danes Stara Sava kot del Jesenic, je organiziral poroko njegove hčerke Mici z nekim Čukom. In ne samo to: očitno je svojega brata barona Josepha in njegovo ženo Katarino Auenbrugger Zois (PREINFALK, 2003: 32), ki ju Polc imenuje samo kot »gospud Joseph in nega frava«, prepričal, da sta kot nekakšno njegovo zastop-stvo – sam je že težko hodil, kaj šele, da bi plesal – dobesečno oplemenitila ta družabni dogodek. Če istovetnost »gospoda Josepha« pravilno razlagamo, je bila baronica Auenbrugger po starem slovenskem običaju Mici tudi *teta*, kar Polc posebej omeni, se pravi, da je za svatbo spekla t. i. pogačo, s šopkom in svečkami okrašeno pecivo; s to pogačo na glavi je t. i. svatovski drug plesal tik pred koncem poroke, potem pa so jo razdelili med teto, starešino in svate (Sič, 1940: 146).

Slika 34. Listek o rudi z Gorinčice na Koroškem (enota 12) je bil najbrž kar priložen vzorcu. Kateri mineral oziroma rudnina naj bi bila omenjena "plava terda ruda", lahko le ugibamo. Pomislimo sicer na psilomelan, manganovo rudo, ki je lahko črno-modrikasta, vendar bi takšno rudo Polc prepoznal, saj je imel Zois tudi rudnik psilomelana na Begunjščici, ki jo domačini še vedno imenujejo Zelenica.

Figure 34. A tag denoting the ore from Gorinčica in the Koroška region (Unit 12) was probably simply attached to the sample. We can only guess, however, which mineral the mentioned »plava terda ruda« (blue solid ore) actually was. We may indeed consider it to be psilomelane, the manganese ore that can be black-bluish, but such ore would certainly be recognized by Polc, since Zois also had a psilomelane mine on Begunjščica, nowadays still called Zelenica by the locals.

Zamisel o kmečki svatbi v graščini pod baronovim okriljem je kakor prepisana iz Beaumarchais-Da Ponte-Linhartove družbenokritične komedije *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*,⁸ ki jo je Zois dal Linhartu prevesti devet let poprej in so jo decembra 1790 tudi brali nepismenim fužinarjem pri Zoisovem javorniškem plavžu (GSPAN, 1967: 262, 291–292) – le da Sigismonda pri tej dejanski poroki niso vodili erotični motivi, ampak očitno globoka in iskrena hvaležnost za Polčevo dolgoletno poklicno predanost.

⁸ Anton Tomaž Linhart pri prevajanju gledališke igre Pierra de Beaumarchaisa *La Folle Journée ou le Mariage de Figaro*, napisane 1778, uprizorjene 1784 in natisnjene 1785 v Parizu, ni v celoti sledil Beaumarchaisu, ampak se je v nekaterih prizorih odločil za inačico iz libreta, ki ga je po Beaumarchaisovi predlogi napisal Lorenzo Da Ponte za Mozartovo opero *Figarova svatba*, uprizorjeno prvič 1786 na Dunaju (BONAZZA, 1991).

2/3 1798

Vifroku Zlasti uredni Gnadling gospod.
 ješt namorem Sadosti Skazati Nik,
 Velike gnade in previdnasti Kateri oni,
 meni in mojm strokam Zskazujejo posebn
 deso sdej Miji. Eno takšno spozhteno ok,
 žet u Nik Hiski narediti pustiti in gospod
 Josepha in Nega fravo Sateho Hporoki in
 na skrit stran biti. ^{muhi} Ni she Sanaprei Eno,
 takšno sters skasheo Katera mojsker sters
 uspo Joseph odusame posebn sdej Saliga,
 mojga seta Kir sim jnu veliko sters debi,
 on Eno slushko dobiu. mie vinger, poveidu
 de pro she gnadlii gospod austolt narediti.
 de to skug she slushki perstu in de ka Miro
 vidi ta žet nimam stersbeiti Huata boji.
 Vepk nmu Bogu de nam je Nik skentou
 Sa Ena takiga upmilniga ožeta ja ješt
 spoznam de ješt nisim ustanj Nik Dobrubam,
 js mojm saskluskeinam Nim nappruki,
 priti kotet le toltu kar je menj mogo she
 Kir pak ješt poznam Nik Dobru volnu,
 Serje Kateru je nagnenu kussim Kateri so,
 uskasnik potrebak. Sdej pak ješt jpusimi,
 drugimi Kateri so Nim Hualeshni dolohni,
 biti. voshim Enu dougu skulenje usraulu in
 veselu in vonimu Velikimu Meru.

Slika 35 in 36. Zahvalno pismo Lukasa Polca Sigismondu Zoisu ob možitvi Polčeve hčerke Mici na Zoisovem gradu na jeseniškem Javorniku. Zaradi iskrene čustvene vznemirjenosti in prirodne modrosti ter literane oblikovanosti je vredno, da je v celoti objavljeno tudi v originalu.

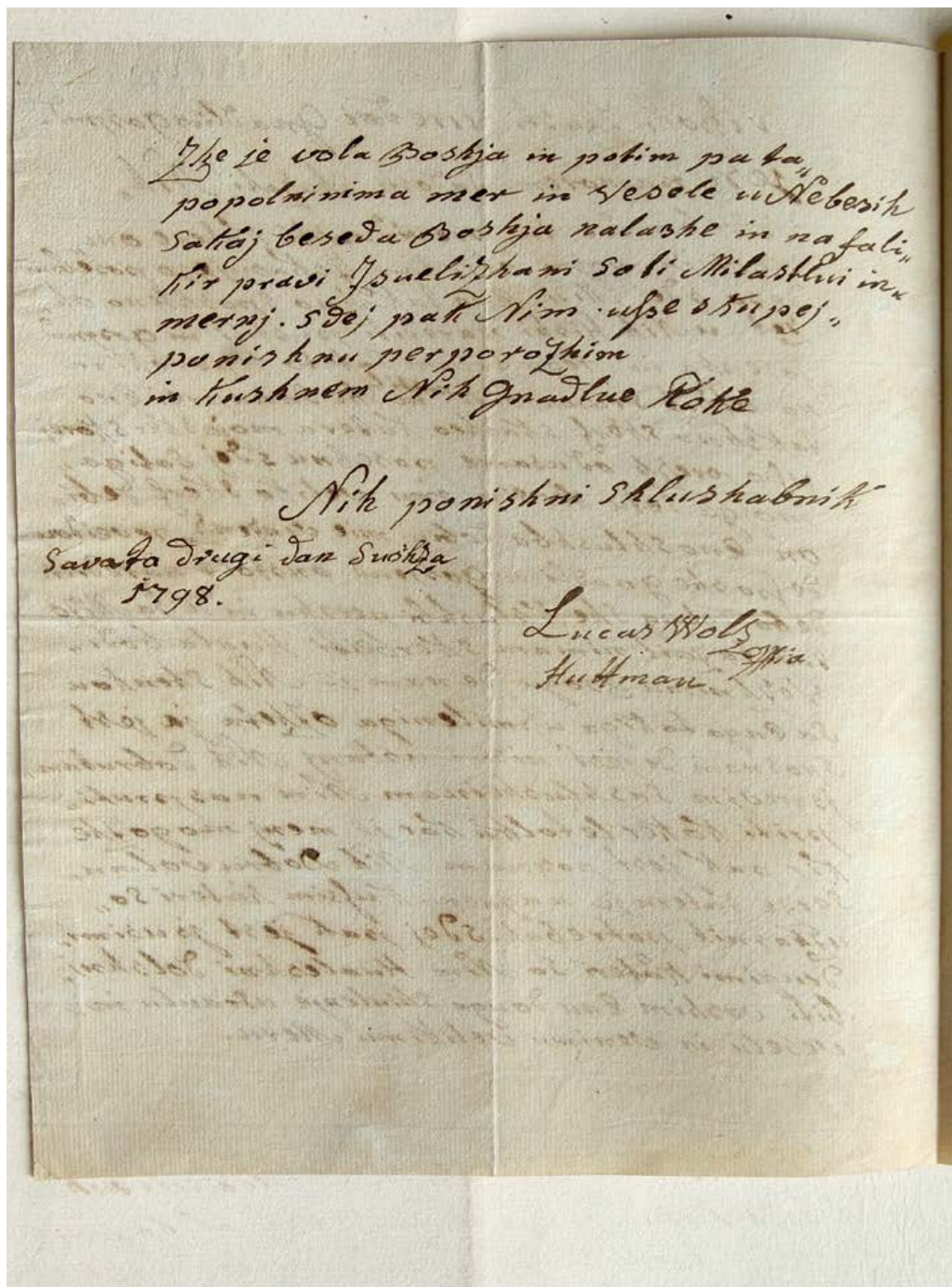

Figure 35 and 36. Lukas Polc's letter of gratitude to Sigismondo Zois after the wedding of Polc's daughter Mici in Zois' castle at Javornik. Due to the sincere emotional excitement, natural wisdom and literary construction, it deserves to be published in full in the original as well.

Da bi bila mera polna, je Zois Polčevemu zetu, Micinemu možu, izposloval tudi službo in kot mož dejanj že naredil »anšolt«, torej pogodbo ali vsaj dogovor; zdaj, pravi Polc, je za ta čas brez skrbi za svojo hčerko.

Pismo omenja France Kidrič v svoji *Zgodovini slovenskega slovstva* v odstavku o javni rabi slovenščine ob koncu 18. stoletja kot prvo od dveh ohranjenih slovenskih pisem preporoditeljem: »... prvo [pismo je] z dne 2. marca 1798 za Zoisu, drugo z dne 23. jun. 1799 za Vodnika. Pismi sicer še nista znak preporodne miselnosti, ker je pisal slovenski Zoisu bohinjski rudar, Vodniku gorjuški kmet, torej najbrž človeka, ki bi nemškega pisma sama ne bila niti mogla napisati. Toda že dejstvo, da je rudar upal slovenski pisati graščaku, a kmet profesorju, in da sta oba naslovljenca pismi čuvala, priča o novih časih. Preporoditelji sami so si dopisovali še samo v nemškem jeziku ...« (KIDRIČ, 1929: 339).

Deset let kasneje je Kidrič opombo o »bohinjskem rudarju« razširil z imenom: »Slovenski je pisal Zoisu v teh razdobjih [1793-1808] edino rudar Volc, ki drugemu jeziku najbrž ni bil več ...« (KIDRIČ, 1939: 29–30).⁹

Glede na slovenska *Poročila* Lukasa Polca iz Zoisovih rudnikov pod Belščico in v Lipenah nad Javornikom od 1788 do 1816, slovensko pismo rudokopa Andrea Lipovca iz 1788, slovenske *Opise* in *Pisma* o rudokopih na Pokljuki in Jelovici iz let 1789 do 1792 rudokopnega nadzornika Antona Žerovnika in pričujoča pisma Lukasa od 1789 do 1798 vidimo, da je treba Kidriča dopolniti in popraviti, predvsem glede obsega in sklepanja, da drugega jezika kot slovenskega Polc ni znal.

⁹ V seznamu Zoisovih korespondentov ga Kidrič navaja kot: »Luka Volc (Wolz = Polc), hutman v Bohinju: 1 slovensko pismo Zoisu 2. marca 1798 (Nar. muzej: prim Kidrič, Zgod. 339).« Vendar Polc ni bil »hutman« v Bohinju, ampak v rudiščih Belščica in Lipene v Karavankah, zanimiva pa je omemba, da pismo hrani Narodni muzej, saj je danes v ARS; glede na takratno dokaj poljubno rabo črk za slovenski fonem »P«, posebno na začetku besede, je Kidričevo prečrkovanje nemškega »B« ali »W« v »V« povsem upravičeno; tukajšnje prečrkovanje priimka kot »Polc« pa ima opravičilo v Polčevih lastnoročnih podpisih po 1800, ko je opustil izmenjujoča se »W« in »B« in se je začel podpisovati s »P«. Danes so na Gorenjskem Volci in Polci, sodeč po telefonskem imeniku, približno enako številni.

Diplomatični prepis

V (okroglih oklepajih) verjetna letnica;
v [oglatih oklepajih] rokopisna stran.

Enota 1. Pismo o Gorjušah (1789)

[1] Visoku Zhasti v Reidni gnadlui Gospud

Jest nim js velikim šaupainam de oni gnadlui Gospud meni na bodeo saslu vseli kir fim js kratkimi besedami kar fim jest v letih Bohinskih Jamah inu tudi funei Jam nadnevi viditi inu fastopiti mogu nim pisov

Pervizh na Gariushah fim biv v dueih Shahtih v № 38 in v № 13 inu koker fim od Knapov shlishov inu koker tudi od Sherounika de lete 2 Shahta sta nar prostornishi inu nar lepshi v zeilih Gariushah toku toku jest sposnam in fa terdnu deršim inu shiher rezhem de gnadlui Gospud niso v štaniu inu Shiher v en Shaht na Gariushah notri priti fa Javarnikam ali pod rasoram je en Shaht v katermu fim tudi jest biu kateri je per 5° globok tukei notri je ena verhauenga v kateri she ruda na globoku inu tudi nastrani Kluftah dershi tukei se she vender neikei sposna koku leta kamen se snegovem padanam inu snegovimi polami šadershi. Toku letu ker notri pa saupam de bodo Gnadlui Gospud lohka notri pershli zhe bodo loitre prov inu stantik postaulene koker fim Antonu Shihten Shraibario pokasov inu vkasov narediti de bodo Gnadliu Gospud lohka v Shaht priti mogli.

biu fim tudi na Rudnim pouli pertih Jamah inu tudi pertistimu Shahtu kir se pravi v Jami per tistimu Shahtu fim narvezh inu narlepshi rudo vidu. biv fim tudi Sa Krashizo pertemu štolnu kateri je 12° douh inu kader bi leta Stolen bi biv fhe ene 5 ali 6° naprei gnan toku bi biv pershu skuz taterdi kamen pod stare shahte potem bi se shele sadosti veidlu kai leta krei premore meni se leta krei sa Krashzo posebnu lepu ven vidi de bi jmeila ruda tudi vglobozhino pelat [2] posebnu jest letu fa dobru sposnam de bi se js shohtov nastrani Feldi deilali skus pole inu tudi skus takshne tesne ali voske Klufti katere sedei toku pozhivajo inu fe nobeden naupa enga Shusa striti inu leta kamen prebiti kader bi se nato visho deilalu toku bi se she enkrat tolku rude js ene Jame sturlu koker se sdei stri sakai med Sapertio tiga kamena veliku rude spi inu bo spala zhe se na bo na to visho deilalu ali Bohinzam se vse namogozhnu sdi takshen terd kamen prebiti inu presterlite ali kader bi se pa enkrat navadli inu bi vidli uez tega deila toku bi patudi sadobru sposnali inu bi se tudi Bohinzam leshe godilu de bi le enkrat v navado pershli

tudi fim shlishou de bi en takshen nafuest Knap s *neshov* to pa na vem ali na Gariushah ali na rudnim poli de bi biv eno lepo rudo veni Jami fazimprov ali saslu inu inu de bi letu nobeden na veidu ne Anton inu ne nobeden faktor. Sakai letu ni namogozhe sakai jest sim Sherouniku poveidou de letu bi se snalu pergoditi kader bi se on inu faktorie sadosti na ahtali. taku je potreiba da gnadlui Gospud šapoudo fhihtenshraibario inu tudi tim drugim faktoriam de jmaju natu dobru ahtengo dati de nima nobeden Knap ene *Verfavenge* fa *knufnzati* ali sasuti dokler na bo previsiti-rana de bi she kei rude notri na ostalu.

She veliku vezh drugih maning imam jest v mojih mislah katere jem shelim poveidati kader bojo sashafali šakaj od tiga fe dergazhi na mormo sastopiti koker kader bomo vkup pershli.

Lucas Bolz
Hüttman

Enota 2. Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19 . marec (1791)

[1] Visoku Zhasti ureidni gnadlui Gospud.

jest nih nausa mogozhno uisho prosim demeni nabojo saslu vseli kir jest nisim doslei pomoj dolshnusti nobenga perihta poslou koku se v Korotani per dravi lete sazhetje jamske deila sadershe peruizh nisim js urshaha [ime!] dokler she nisim dosdej imu nobenga prauga sposnaina od lete gore. ali vendar per usim letim kader be biu jest veidu de bi tu nih gnadlui voli dopadlu toku bi biu sai tolku kar bi biu mogu per dravi v ti gori u kateri gospud Maier Rude deilajo inu tudi na uezh kraihs jskati puste. pervizh sposnati mogu. inu nim veideti pustu kir pa shele kir sim ta tretie krat kir sim biv js Korotana peršu ta 9 dan Martia so mi gospud Ferbeshar na Javerniku poveidali de gnadlui Gospud sashafajo koker hitru per nashih Jamah geding doli vsamem inu spet gori dam inu ta druge anstoltinge per Jamah naredim de jmam potim prezej nasaj u Korotan jeti inu toku dougu tankej ostate delu Jamsku novo sazhetjo deilu na eno pravo visho priti moglu posebnu pa de jmam dobru se ahtat inu ligend inu hangend ali vshafane lete rude inu tega Shifra sposnati pervizh zlu sraven drave leta pervi hrif v katerim se ruda naide se toku ven vidi koker de bi se biu od sgorej kir se prezej en sklep stri prezh odlozhu pa vender dosdej she nimamo nobene Resnize sa veideti ali bode leta ruda padla pod Hrif ali bo shla pod dravo v dueih teidnih jem bodem pa she kej bel resnizhniga inu kej bel Shiher sa nesaozhiga veidu pisat

[2] letu pa kar je samu nasebi resnizhnu de se vidi zlu per dravi vplan vodi glih de je ena guishna pola tiga shlahtniga Shifra lih pod Sklepam de kader je velika voda toku lih sa tiga perviga Sklepa kir se leta ruda sazhetje nastopi.

Ruda se naide v mehku zah zhernimu inu sivimu quarzastimu Shifro beila js letu sivo inu en maihnu js Suinzam natresena drobezha inu kerfka sernata teshka ruda dershi v Mugelnih inu v gnisdah inu tudi stri takshne Shile 1° 2' dougu inu 1° shiroka v savitih polah js rude gre pa tudi en malu vode pa vender savol lete vode se bode lahka ruda deilala zhe nam drava zhes nastopi.

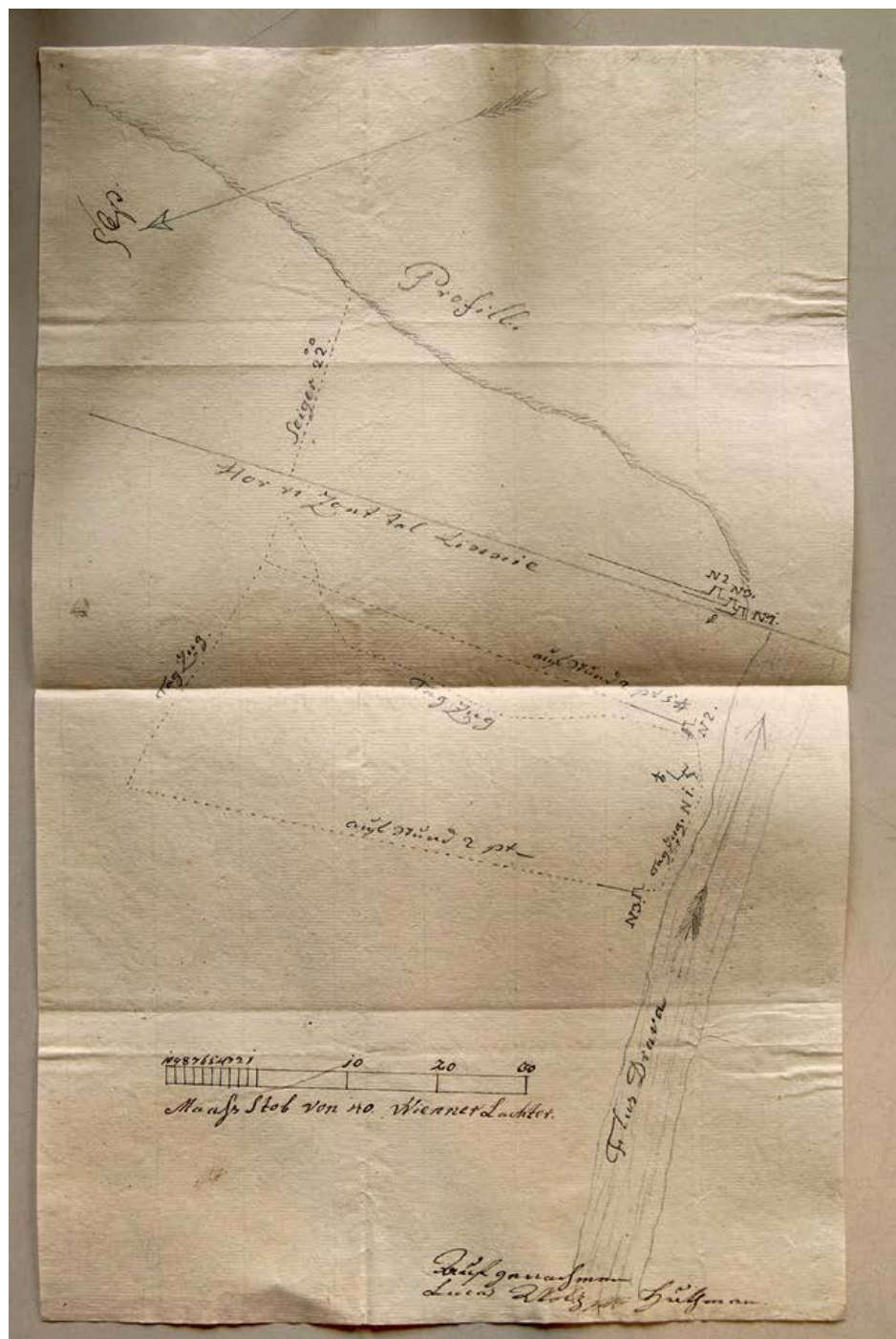
2 Stolna smo tudi sazhele koker bojo gnadlui gospud na leti Kartzi vidli toku vtimu pervimo inu vtimu drugimu je vriavi inu sagoreili inu en mahnu uzernasti Shifer v savitih polah inu gre js Vor ortja dosti vode vunkej inu № 2 se je blu js firstna doli vderlu inu se je zlu js dneva doli vsedlu Sa naprei dokler bode te sorte Shifer toku se bode moglu lih toku zimprati Stempel sastemplam koker per nas na Shutu

js tem sklenem inu kushnem neh gnadlue Roke

Lucas Wolz, Hüttman mppria.

V Korotani Dan 19 Marti

Enota 3. Načrt rudnika Drava, (marec 1791)

Enota 4. Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791

[1] Visoku Zhasti ureidni gnadlui Gospud
na Savi ta 26 dan Mar[tia] 1791

Nej bode nim vedeozhe de uKorotani per Dravi u leti pervi Jami № 1 koker je na leti Kartzi zahnanu v kateri upaine imam de so jo she dobili se je leta ruda bel po ornge sazheila dershat 1° 5' do[1]ga inu 5' visoka Shila inu pade pod leto goro prezh od drave na 47 gradou inu tudi lihtoku leta zherni mehki zah quarzasti shlahtni Shifer inu ima soj Streichen js 11te ure prukie pu dan na uro 23 prukie pu Nozhi. Ruda je beila grobu sernata inu en maihnu js letu sivo inu js Suinzam natre-sena teshka vezhi deil je drobezha koker pa lete 2 Stufna video takshna se pa med leto drobezho tudi bel terda inu tudi bel zhista naide inu zhe bode leta ruda resnizhnu vsuoimu padanu toku shla toku bode [v] veliko globozhino pod leta Hrib padla Sa naprej bode 5 Mosh Nuzh inu dan na letu rudo naloshenu inu se bode deilalu sa letu rudo kar se bode nar hitreishi moglu de se bode popred veidlu koku se bode leta ruda sadershala inu dokler she tudi leta drava pusti tukej na timu Krajo sa rudo deilati. js letiga Stolna № 2. Se je en [sschla] na levi ulm porauni nastau inu poide [2] [v] leta Krej 6° naprej js katenga se bode en Shaht sa enkrat 6° perpendicular globoku de se pride na solehen inu na Streichen lete js dneva dersheozhe rude inu shlahtniga shifra naredu sakaj js urshaha kader bode pershla velika Drava toku tamkej kir se sedej sa letu rudo deila bode leta voda zhes inu zhes nastopila. letipa potler sazheti Stolni № 2 inu № 3. koker jeh gnadlui Gospud na leti Kartzi zahnan vidio so sa tolku vishe postauleni de bojo savol drave frej inu shiher satu se je v timu Stolnu № 2 od Mundlog vti peti Klaftri en [sschlag] na levi ulm nastau inu zhe bode magozhe savol lete vode katera tudi js lete gore js tiga Shifra obilnu teshe toku se bode ena pumpa v Soln tiga Shahta postaula inu toku leta voda katera js tiga Shifra inu js lete rude pride ven jemala js tiga Shahta js tega Shahta se bode pod en Feld ali en Krej porauni nastau na super tiga rudniga Solna inu Streihna inu na takshno visho se more leta ruda naidete zhe ona resnizhnu v globozhino pod leta Hrib pade Dokler pa she ni toku velika drava se bode pa sa rudo urnu deilalu potim se more pa leta rudna Verhavenga sa knufnzati inu sadeilati da js dneva leta voda na bo mogla skus rudo na leta Shaht notri priti [3] leta Stoln № 3 se bode tudi hitru naprej pod leta Hrib deilou v katerim je js Solna prukie firstnu sasred shroma mehki zah zherni quarzasti shlahtni shifer

ta 24 dan Marti sim damu na Javernik pershu inu bodem per nashih Jamah oprav te po Rezhi treibnishi Rezhi inu po tem poidem spet uKorotan nasaj inu ta 30 dan Martija inu bodem spet 8 ali 9 dni tankej ostov inu potem se bom pa spet nasaj vKran obernu

PS moj fant mie js Jdrie pisov de ga je en guishen gospud Franz v Hubert nagovru de je fant meni pisov de bi jest timu gospudu [poslal] kej od Stufnou beile inu zherne rude inu tudi kej od suinzhene inu de je leta gospud en Liebhaber von Muster inu de je Buchhalter inu Bergrath de bi mo jest poslou toku sam od sebe se pa jest napostopim kir jest na vem ali bi nih gnadlui voli tu dopadlu ali nikar inu zhe je to nih gnadlua vola to kir jeh ponishnu prosim ali Ja ali nikar

js letim sklenem inu kushnem nih gnadlue Roke

Lucas Bolz, Hüttman mppria
dne 26^{ti} Marti

Enota 5. Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791

[1] Visoku Zhasti uredni Gnadlui Gospud.
na Savi ta 27 dan Martia 1791

jest skerbim inu si damishlujem zhe so me gnadlui gospud sastopili koker sim jem jest skus ta periht kateriga sim jem sdej sadnizh js Korotana poslov de namerzh savol te zherne rude jem she sastopem inu verjam de je bel vredna en kamen jimenuana biti koker pa de bi jo sa rudo imenuali inu to je resnizhnu de je en pust kamen inu de ga je pustota rodila: ali letu jest zuiblam zhe je leta gospud kateri pusti lete rude deilati zhe je on nim resnizhnu nim taisti Stufen nim poslou kateri je biv vset od taiste rude katero sim jm jo popisou de stri zeile Robove inu de po enmu grabnu se vidio takshne rude zeile skale. leta ruda se neide eno uro hoda od te pervezh neidene rude katera je od neh inu tude mene sa dobro sposnana od te druge pa sim veidu de she gnadlui gospud nobenga stufna nimajo toku sim reku k gospud Maro moremo tudi od te potler neidene rude tudi js letu zherno vred poslati gnadluimo gospudu inu dokler naveimo ali bo dobra ali ne toku nam je ni potreba pred veliku deilati koker samo tolku da se vender letu deilu sazhe toku sta bla 2 mosha 3 dni de sta jo en malu visiterova toku se vide de takshne rude je vezh koker sadosti inu se je sturlu takshne rude okuli 90 Zentou in potim smo pa ta krej satiga Zaita stati pustili dok zuiblamo de bi leta ruda dobra bla.

[2] toku sim jest en Stufen od te potler naidene rude kir se jmenuje nagori nastran diau inu sim reku kgospud maro de leta Stufen js letu zherno ured imajo gnadluimu gospudo vJblano poslati js tem Perihtam inujs letu Kartzo na katere so per dravi lete 3 Jame zahnane potim sim pa jest shu gori k dravi k letim jamskim deilam inu nisim biu ta zhas zrave kader se je nim letu poslalu. Satu se jest bojim de bi leta gospud maar nabiv tega Stufna katenga sim mo jest reku de ga ima nim poslati nastran pustu inu de bi na biv od drave lete dobre rude vseu inu na mesti guniga pa tiga nim poslou. toku leta koshzhik kater je she sroshtan lih od tiste rude katenga sim tudi seboj pernesu jem poshlem toku bojo gnadlui gospud prezej spoznali ali je taista sorta katero jem je gospud mar sdej sadnizh poslou sdej pa koker hitru jest vKorotan pridem gabom hitru prashou ali je poslou nim resnizhnu tisti Stufen od te sgorne rude ali nikar

potim bom pa jest hitru 2 Stufna od tiste rude nim v Jblano poslou de bojo oni inu tudi ti drugi Resnizo vidli

Lucas Bolz, Hüttman mppria

Enota 6. Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791

[1] Visoku Zhasti uredni gnadlui Gospud.

Nej bode nim videozhe de sim jest nih gnadluo pišmo ta 5^{ti} dan Aprila vdobiv v katerim so oni pisali de bojo oni bres vse moje muje timu gospudo lete Stufne sa katere je moj fant meni pisov vJdrio poslali toku jem jest sa letu gnado posebnu Roke kushnem

posebnu so pisali savol lete zhudne rude katera se na gori venimu grabnu inu v Robeih nadnevi naide de jmamo letu rudo popustiti sakaj ona nezh na vela inu je ena pusta sorta in de Magnet zelu malu shelasa js ne potegne in de vroshtani polovizo nie te srove vage sgubi in de oni na suetieo in tudi jest nimam snimi ured sueta dati na letu Rudo kej deila shpendati. Samu pa per Dravi sa letu rudo si imamo vso skerb in mujo persadeiti sakaj kir se vej de je ta ena dobra ruda Sej sato drugo zhe Bug per Dravi Srezho da snamo she vselej tudi na gori pod lete Robove Jamske deila sazheti in koker se resnizhnu vezh krat per meri de vglobozhini so bolshi rude koker pa zhes dan to je timu gospodu Maro dapadlu inu bomo pustili lete robove nastran sa dosih mal.

Kar je pa od sadershana per dravi lete rude videozhe. Kmalu potim kir sim biv ta pervikrat leta *Stolnhn* in *Streichen* gori vseu se je leta *Stolnhn* bel porauni dershou na 20 in tudi na 10 gradov [2] potim je leta mehku zah zherni soutanasti Shifer letu rudo toku stisnu de je she niblu nezh vezh videti koker tolku de se je she posnalu de je she en shtrah in de je she enmalu po rudi dishalu en malo vode je pa ves zhas shlo ven stiga rudniga sledu en malu in potim se je pa leta ruda spet odperla 7° visoka in 1° shiroka shila in prukie firstnu se je vidlu de bo leta ruda se vsiguala in v solnu pa spet na ta prvi grade 47 padla. js desniga ulma is 9te ure na 21to je leta *Streichen* lete sadnizh per kasane rude koker sim doslej sposnati mogu leta ruda pa je siva sernata en maihnu js Suinzam natresena koker lete 2 Stufna lih od tiste rude video sakaj ona je skorej lih tako koker nasha ta lepenska. prezej potim kir se je leta ruda pokasala se je kmalu js firstna ena voda prederla de niso leti Knapie bli so rude mogli toku sim jest Knapam reku tisti dan kir sim jest nasaj vKrain shu de jmajo leto vodo urnu js shkafam ven vliati sakaj jest imam upaine de je biv en sasta mehur inu de se bode leta voda vtekla kir je toku naglu prederla toku naveriamem de bi biu en stanoviten Studenz. leta rudna Jama je she 2° v hrif globokeishi v soimo padano pershla ket pa je odneva leta ruda soj sazhetik vsela kir pa mi sdej videmo de leta ruda le globokeishi pod leta Hrif pada koker pa leta Drava tezhe toku smo en Shoht js tiga Stolna № 2 na super tiga rudniga stolna in Straihna [3] nastauli js letim premishlikam de zhe bode magozhe Shaht 5° ali 6° Klawter globoku vdarti po tim bomo pa js Shahta en feld pod rudo notri prebili inu predeilali de se bojo lete vode vleta Shaht steikale in na dnu tiga Shahta se bode pa ena pumpa naredila in postaula in toku se bojo lete vode per Shahtu ven vlazhile.

V timo Stolnu № 3 je she tudi zherni mehku zah soutanasti shlahtni Shifer js tem sklenem inu kushnem nih gnadlue Roke.

PS ta isti dan pojdem pa spet v Korotan inu bodem tamkej 8 ali 9 dni.

Lucas Bolz, Hüttman mppria
1791 ta 9^{ti} dan Aprila

Enota 7. Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791)

[1] Visoku Zhasti uredni Gnadlui Gospud.

js Save

jest nim ponishnu pustim veideti de sim jest sKorotana pershu uSreido to je na Suetga Petra dan. Sim biv pervizh perdravi vtimu Stolnu № 3 Sim naidu de so she 3° urudi in ostane v Solnu udesnimu in vlevimu ulmu in zhes Vorort she dershi naprej. V firstnu na rudi je zherni vzah in vdrobezhlih savitih polah mehki shifer. in koker se doslej per rudi vidi toku ta vezhi ruda bode vdesni ulm in uSoln dershala in sdej je leta Stoln 30° douh in preden bode she 30° toku jest jmam veliku upaine de bode leta Stoln she veliku vezh rude pokasou. ruda je pa takshne sorte koker ga gnadlui gospud vidijo leta Stufen katerga sim jm sdej stem pismam ured poslou in sraven takshne je tudi bel drobexha in mehka sa Gruben - sim tudi timu gospudu Majeric en fermolar sa Jamo popisuati naredu in sim leta Stoln od Mundloh premeru lete pole grade in Streihen gori postau in sim mo reku de sdej sanaprej od tiga Zaita sna on vsak Mesiz gori vseti in to popisuan stanovitnu pelati koker sim mo pokasou in letu mo je dapadlu in je reku de bo letu stanovitnu dershou de le en shiu Zait sase dobi.

[2] Sim biu tudi vtimo Krajo Sa verham ali vperntoli imenuanu kir je biu ta gospud she 8 Knapou sa te zherne in vriave rude sajskati nastau kir so pa eni pusti vapneni robovi toku sim mo jest odsuetuov in sim mo reku de jest nimam nobenga upaina sgnadluim gospoudam ured de bi takshne zherne in urjave kishaste puste rude mogle enkrat unkoshtenge plazhati. Satu je bolshi de vsi negovi Knapie per dravi vletih Stolnih deilajo. potim je pa prezei vkasou Knapam de so pobrale nih kopita in so spet nasai kdravi sbasali in 4 Moshie bojo deilala Vorort lih naprej in 4 bojo pashli nastrani sa rudo in 4 bojo pa deilali leta Stoln № 2 kateri lih toku lohka ruda dobi koker leta № 3 posebnu bo pershlu enkrat prou savel lufta kir bojo mogli durhshlagi biti.

Stem sklenem in kushnem nih gnadlue Roke

Nih neuredni Shlushabnik

Lucas Bolz, Hüttman mppria

den 2ten Julij

Enota 8. Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791

[1] Visoku Zhasti uredni Gnadlui Gospud!

Nei bode nim videozhe koku je ushafanu u Seuzih koku stojj sletem Jloushkim Deilam savol kateriga so oni gnadlui Gospud mene ke poslali in de imam ogledat koku stem Deilam stoji. Toki sim shou pervizh ktimu Gasperju Blasniku kir pa nega niblu doma je bil shal na Suete Osharje toku sim pa nigovi Scheni poveidal deso gnadlui Baron nas lesim poslali de imam lete Jloushe Deila ogledat ali je kei veliku u Toroutu nakopanga in slasti zhes Simo previdene in de gnadlui gospud fo tudi sashafali in rekli de se nanobenga nezh vezh nasaneseo ne na vaf in naunga is doleine Vafsi, toku so safchafali de jest imam tiga Knappa, postauti na en Krei kir bom naidu de je bel perloshnu in tudi bolshi Material: in she tolku zaita niste nezh u Jblano pelali de Fabrika more savolj vashe Samude Pomankaine tega Materiala terpeiti, natu je sazhele leta Schena tihi govorit in je rekla koku je to de gnadlui Baron pravio, de shi toku dougu nismu nezh u Jblano poslali, kir ta 14^{ti} Dan tega Meisza to je glih na St. Krisha Dan, smotri Vose dol poslali, in sanaprei imamo spet sa tri Vofse perpraulene, kir ta Faberzhan Silva je preid tudi moimo Moshu reku, de sdei ni potreiba vosit, de bo preid u Jblani leta Fabrika gori postaulena, satu je sdei prezei tri Vofse pelou, in sanaprei bo tudi Skerb imu in na bo nikol samudu. To je pa she prou de so gnadlui Baron letiga Knappa sem poslali de bo deilou, sei snashmi Ludmi je Muja niso sa takshne Deila jen im kopaine nezh navershe. Ta Zait kar bo pa ta Knap tukei, jen kar bo nigova Schlushba snesla nei bojo pa nam u Jblani saraitali, satu nam je to Lubu de bo knap tukei deilou, toku dougu de se bojo gnadlui gospud sa nesli, de je tiga Materiala sa enu Leitu sadosti nadeilanga, voshna jeh pa tudi nekoli medila nabo, sakai moi mosh je reku, de sdei kir bo tudi en drugi gospud lete Fa[2]berske Unkoshtenga plazhvou: de ima shi bel lesht in Korasho lete Rezhi na shlushbo stati, koker pa da bi plazhvou Silva leta Faberzhan, potim sim jest shau na Schijo narpopreid nata Krei, kir se je do sdei deilalu. Tamkei sim naidu narvezh Siviga Materiala nadeilanga sa ne tri Vofse, jen tiga je eno Klastro sheroku eno visoku in leta dershi uprek Hribu, koker bodo gnadlui gospud vidli leta Stufen № 1, dershi med sagoreilem od Nature glih takshnem Kamnam. Zhe bodo gnadlui gospud letiga sa dobriga sposnali toku ga na more mankat.

Per 15° od tiga Kraja sim shirvou inu sim naidu med sagoreilem Kamnam lepshi jen bel beu jen mesten koker bodo vidli leta Stuphen № 2 in tukei sim ukasou letemo Vallentiniu Klinarju de ima deilat sa leto Schilo tiga shlachtniga beiliga Jla, kater dershi tudi prek tiga Hriba per 5° shroku jen tri Klastre dougu med sagoreilim Kamnam jen od tga Kraja 100° nadole prezhe kir se tudi na Schiji imenuje, katere thal tudi temu Gasperju Blasniku shlishi tamkei sim tudi shirvou jen sim glih takshen fshlachtni Ju neshu, koker je u № 2 jen koker se vidi bo tudi nadale derzhou. Potim sim shou u doleino Vafs, in sim dobiu enga Mosha de bi me on pelou na en Krei, kir se she kaker-shna Beisa koker tam imenujejo naide, toku me je pelou na ta Krei kir smo mi shi pred Lanskim neikei deilali in potim je tudi neikei deilou en Mosh sdoleine Vafsi, in tukei je blo nam poveidanu, de se jemenuje u beilim Potoku, sdei pa je ta Mosh reku, de se sa Schijo, u Grabni imenuje se naide glih takshen ju jen Kamen koker na Schij potem sim jest prashou kai sa enmu Kmetu leta gmajarski Tal shlishi toku mi je poveidou, letimu Schepanu u doleini Vafsi Antonu Lusnerju, jen leta Krei je od pou Ure koker na Schiji, potem sim jest shou ktimu Schepanu, in sem mu reku, de kir je on gospodar tega gmajarskiga Tala, toku zhei bi on otu leta ju u Jblano vosit natu je on reku, ja je shi en drugi deilou, pa mi je skoda jest nisem kontent, de bi u moimu Borshtu kopali, pa ven[3]der zhe bote kopali, toku jest imam Koine, in siga upam u Jblano suosit zhei mi daste od Zenta 30 [kr] potle pa Schiher koplete koker ozhte nei bo Skoda keishna she ozhe, in potim sim spet dobiu enga Mosha de me je pelou od doleine Vafsi pu Ure nastran in mi je pokasou na

enmu nouma Krajo leta Schlachtni beili Ju koker bodo № 3 vidili, to se naide u Jablanouzu na pozhivaunim Hribu, u gmeinarskimu Talu, Mateushu Lusnerju shlisheozhe, sraven eno meihene vode. Sim tudi dobiu enga Mosha, de me je pelou pu treka Uro ktistim Jamskim Deilam katere so pred 18 Leitam deilane se naidejo med Loko jen Med St. Joshta Gore, tamkei sim naidu en sasut Schaht, koker pravijo, de je biu 18° globok inu koker se okuli Schahta leta Schipede ska[she] tok je leta Sotanast Kamen meihenu skisham natresen koker bojo gnadlui gospud ta Stufen № 4 vidili, jen pod ta Schaht je biu en Zubau nastaulen de bi biu komei ene pet Klafter nishe pershu, jen leta Zubau je due Klafter skus sivi apneni Kamen prebit. Tok sem prashou skai saenga Urshaha so to deilali tok je reku de bi bli Scheleisno Kufreno in Sreberno Rudo Radi dobili kebi bla.

Uzhetertik kader sim jest dam shou meje leta Gasper Blasnig srezhou, jen simo poveidou, koku so gnadlui gospud sashafali, tok je biu kontent jen se je susem obligirou koker niegova Schena. Vallentinu Klinarju sim pa jest toku gori dau de ima ta jen un Teiden na Schij na temo noumo Kraja leta Ju № 2 deilat koker to perhodno Sboto bo on dam pershu jen bo poveidou, koku se le ta Ju sadershi. Prosim do perhodne Nedeili nih Majengo al bodo koker dergazh sashafali al bo per tim ostalu, de kader bo Klinar u Nedeilo nasai u Seuze shu de bo veidu al bo to sivi Ju № 1 dober al ne.

Stem sklenem in kushnem nih gnadluve Roke

Lucas Wolz, Hüttman

Sava ta 24^{ti} Dan Septembra

Anno 1791

Enota 9. Pismo o vzorcih mineralov, (1791)

[1] Visoku Zhesti uredni gnadlui Gospud!

Jest nim ponishnu poshlem lete Stufne u letih dueih Vershlagih sabiti. Koker bojo gnadlui Gospud pervizh u Johanni №30 lete Stufne № 1 koker na Zedelzih vidio, № 52. so s № 4 sasnamvani. Koller № 1 so s № 2 sasnamvani, Koller № 3 so s' № 3 sasnamvani, is Sadne № 1 so s № 5 sasnamvani, is Barbare № 20 so s'№ 6 sasnamvani, is Selenize № 1 so s'№ 7 sasnamvani. Smeshakle od Petra Lipouza so s'№ 8 sasnamvani. Is Saue od Winklerja en sam Stufenz is № 9 sasnamvan. Marmelfstein pod Peizami s' Stufnou pres №. Ta teshki is Suinzam natreseni Spot, pod St. Krisham na Blashuni per Becelinovih Shohtih № 10. U Koroshki Jami katera gre pod Becelinove Shohte, je sperviga drobezhi terdu jen mehku zah zherni spotasti Shifer, in na sadne je pershu terdi pusti Shifer jen per desnim Ulmu sKisham natresen, Koker gnadluvi Gospud leta Stufen № 12 vidio, jen u leumu Ulmu je pershu sivi spotasti vapneni Kamen, is Suinzam natresen Koker № 11 vidio, jen leta Kamen je 60° nishei u Seigerju Koker leta teshki spotasti Kamen № 10 vidio.

Sato ponishnu prosim de bi gnadluvi Gospud lete Stufne sa dobru useli, sanaprei, bom pa shi spet Skerb imu, de bom spet kei novih dobiu, de kader bodo sashafali, de ih bom per Rokah imu kar bo men mogozhe

Lucas Wolz, Hüttmann

Enota 10. Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792

[1] Visoku Zhasti uredni Gnadlui Gospud

Nei bode nim vedeozhe de sim jest ta 4^{ti} dan tiga mesza Decembra uKorotani na Bisterzi per timu gospud Maru biu de sim mu per dravi letu Jamo smeru in de mie letu Novo rudo pokasou katero je she od Zelouza she 3 ure utimu krajo Mosbergu naidu koker video gnadlui gospud leti 2 Stufna sive in sagoreile rude katere je she pustu ta gospud neikatero vase damu na Bisterzo perpelati in letu rudo je she on venimu blishnimu plaushu kater je na baidishah in shlishi Silber Nagelnu skushou toku gospud Mar povei in de shlindra je bla leipa in je ruda tekla ali blagu se je upezhil vkep dershali in ni otlu tezhi toku ima on upaine de skus perpomuzh lete selenishke rude bode tekla in jest imam tudi upaine de bo tekla zhe bode lepo regelzi in po ushafanu lete rude pravo probo sturu sakaj leta ruda je sa roshane prou perprauna in postane lepu zherna respokana in drobezha in Magnet jo slu gori pobere ali vender jest nisim brez zuibla dokler gnadlui gospud naporezheo de je leta ena guishna in dobra ruda. in koker povei leta gospud Mar de leta ruda dershi prezei od dneva med sivim in sagoreilim Shifram [2] in se tam okuli vezh kraih na dan ven pahne de se vidi in de na enim krajo se sa 5° Klafter dougu in sa 1° visoku takshne sorte ruda vidi tu bi snala tudi vglombozhini she bolshi ruda biti.

NB. per dravi je leta Stolen od Mundloh sa Vor orta 58° Klafter predeilan skus zherni in sivi shpotasti in quarzasti Shifer usavitih polah in vezh kraih med tim Shifram beila sivo natresena drobezha ruda vtankih polah napreshena. vapneniga Kamena doslej she nezh ni blou satu sim sdej vor ort js ure 2 pa nadesni ulm na uro 5 pt 5 obernu saupanam de bi se popred uapneni Kamen dobiu sim mu dau odloga she 12° Klaf sakaj zhe vapneniga Kamena na bo toku se jest tudi veliku rude natroshtam zhe bi pa otu leta gospud Mar na te narsadne Zile she naprei deilati koker meni nadnevi upaine stri de natih posebnih Sklepih je rad uapneni Kamen in ruda per nemu. toku bi mogushe letu Jamo per 100° Klafter naprei deilati satu mo pa jest nozhem suetuati ne vezh ket 12° Klafter kir videm de ga unkoshtenge teshku stoje zhe bo pa per tih 12° kej dobiu toku imam upaine debo potim vendar sam toku moder de bode tudi nate sadne Zile Jamo predeilati pustu: stem sklenem in kushnem Nih gnadlue Roke.

Lucas Wolz,
Hüttman. mppria
dan 7^{ia} Decem 1792

Enota 11. Listek o rudi nad Dravo, (1791–1792)

[1] Leta beila ali skorej bel rumena sernata ruda senaide eno uro hoda od Drave lete rude kir se pravi na gori se naide venimu Grabnu inu tudi srauen Grabna. na obei duej plati zhes dan veliki inu manshi Mugelni inu tudi toku rekozh zeili Robovi takshniga [Telinza?] Sraven se naide vriavi inu zherni inu sivi inu beili mehku zah zherni Shifer. ali tu je zhudnu de kader se en takshen Stufen sroshta se pa vse [Sivana?] ven vidi Satu jeh ponishnu prosimo da bi gnadlui Gospud nam eno pravo sposnaine od lete Materie dali

P S leta krei te rude leshi prukie pounu

Enota 12. Listek o rudi z Gorinčice na Koroškem, (1791–1792)

[1] leta zherna ali skorej plava terda ruda se naide v senzhnimu Krajo prukie krainskimu Confinu v gorinzhizhah nad Zerkujo v perntolu toku shelmo od nig suedet kai oni gnadlui Gospud naletu rudo dershe sakaj takshne rude je she od starih Zaitov na deilane per 4000 [H?] ali tistiga Kraja she doslej nisim vidu js urshaha kir je she tankeje veliku Snega.

Enota 13. Zahvalno pismo, 2. marec 1798

[1] Vifsoku Zhasti uredni gnadlivi Gospud.

jest namorem sadosti shazati Nih velike gnade in previdnasti katere oni meni in mojm otrokom iskasujejo posebnu deso sdej Mizi eno takshno sposhteno ohzet u Nih Hishi narediti pustili in gospud Josepha in Nega fravo sateto hporoki in na ohzit sraun biti pustili in she sanaprei eno takshno skerf skasheo katera mojosker skorej ufso prezh odusame posebnu sdej satiga mojga seta kir sim jimu veliko skerf debi on eno shlushbo dobiu. mie vinzenz poveidou de fso she gnadlivi gospud anstolt naredili de bo Tshug she k slushbi pershu in de sa Mizo tudi ta zait nimam sker-beiti Huala bodi vezhnimu Bogu de nam je Nih shenkou sa enga takiga ufsmileniga ozheta ja jest sposnam de jest nisim ustanj Nih dobrutam js mojm sashlusheinam Nim naspruti priti koker le tolku kar je menj mogozhe kir pak jest posnam Nih dobru volnu serze kateru je nagnenu k ufsmim kateri so uzhasnih potrebah. Sdej pak jest js usimi drugimi kateri so Nim hualeshni dolshni biti voshim enu dougu shiulenje usraul in veselu in venimu velikimu Meru.

Zhe je vola Boshja in potim pa ta popolninima mer in vesele u Nebesih sakaj beseda Bozhja nalashe in na fali kir pravi Isuelizhani so ti milostlivi in mernj. Sdej pak Nim ufse skupej ponishnu perporozhim

in kushnem Nih gnadlue Roke

Nih ponishni shlushabnik

Sava ta drugi dan Sushza 1798

Lucas Wolz, mppria, Huttman

Kritični prepis

leve strani

Interpretacija

desne strani

V [oglatih oklepajih] rokopisne strani.

V (okroglih oklepajih) verjetna letnica;

Slika 38. Interpretacija kranjščine poznega 18. stoletja in fotografiranje še obstoječih objektov tistega časa je ves čas na meji resničnega in domišljjskega. Rudnik Padež pri Laškem; stanje junija 2011.

Slika 38. Interpretation of the Carniolan language of the late 18th century and photographing of the already existing facilities of that time is constantly on the limit of real and imaginary. Padež mine at Laško; situation in June 2011.

Enota 1. Pismo o Gorjušah (1789)

[1] Visoku časti vredni gnadlvi gospud!

Jest nim iz velikim zaupajnam, de oni, gnadlvi gospud, meni na bodeo za zlu vzeli, kir sim iz kratkimi besedami, kar sim jest v le-tih bohinskih jamah inu tudi zunej jam na dnevi viditi inu zastopiti mogu, nim pisov.

Pervič: na Garjušah sim biu v dveh šahtih, v № 38 in v № 13, inu koker sim od knapov slišou inu koker tudi od Žerovnika, de le-te 2 šahta sta narprostorniši inu narlepši v cejlh Garjušah, toku jest spoznam in za terdnu deržim inu žiher rečem, de gnadlvi gospud niso v stanju inu ziher v en šaht na Garjušah notri priti. Za Javarnikam ali Pod Razoram je en šaht, v katermu sim tudi jest biu, kateri je per 5° globok. Tukej notri je ena ferhavenga, v kateri še ruda na globoku inu tudi na strani kluffah derži. Tukej se še vender nejkej spozna, koku le-ta kamen se z negovem padanam inu z negovimi polami zaderži. Toku le-tu, ker notri pa zaupam, de bodo gnadlvi gospud lohka notri peršli, če bodo lojtre prov inu štantik postavlene, koker sim Antonu šhtenšrajbarijo pokazov inu ukazov narediti, de bodo gnadliv gospud lohka v šaht priti mogli.

Biu sim tudi na Rudnim pouli per tih jamah inu tudi per tistimu šahtu, kir se pravi V jami. Per tistimu šahtu sim narveč inu narlepši rudo vidu. Biu sim tudi za Kraščo per temu štolnu, kateri je 12° douh inu kader bi le-ta štolen biu še ene 5 ali 6° naprej gnan, toku bi biu peršu skuz ta terdi kamen pod stare šahte. Potem bi se šele zadosti vejdlu, kaj le-ta krej premore. Meni se le-ta krej za Kraščo posebnu lepu ven vidi, de bi imejla ruda tudi v globočino pelat. [2] Posebnu jest le-tu za dobro spoznam, de bi se iz šohtov na strani feldi dejlali skuz pole inu tudi skuz takšne tesne ali voske kluffi, katere sedež toku počivajo inu se nobeden na upa enga šusa striti inu le-ta kamen prebiti. Kader bi se na to vižo dejlalu, toku bi se še enkrat tolku rude iz ene jame sturlu koker se zdež stri, zakaj med zapertijo tiga kamena veliku rude spi inu bo spala, če se na bo na to vižo dejlalu. Ali Bohincam se vse namogočnu zdi, takšen terd kamen prebiti inu presterliti, ali kader bi se pa enkrat navadli inu bi vidli več tega dejla, toku bi pa tudi za dobro spoznali inu bi se tudi Bohincam leže godilu, de bi le enkrat v navado peršli.

Tudi sim slišou, de bi en takšen nazvest knap *znešov* – to pa na vem, ali na Garjušah ali na Rudnim poli – de bi biu eno lepo rudo v eni jami zacimprov ali zasu inu de bi le-tu nobeden na vejdu, ne Anton inu ne nobeden faktor. Zakaj le-tu ni namogoče, zakaj jest sim Žerovniku povejdou, de le-tu bi se znal pergoditi, kader bi se on inu faktorje zadosti na ahtali. Taku je potrejba, da gnadlvi gospud zapovdo šhtenšrajbarijo inu tudi tim drugim faktorjam, de imaju na tu dobro ahtengo dati, de nima nobeden knap ene *ferzavenge* za *knufncati* ali zasuti, dokler na bo previzitirana, de bi še kej rude notri na ostalu.

Še veliku več drugih maning imam jest v mojih mislah, katere jem želim povedjati, kader bojo zašafali, zakaj od tiga se dergači na mormo zastopiti, koker kader bomo vkup peršli.

Lukas Polc
Hüttman

Enota 1. Pismo o Gorjušah (1789)

[1] Visoke časti vredni milostni gospod!

Upam, da mi milostni gospod ne bodo zamerili, ker jim v kratkih besedah popisujem, kar sem videl in mogel razumeti v bohinjskih jamah in tudi na površju.

Prvič: na Gorjušah sem bil v dveh jaških, v št. 38 in v št. 13, in kakor sem slišal od rudarjev in Žerovnika, sta najprostornejša in najlepša na vseh Gorjušah, vendar sem videl in se prepričal, da milostni gospod ne bodo mogli priti varno vanju. Za Javornikom ali Pod Razorom pa je deset metrov globok jašek, v kateremu sem sam bil; v njem je veliko rude v dnu in po razpokah, vidi se pa tudi *lego kamninskih plasti*. Prepričan sem, da bi milostni gospod lahko prišli v ta jašek, če bodo lestve pravilno in trdno postavljene. Nadzorniku Antonu Žerovniku sem pokazal *delovni nalog* in ukazal narediti tako, da bodo milostni gospod lahko prišli v jašek.

Bil sem tudi pri jamah na Rudnem polju in pri tistem jašku, ki ga imenujejo *V jami*. Tu sem videl največ rude in tudi najlepšo. Bil sem za Kraščo pri tistem rovu, ki je 24 metrov dolg. Če bi ga izkopali še deset ali dvanajst metrov, bi prišli skozi trdo kamnino pod stare jaške in šele potem bi vedeli, kaj to rudišče premore – meni se zdi obetavno in mislim, da leži ruda tudi še globlje.

[2] Predvsem se mi zdi, da bi morali iz jaškov vodoravno na vse strani delati odkope skozi *kamninske plasti* in skozi tesne razpoke, ki se jih zdaj nihče ne loti in ne upa minirati. Če bi prodrli skozi takšne ožine, bi donos jame podvojili, kajti v zaprtih prostorih spi še veliko rude in bo spala, dokler se ne bo delalo, kakor predlagam. Ampak Bohinjcem se zdi nemogoče tako trde skale navrtati in odminirati. Če pa bi bili večkrat priče takšnemu postopku, spoznali njegove koristi in se ga sami naučili, bi se jim bolje godilo.

Slišal sem tudi, naj bi neki *nelojalen* rudar – ne vem, ali na Gorjušah ali na Rudnem polju – zakril nahajališče bogate rude in da ne nadzornik Žerovnik ne nobeden od njegovih dveh pomočnikov niso o tem ničesar vedeli. To ni nemogoče, kajti Žerovniku sem povedal, da se to lahko zgodi, če on in pomočnika ne bodo dovolj pozorni. Zato morate, milostni gospod, izdati opozorilo rudarjem in pomočnikom nadzornika, da so na takšno možnost posebej pozorni, in prepoveste, da bi rudar smel zasuti odkop prej, preden ni pregledan, ali je v njem še kaj rude.

Želel bi jim povedati še veliko več pripomb, kadar bodo ukazali, kajti te stvari je mogoče razložiti samo v pogovoru.

Lucas Polc,

rudarski nadzornik

Enota 2. Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19 . marec (1791)

[1] Visoku časti vredni gnadlvi gospud.

Jest njih na vso mogočno vižo prosim, de meni ne bojo za zlu vzeli, kir jest nisim doslej po moj dolžnusti nobenga perihtha poslou, koku se v Korotani per Dravi le-te začete jamske dejla zaderže. Pervič nisim js uržaha [imel], dokler še nisim dosdej imu nobenga pravga spoznajna od le-te gore. Ali vendar per vsim le-tim, kader be biu jest vejdu, de bi tu njih gnadlvi voli dopadlu, toku bi biu saj tolku, kar bi biu mogu per Dravi v ti gori, v kateri gospud Majer rude dejlajo inu tudi na več krajih iskati puste, prvič spoznati mogu inu Njim vejdeti pustu. Ker pa šele kar sim ta tretjekrat biu iz Korotana peršu, ta 9 dan Martia, so mi gospud Ferbežar na Javerniku povedjali, de gnadlvi gospud zašafajo, koker hitru per naših jamah geding doli vzamem inu spet gori dam inu ta druge *anstoltinge* per jamah naredim, de imam potim precej nazaj u Korotan jeti inu toku dougu tankej ostatil, da bo] delu jamsku [na] novo začeto na eno pravo vižo priti moglu, posebnu pa de imam dobru se ahtat inu ligend inu hangend ali ušafane le-te rude inu tega šifra spoznati. Pervič: zlu zraven Drave le-ta prvi hrib, v katerim se ruda najde, se toku ven vidi, koker de bi se biu od zgorej, kir se precej en sklep stri, preč odloču, pa vender dozdej še nimamo nobene resnice za vejdeti, ali bode le-ta ruda padla pod hrib ali bo šla pod Dravo. V dveh tejdnih jem bodem pa še kej bel resničniga inu kej bel ziher za nezaočiga vejdu pisat.

[2] Le-tu pa, kar je samu na sebi resničnu, de se vidi zlu per Dravi, vplan vodi glih, de je ena gvišna pola tiga žlahtniga šifra lih pod sklepam, de kader je velika voda, toku lih za tiga perviga sklepa, kir se leta ruda začne, nastopi.

Ruda se najde v mehku cah černimu inu sivimu quarcastimu šifro. Bejla iz le-tu sivo inu en majhnu iz svincam natresena drobeča inu kerfka zernata teška ruda derži v mugelnih inu v gnizdah inu tudi stri takšne žile 1° 2' dougu inu 1° široka v zavutih polah. Iz rude gre tudi en malu vode, pa vender zavol le-te vode se bode lahka ruda dejlala, če nam Drava čez ne stopi.

2 štolna smo tudi začeli, koker bojo gnadlvi gospud na le-ti kartci vidli. Toku v timu pervimo inu v timu drugimu je urjavi inu zagorejli inu en majhnu uzernasti šifer v zavutih polah inu gre iz forortja dosti vode vunkej inu [v] № 2 se je blu iz firština doli vderlu inu se je clu iz dneva doli vsedlu. Za naprej, dokler bode te sorte šifer, toku se bode moglu lih toku cimprati štempel za štemplam, koker per nas na šutu.

Iz tem sklenem inu kušnem njej gnadlve roke,

Lukas Polc, Hüttman mppria.

V Korotani, dan 19. Marti

Enota 2. Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19 . marec (1791)

[1] Visoke časti vredni milostni gospod!

Prosim Jih, da mi ne zamerijo, ker nisem, čeprav je bila moja dolžnost, poslal nobenega poročila o začetih rudarskih delih pri Dravi na Koroškem, vendar nisem imel vzroka, saj še nismo doumeli narave te gore. Kljub temu pa bi, če bi vedel, da njihovo milost to zanima, sporočil kaj vsaj o gori, v kateri kopljejo in na več krajih tudi raziskujejo gospod Majer. Ker pa so mi gospod Ferbežar šele takrat, ko sem tretjič prišel s Koroške, povedali, da milostni gospod ukazujejo, da se moram, kakor hitro pri naših jamah obračunam normo in določim novo in uredim tam še druge *anstoltinge*, takoj vrniti na Koroško in tam ostati tako dolgo, dokler se gradnja novega rudnika ne bo utekla. Biti moram pozoren in spoznati talnino in krovino ter lego rude in skrilavega glinavca.

Orudeni hrib tik nad Dravo je *zaradi stopnice v reliefu* videti, kakor bi se odtrgal od višje police. Še vedno pa ne vemo, ali bo rudni sloj potekel v hrib ali pod Dravo. V dveh tednih bom pa že vedel kaj bolj zanesljivega in gotovega in znal za *neprisotnega* razumljivo napisati.

[2] Prav v višini vodne gladine je plast *črnega svetlečegladekega* skrilavega glinavca; kadar je reka visoka, teče prav čez stik, kjer se začne rudna žila.

Ruda je v mehkem žilnatem in v sivem kremenastem skrilavem glinavcu. *Siderit s sfaleritom* in z malo dispergiranega galenita je drobljiv, zrnat in krhek, v grudah in gnezdih v do 2,6 m dolgih in 1,9 m širokih nagubanih plasteh. Iz rudnega sloja teče tudi nekaj vode, vendar ta ne bo ovira, če se le gladina Drave ne bo zvišala.

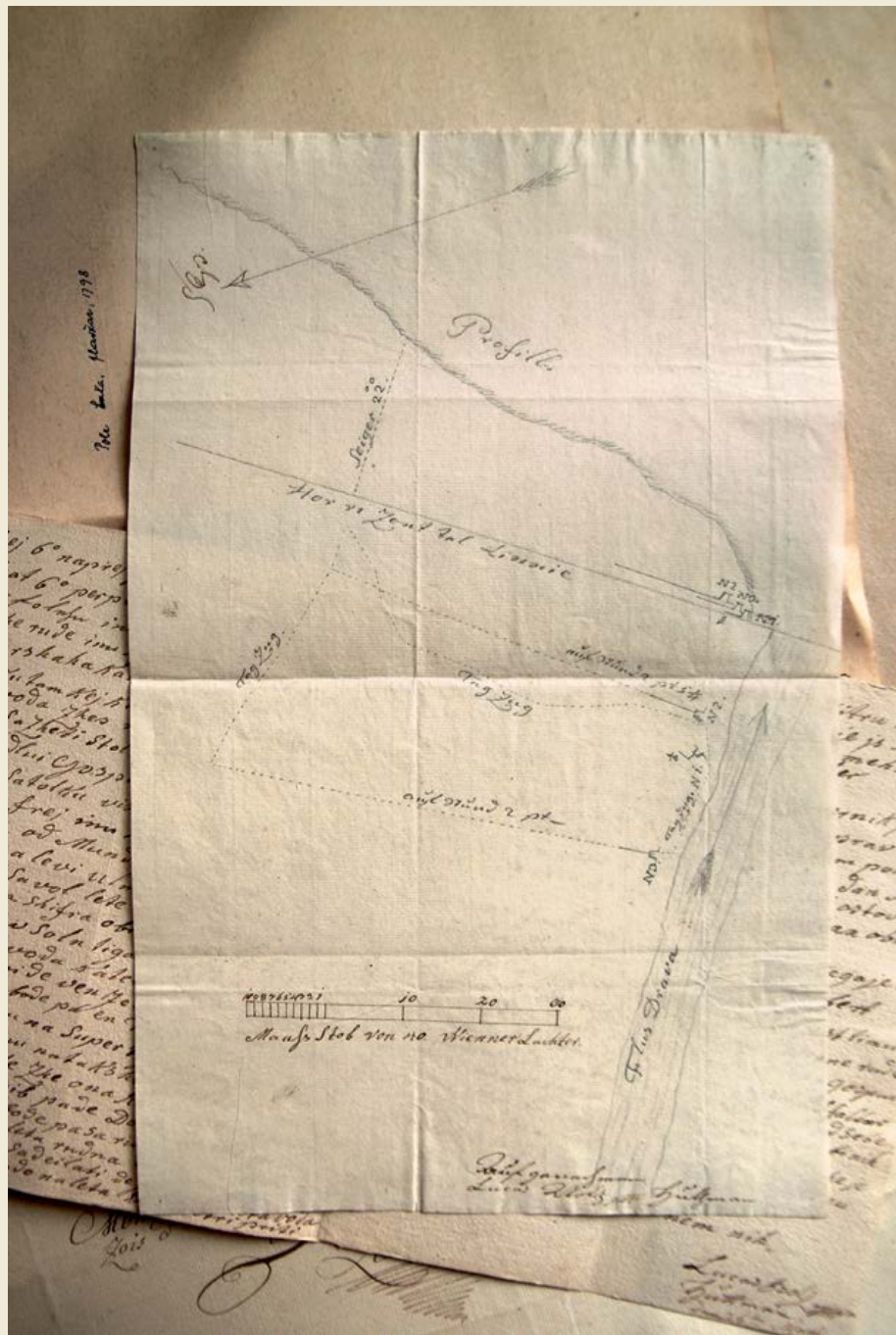
Začeli smo *kopati* dva rova, kakor bodo milostni gospod videli na priloženem načrtu. V obeh je rjav in oksidiran zrnati skrilavi glinavec v nagubanih plasteh; v obeh teče iz čela voda in v rovu št. 2 se je vdrl strop tako močno, da se udorino vidi še na površini. Dokler bomo kopali v te vrste skrilavi glinavec, bomo morali graditi enako strnjeno podporje, kakor pri nas, kadar je rov v grušču.

S tem sklenem pismo in poljubim Njih milostne roke,

Lukas Polc, rudarski nadzornik, lastnoročno.

Na Koroškem, 19. marca

Enota 3. Načrt rudnika Drava, (marec 1791)

Enota 3. Načrt rudnika Drava, (marec 1791), priloga enoti 4, Drugemu pismu o rudniku ob Dravi z dne 26. marca 1791

Načrt je bolj skica začetnih del, saj je risan s svinčnikom, le skala v dunajskih lahterjih (»Wiener Lachter«, v latinici) in podpis (»Lucas Wolz, mppria, Hüttman«, v gotici) sta narisana oziroma napisana s črnilom. Prikazuje tri rove v narisu in tlorisu, tik ob Dravi (»Flus Drava«) na levem bregu, kakor kaže puščica smer rečnega toka. Vsi rovi potekajo v smeri med severom in severovzhodom, če dolga puščica brez oznake na vrhu načrta res označuje sever.

Prvi rov leži najnižje, tik ob vodni gladini, očitno so začeli kopati v izdanek, torej v na površju razkrito rudo; verjetno je rečni tok ogolil skalnat breg in razkril rudno žilo. V tlorisu in narisu je dolžina poligona 5,7 m, po 2 m od ustja zavije v skoraj pravem kotu še 3,7 m navzdol.

Drugi rov so začeli kopati ca 12 m vzhodneje od prvega in ca 2 m višje, v isti smeri kot prvega; poteka vodoravno, na tlorisu je dolg 11,5 m, na narisu 15,2 m; ni razvidno, zakaj ta razlika, narisano moramo najbrž razumeti res kot skico.

Tretji rov so zastavili 26,6 m zahodneje in 6 m nad prvim oziroma nad gladino reke; na tlorisu je dolg 6,5 m, na narisu 9,5 m.

Prvi rov je torej središče rudne žile, drugi vzhodno in tretji zahodno pa sta očitno raziskovalna rova, da bi ugotovili širino žile in se zaradi njune višje lege izognili zalitju ob morebitnem višjem vodostaju.

Na narisu je označena tudi silhueta hriba: ob reki je pobočje zelo strmo, skoraj navpično, potem se počasi izravnava. Polc je, če prav razumemo njegove črtkane črte, označil mere predvidene rudarske površine, morda jamske mere, ki bi obsegala pobočje do nadrečne višine 41,8 m (narisani »Seiger 2°2′«, mišljeno »22°«), tloris mere pa je neenakostraničen trapez 38 x 100 x 57 x 112 m.

Enota 4. Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791

[1] Visoku časti vredni gnadlvi gospud,
na Savi ta 26 dan Mar[tia] 1791

Nej bode Njim vedeočē, de v Korotani per Dravi v le-ti prvi jami № 1, koker je na le-ti kartci cahnanu, v kateri upajne imam, de so jo že dobili, se je le-ta ruda bel po ornge začejla deržat: 1° 5' dolga inu 5' visoka žila inu pade pod le-to goro preč od Drave na 47 gradov inu tudi lih toku le-ta černi mehki cah quarzasti žlahtni šifer inu ima soj Streichen iz 11te ure prukje pudan na uro 23 prukje punoči. Ruda je bejla, grobu zernata inu en majhnu iz le-tu sivo inu iz svincam natresena, težka, veči dejl je drobeča. Koker pa le-te 2 štuftna video, takšna se pa med le-to drobečo tudi bel terda inu tudi bel čista najde, inu če bode le-ta ruda resničnu v svojmu padanu toku šla, toku bode v veliko globočino pod leta hrib padla. Za naprej bode 5 mož nuč inu dan na le-tu rudo naloženu inu se bode dejlalu za le-tu rudo, kar se bode nar hitrejši moglu, de se bode popred vejdlu, koku se bode le-ta ruda zaderžala inu dokler še tudi le-ta Drava pusti tukej na timu krajo za rudo dejlati. Iz le-tiga štolna № 2 se je en [sschla] na levi ulm poravni nastau inu pojde [2] le-ta krej 6° naprej, iz katerega se bode en šaht, zaenkrat 6° perpendicular globoku, de se pride na zolehen inu na Streichen le-te iz dneva deržeoče rude inu žlahtniga šifra, naredu, zakaj iz uržaha, kader bode peršla velika Drava, toku tamkej, kir se sedež za le-tu rudo dejla, bode le-ta voda čez inu čez nastopila. Le-ti pa, potler začeti štolni № 2 inu № 3, koker jeh gnadlvi gospud na le-ti kartci cahnane vidio, so za tolku više postavljeni, de bojo zavol Drave frej inu ziher, zatu se je v timu štolnu № 2 od mundlog v ti peti klaftri en [sschlag] na levi ulm nastau, inu če bode mogoče zavol le-te vode, katera tudi iz le-te gore iz tiga šifra obilnu teče, toku se bode ena pumpa v zoln tiga šahta postavlja, inu toku le-ta voda, katera iz tiga šifra inu iz le-te rude pride, ven jemala. Iz tega šahta se bode pod en feld ali en krej poravni nastau na zuper tiga rudniga zolna inu štrejhna inu na takšno vižo se more le-ta ruda najdet, če ona resničnu v globočino pod le-ta hrib pade. Dokler pa še ni toku velika Drava, se bode pa za rudo urnu dejlalu, potim se more pa le-ta rudna ferhavenga zaknufncati inu zadejlati, da iz dneva le-ta voda na bo mohla skuz rudo na le-ta šaht notri priti. [3] Le-ta štoln № 3 se bode tudi hitru naprej pod le-ta hrib dejlou, v katerim je iz zolna prukje firštenu zasred šroma mehki cah černi *quarz*asti žlahtni šifer.

Ta 24 dan marti sim damu na Javernik peršu inu bodem per naših jamah oprav te potrebniši reči inu po tem pojdem spet v Korotan nazaj inu ta 30. dan martija inu bodem spet 8 ali 9 dni tankej ostov inu potem se bom pa spet nazaj v Kran obrnu.

P.S. Moj fant mi je iz Idrije pisov, de ga je en gvišen gospud Franz v. Hubert nagouru, de je fant meni pisou, de bi jest timu gospudu [poslal] kej od štuftnov bejle inu černe rude inu tudi kej od svinčene, inu de je le-ta gospud en Liebhaber von Muster inu de je Buchhalter inu Bergrath. De bi mo jest poslou toku sam od sebe, se pa jest na postopim, kir jest na vem, ali bi njih gnadlvi voli tu dopadlu ali nikar inu če je to njih gnadlva vola to, kir jeh ponižnu prosim – ali ja ali nikar.

Iz le-tim sklenem inu kušnem Njih gnadlve roke,

Lukas Polc, Hüttman mppria
dne 26^{ti} Marti

Enota 4. Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791

[1] Visoke časti vredni milostni gospod!

Na Savi, 26. marca 1791

Naj vedo, da je na Koroškem v rovu št. 1 pri Dravi, kakor je označen na načrtu, za katerega upam, da ste ga že prejeli, plast rude dobila razvidnejšo smer: 3,5 m široka in 1,6 m visoka žila vodi z naklonom 47° v hrib stran od Drave, prav takšna pa je tudi slemenitev mehkega *črnega svetlečegladekega* skrilavega glinavca s kremenovimi žilami in sicer od 11-te ure proti poldne na 23-to uro proti polnoči. Ruda je *siderit*, grobo zrnata z dispergiranim *sfaleritom* in galenitom, je težka in drobljiva. Kakor pa vidijo iz priloženih vzorcev, je tu in tam med drobljivo tudi bolj *sideritna* in trda, in če bo obdržala sedanje slemenitev, bo vodila globoko v hrib. V prihodnje bo 5 mož noč in dan dodeljenih na to delovišče, da bodo sledili rudo, kolikor bo mogoče hitro, da bomo čimprej vedeli, kako kaže, pa tudi zato, ker nam Drava zaenkrat še pusti delati. V rovu št. 2 so v levi steni začeli [2] kopati 11,4 m globok *vpadnik*, da bodo dosegli spodnjo mejo plasti rude in *svetlečegladekega črnega* glinavca, ki izdanjata na površini, in sicer zato, ker bo visoka Drava sedanje delovišče zalila. Začeta rova št. 2 in 3 pa sta, kakor ju milostni gospod vidijo označena na načrtu, nastavljena višje in sta varna pred visoko vodo in zato so 9,5 m od vhoda v rovu št. 2 začeli kopati *vpadnik* in če voda, ki obilno teče tudi iz hriba, ne bo ovirala dela, bodo na dno tega jaška postavili črpalko in izčrpavali vodo, ki priteka iz plasti rude in skrilavega glinavca. Iz tega jaška bodo izkopali vodoravni podkop *proti vpadu rudnega sloja*; na ta način moramo najti rudo, če res vodi globoko pod hrib. Dokler pa Drava še ni visoka, bodo hitro odkopavali rudo, potem se bo delovišče zavarovalo z opažem, da visoka voda Drave ne bo mogla zaliti jaška skozi rudni sloj. [3] Hitro bodo kopali tudi rov št. 3, v katerem je v zaseku od tal proti stropu mehak *črn svetlečegladek* skrilavi glinavec z žilami kremenca.

Domov na Javornik sem prišel 24. marca in bom pri naših jamah opravil najpotrebnejše stvari, 30. marca pa se vrnem na Koroško in bom tam ostal 8 ali 9 dni, potem se bom vrnil na Kranjsko.

P.S. Moj fant mi je pisal iz Idrije, da ga je neki gospod Franz v. Hubert nagovoril, naj mi piše, da bi mu poslal nekaj vzorcev *siderita* in črne rude in tudi svinčeve, ter da je ta gospod ljubitelj vzorcev [mineralov] ter knjigovodja in rudarski svetnik. Ne upam si mu na svojo pest poslati teh vzorcev, ker ne vem, ali bi Njihovi milosti bilo to prav ali ne; *prosim za sporočilo*, kakšna je njihova volja glede tega, kar jih ponižno prosim – ali da ali nikar.

S tem sklenem svoje pismo in poljubljam Njih milostne roke,

Lukas Polc, rudarski nadzornik, lastnoročno,
26. marca.

Enota 5. Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791

[1] Visoku časti vredni gnadlvi gospud!

Na Savi, ta 27 dan Martia 1791

Jest skerbim inu si damišlujem, če so me gnadlvi gospud zastopili, koker sim jem jest skuz ta periht, kateriga sim jem zdej zadnjič iz Korotana poslov, de namerč zavol te černe rude jem še zastopem inu verjam, de je bel vredna en kamen imenvana biti, koker pa de bi jo za rudo imenvali, inu to je resničnu, de je en pust kamen inu de ga je pustota rodila: ali le-tu jest cujblam, če je le-ta gospud, kateri pusti le-te rude dejlati, če je on Njim resničnu Njim tajsti štuften Njim poslou, kateri je biu vzet od tajste rude, katero sim jim jo popisou, de stri cejle robove inu de po enmu grabnu se vidio takšne rude cejle skale. Le-ta ruda se nejde eno uro hoda od te perveč nejdene rude, katera je od njih inu tude mene za dobro spoznana, od te druge pa sim vejdu, de še gnadlvi gospud nobenga štuftna nimajo, toku sim reku k gospud Maro: »Moremo tudi od te potler nejdene rude tudi iz le-tu černo vred poslati gnadlvimo gospudu, inu dokler na vejmo, ali bo dobra ali ne, toku nam je ni potreba pred veliku dejlati koker samo tolku, da se vender le-tu dejlu začne.« Toku sta bla 2 moža 3 dni, de sta jo en malu viziterova, toku se vide, de takšne rude je več koker zadosti, inu se je sturlu takšne rude okuli 90 centou in potim smo pa ta krej zatiga cajta stati pustili, dok cujblamo, de bi le-ta ruda dobra bla.

[2] Toku sim jest en štuften od te potler najdene rude, kir se imenuje Na gori, na stran djau inu sim reku k gospud Maro, de le-ta štuften iz le-tu černo vred imajo gnadlvimu gospudo v Iblano poslati iz tem perihtam inu iz le-tu kartco, na katere so per Dravi le-te 3 jame cahnane. Potim sim pa jest šu gori k Dravi k le-tim jamskim dejlam inu nisim biu ta čas zraven, kader se je Njim le-tu poslalu. Zatu se jest bojim, de bi le-ta gospud Mar na biu tega štuftna, katerva sim mo jest reku, de ga ima Njim poslati, na stran pustu inu de bi na biu od Drave le-te dobre rude vzeu inu na mesti guniga pa tiga Njim poslou. Toku le-ta koščik, kater je že zroštan, lih od tiste rude, katerva sim tudi s seboj pernesu, jem pošlem. Toku bojo gnadlvi gospud precej spoznali, ali je tajsta sorta, katero jem je gospud Mar zdej zadnjič poslou. Zdej pa, koker hitru jest v Korotan pridem, ga bom hitru prašou, ali je poslou Njim resničnu tisti štuften od te zgorne rude ali nikar.

Potim bom pa jest hitru 2 štuftna od tiste rude Njim v Iblano poslou, de bojo oni inu tudi ti drugi resnico vidli.

Lukas Polc, Hüttman mppria

Enota 5. Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791

[1] Visoke časti vredni milostni gospod!

Na Savi, 27. marca 1791

Skrbi me in razmišljam, če so milostni gospod prav razumeli poročilo o črni rudi, ki sem jim ga zadnjič poslal s Koroške. Mislim namreč, da bi jo bilo pravilneje imenovati kamen kakor pa ruda, kajti res ni drugega kot pust kamen, ki ga je pustota rodila. Samo to dvomim, ali je gospod, ki koplje to rudo, Njim res poslal vzorec, ki sem ga bil vzel od tiste rude, za katero sem pisal, da gradi cele grebene in da se je cele skale vidi v nekem grabnu. To rudo so našli uro hoda od kraja, kjer je bila prvič najdena tista ruda, ki sva jo Oni in jaz ocenila kot uporabno, za to drugo pa sem vedel, da milostni gospod še nimajo vzorca, zato sem rekel gospodu Maru: »To kasneje najdeno rudo moramo poslati milostnemu gospodu skupaj z ono črno, in dokler ne vemo, ali bo uporabna ali ne, nam je ni treba veliko nakopati, ampak samo toliko, da se *rov nastavi*.« Zato sta bila 2 moža dodeljena za 3 dni na to delovišče, da sta ocenila položaj. Rude je več kakor dovolj in nakopali so jo približno 5 ton, zdaj pa tu ne bodo več delali, dokler dvomimo, ali je ruda uporabna.

[2] Tako sem vzorec te kasneje najdene rude – kraj se imenuje Na gori – dal na stran in rekel gospodu Maru, naj ga skupaj z ono črno in poročilom pošlje milostnemu gospodu v Ljubljano, kakor tudi načrt, na katerem so vrisani trije rudniki pri Dravi. Potem sem pa šel k deloviščem ob Dravi in nisem bil zraven, ko so odpravljali pošiljko. Zato se bojim, da ni morda gospod Mar tistega vzorca, za katerega sem mu bil rekel, naj ga pošlje, pustil, in da od dravskih rudnikov ni poslal vzorcev dobre rude in je Njim *namesto onega poslal tega*. Zato jim pošiljam že praženi vzorec tiste rude, ki sem jo tudi prinesel s seboj. Milostni gospod bodo takoj prepoznali, ali je iste vrste kot oni, ki ga je bil Njim zadnjič poslal gospod Mar. Kakor hitro pa pridem na Koroško, ga bom vprašal, ali je Njim res poslal vzorec tiste zgornje rude ali ne.

Potem pa bom Njim takoj poslal v Ljubljano 2 vzorca tiste rude, da bodo Oni in drugi prav obveščeni.

Lukas Polc, rudarski nadzornik, lastnoročno

Enota 6. Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791

[1] Visoku časti vredni gnadlvi gospud!

Nej bode Njim videoče, de sim jest njih gnadlvo pismo ta 5^{ti} dan aprila vdobiu, v katerim so Oni pisali, de bojo Oni brez vse moje muje timu gospudo le-te štuftne, za katere je moj fant meni pisou, v Idrijo poslali, toku jem jest za le-tu gnado posebnu roke kušnem.

Posebnu so pisali zavol le-te čudne rude, katera se Na gori v enimu grabnu inu v robejh na dnevi najde, de imamo le-tu rudo popustiti, zakaj ona neč na vela inu je ena pusta sorta in de magnet zelu malu želaza iz ne potegne in de vroštani polovico nje te srove vage zgubi in de oni na svetjeo in tudi jest nimam z Njimi vred sveta dati na le-tu rudo kej dejla špendati. Samu pa per Dravi za le-tu rudo si imamo vso skerb in mujo perzadejti, zakaj kir se vej, de je ta ena dobra ruda. Sej za to drugo, če Bug per Dravi srečo da, znamo še vselej tudi Na gori pod le-te robove jamske dejla začeti in koker se resničnu večkrat permieri, de v globočini so bolši rude koker pa čez dan. To je timu gospodu Maro dapadlu inu bomo pustili le-te robove nastran za dosihmal.

Kar je pa od zaderžana per Dravi le-te rude videoče. Kmalu potim, kir sim biu ta pervikrat le-ta *Stolnhn* in *Streichen* gori vzeu, se je le-ta *Stolnhn* bel porauni deržou na 20 in tudi na 10 gradov, [2] potim je le-ta mehku cah černi zoltanasti šifer le-tu rudo toku stisnu, de je še ni blu neč več videti koker tolku, de se je še poznalu, de je še en štrah in de je še en malu po rudi dišalu. En malo vode je pa ves čas šlo ven s tiga rudniga sledu en malu in potim se je pa le-ta ruda spet odperla, 7° visoka in 1° široka žila, in prukje firštnu se je vidlu, de bo le-ta ruda se vzigvala in v zolnu pa spet na ta prvi grade 47 padla. Iz desniga ulma iz 9te ure na 21to je le-ta *Streichen* le-te zadnjič perkazane rude, koker sim doslej spoznati mogu, le-ta ruda pa je siva, zernata, en majhnu iz svincam natresena, koker le-te 2 štuftna lih od tiste rude video, zakaj ona je skorej lih tako koker naša ta lepenska. Precej potim, kir se je le-ta ruda pokazala, se je kmalu iz firštna ena voda prederla [de niso leti Knapie bli so rude mogli]. Toku sim jest knapam reku tisti dan, kir sim jest nazaj v Krajn šu, de imajo le-to vodo urnu iz škafam ven vli[v]ati, zakaj jest imam upajne, de je biu en zasta[n] mehur inu de se bode le-ta voda utekla, kir je toku naglu prederla, toku na verjamem, de bi biu en stanoviten studenc. Le-ta rudna jama je že 2° v hrif globokejši v sojmo padano peršla, ket pa je od dneva le-ta ruda soj začetik vzela. Kir pa mi zde videmo, de le-ta ruda le globokejši pod le-ta hrif pada, koker pa le-ta Drava teče, toku smo en šoht iz tiga štolna № 2 na zuper tiga rudniga štolna in štrajhna [3] nastavli iz le-tim premišlikam, de če bode magoče šaht 5° ali 6° klawter globoku udarti, potim bomo pa iz šahta en feld pod rudo notri prebili inu predejłali, de se bojo le-te vode v le-ta šaht stejkale in na dnu tiga šahta se bode pa ena pumpa naredila in postavla in toku se bojo le-te vode per šahtu ven vlačile.

V timo štolnu № 3 je že tudi černi mehku cah zoltanasti zlahtni šifer.

Iz tem sklenem inu kušnem Njih gnadlve roke.

PS: ta isti dan pojdem pa spet v Korotan inu bodem tamkej 8 ali 9 dni.

Lukas Polz, Hüttman mppria
1791 ta 9^{ti} dan aprila

Enota 6. Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791

[1] Visoke časti vredni milostni gospod!

Naj vedo, da sem 5. aprila dobil Njihovo milostno pismo, v katerem so pisali, da bodo brez vsakršnega mojega truda poslali v Idrijo tistemu gospodu vse vzorce, za katere je moj fant meni pisal, in za to milost posebej poljubljam Njih roke.

Posebej so pisali o tisti čudni rudi, ki jo je najti Na gori v nekem grabnu in na grebenih na površini, da naj jo pri miru pustimo, saj nič ne velja, je puste vrste, magnet jo le malo prime in sprazena izgubi polovico svoje teže, tako da nam je ne priporočajo, kakor tudi jaz sam *menim*, da je zanjo škoda dela. Pač pa si moramo prizadevati za rudo pri Dravi, kajti ve se, da je donosna, to drugo pa – če Bog dá pri Dravi srečo – lahko še zmeraj Na gori začnemo na grebenih odkopavati in kakor se večkrat primeri, je lahko v globini boljša kakor na površini. To je bilo gospodu Maru všeč, zato bomo kopanje na tistih grebenih zaenkrat opustili.

Glede rude pri Dravi je pa tako: kmalu potem, ko sem prvikrat *izmeril rov* in slemenitev, je rov potekal v glavnem vodoravno na 20 in tudi na 10 stopinj, [2] potem pa se je ruda izklinila v mehkem žilnatem črnem kremenastem skrilavem glinavcu, da se je videla samo še za črto debela plast in je le malo dišalo po rudi. Malo vode je ves čas teklo iz te rudne plasti, ki pa se je razširila v 13 m visoko in 1,9 m široko žilo in v stropu rova se je videlo, da se bo še širila navzgor, v tleh pa je njena slemenitev padla na prvotnih 47°. *Vzorca rude, ki sem ju bil Njim zadnjič poslal, sta iz žile s slemenitvijo z 9te ure na 21to*, kolikor sem uspel do zdaj ugotoviti, ruda pa je zrnat *sfalerit* z dispergiranim galenitom in je skoraj prav taka kakor naša iz rudišča Lipene. Kakor hitro pa so odkrili to rudo, je iz stropa vdrla voda. Tisti dan, ko sem se vračal v Kranj, sem rekel rudarjem, naj jo hitro s škafi izmečejo, kajti upam, da so le predrli mehur, ker je pritekla tako hitro in zato ne verjamem, da bi bil stalen studenec. *Vpad rova je že 3,8 m globlje kot je izdanek na površini*. Ker pa zdaj vidimo, da *vpada ruda vedno globlje pod hrib kakor pa je tok Drave*, smo v rovu št. 2 začeli kopati jašek v nasprotni smeri rova št. 1 in *tamkajšnje* slemenitve po tem premisleku: izkopljemo jašek 10 ali 12 m globoko, potem pa iz jaška pod rudo vpadnik, v katerega se bo stekala voda. Na dnu jaška pa bi namestili črpalko.

V rovu št. 3 so že tudi naleteli na mehek črn *svetlečegladek* skrilavi glinavec z žilami kremenca. S tem sklenem svoje pismo in poljubljam Njih milostne roke.

P. S.: *Danes grem spet za 8 ali 9 dni na Koroško.*

Lukas Polz, rudarski nadzornik, lastnoročno
9. aprila 1791

Enota 7. Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791)

[1] Visoku časti vredni gnadlvi gospud!
iz Save

Jest Njim ponižnu pustim vejdeti, de sim jest s Korotana peršu v srejšdo, to je na svetga Petra dan. Sim biu, prvič, per Dravi v timu štolnu № 3. Sim najdu, de so že 3° v rudi in ostane v zolnu, v desnemu in v levimu ulmu, in čez Vorort še derži naprej. V firštenu na rudi je čerņi v cah in v drobčih zavutih polah mehki šifer. In koker se doslej per rudi vidi, toku ta veči ruda bode v desni ulm in v zoln deržala in zdej je le-ta štoln 30° douh in preden bode še 30°, toku jest imam veliku upajne, de bode le-ta štoln še veliku več rude pokazou. Ruda je pa takšne sorte, koker ga gnadlvi gospud vidijo le-ta štuften, katenga sim jim zdej s tem pismam vred poslou in zraven takšne je tudi bel drobča in mehka. Za Gruben *na vod* sim tudi timu gospodu Majeric en fermolar za jamo popisvati naredu in sim le-ta štoln od mundloh premeru le-te pole grade in štrajhen gori postavu in sim mo reku, de zdej zanaprej od tiga cajta zna on vsak mesic gori vzeti in to popisvane stanovitnu pelati, koker sim mo pokazou. In le-tu mo je dapadlu in je reku, de bo le-tu stanovitnu deržou, de le en živ cajt zase dobi.

[2] Sim biu tudi v timo krajo Za verham ali V Perntoli imenvanu, kir je biu ta gospud že 8 knapou za te černe in vrjave rude za iskati nastavu. Kir so pa eni pusti vapneni robovi, toku sim mo jest odsvetvov in sim mo reku, de jest nimam nobenga upajna – z gnadlvim gospoudam ured – de bi takšne černe in urjave kišaste puste rude mogle enkrat unkoštenge plačati. Zatu je bolši, de vsi negovi knapje per Dravi v le-tih štolnih dejlajo. Potim je pa precej ukazou knapam, de so pobrali njih kopita in so spet nazaj k Dravi zbasali. In 4 možje bojo dejlali Vorort lih naprej in 4 bojo pa šli nastrani za rudo in 4 bojo pa dejlali le-ta štoln № 2, kateri lih toku lohka ruda dobi, koker le-ta № 3. Posebnu bo peršlu enkrat prov zavel lufta, kir bojo mogli durhšlagi biti.

S tem sklenem in kušnem Njih gnadlve roke

Njih nevredni služabnik

Lukas Polc, Hüttman mppria

den 2ten julij

Enota 7. Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791)

[1] Visoke časti vredni milostni gospod!

S Save.

Ponižno sporočam, da sem se v sredo, to je na sv. Petra dan, vrnil s Koroške. Prvič: bil sem pri Dravi v rovu št. 3 in videl, da je zadnjih 6 m rova že orudenega; ruda je v tleh, v desnem in levem boku in v čelu rova. V stropu so plasti črnega skrilavega glinavca, mehki skrilavi glinavec pa v zvutih plasteh. Kolikor je zaenkrat mogoče presoditi, bo ruda večinoma v desnem boku in v tleh. Rov je zdaj dolg 57 m in upam, da bomo, še preden bo odkopanih nadaljnjih 57 m, našli veliko rude. Primerek te rude pošiljam milostnemu gospodu skupaj s tem pismom; tu in tam je ruda tudi drobljivejša in mehkejša. Gospodu Majericu sem za rudnik *na vodi* naredil popisovalni obrazec, rudnik pa premeril od vhoda *do čela* in določil vpad in slemenitev *kamninskih plasti* in mu rekel, naj od zdaj naprej redno vsak mesec vnaša podatke tako, kakor sem mu pokazal. To mu je bilo všeč in je rekel, da bo to redno delal, da le najde prost čas.

[2] Bil sem tudi v kraju, imenovanem Za vrhom ali V perntoli, kamor je bil ta gospod že poslal 8 rudarjev za iskanje rjave in črne rude. Ker pa je skalovje tam le pust apnenec, sem mu to delo odsvetoval, rekoč, da nimava – ne jaz ne milostni gospod – nobenega upanja, da bi takšne rjave in črne rude mogle povrniti stroške. Zato je bolje, da vsi njegovi rudarji delajo v rovih pri Dravi. Takoj je rudarjem ukazal, da so pobrali šila in kopita in se zbasali k Dravi. Štirje bodo kopali na čelu, 4 rudo v boku, 4 pa v rovu št. 2, kjer je verjetnost za najdbo rude prav tako velika kot v rovu št. 3. Sploh pa bo *rov št. 3* prišel prav zaradi zračenja, saj bodo v rudniku potrebni zračniki.

S tem sklenem svoje pismo in poljubljam Njih milostne roke,

Njih nevredni služabnik

Lukas Polc, rudarski nadzornik, lastnoročno

2. julija

Enota 8. Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791

[1] Visoku časti vredni gnadlvi gospud!

Nej bode Njim videoče, koku je ušafanu v Selcih, koku stoji z le-tem ilovškim dejlam, zavol kateriga so oni, gnadlvi gospud, mene ke poslali in de imam ogledat, koku s tem dejlam stoji. Toki sim šou, prvič, k timu Gašperju Blazniku, kir pa nega ni blu doma, je bil šal na Svete Ošarje, toku sim pa njegovi ženi povejdal, de so gnadlvi baron nas le-sim poslali, de imam le-te ilovše dejla ogledat, ali je kej veliku v to rovtu nakopanga in zlasti čez zimo prevedeno, in de gnadlvi gospud so tudi zašafali in rekli, de se na nobenga neč več na zaneseo, ne na vas in na unga iz Dolejne vasi. Toki so zašafali, de jest imam tiga knapa postavi na en krej, kir bom najdu, de je bel perložnu in tudi bolši materjal. In že tolku cajta niste neč v Iblano pelali, de fabrika more zavolj vaše zamude pomankajne tega materjala terpejti. Na tu je začela le-ta žena tihi govorit in je rekla, koku je to, de gnadlvi baron pravjo, de ži toku dougu nismu neč v Iblano poslali, kir ta 14^{ti} dan tega mejsca, to je glih na St. Križa dan, smo tri voze dol poslali in zanaprej imamo spet za tri voze perpravlene, kir ta faberžan Silva je prejd tudi mojmo možu reku, de zdej ni potrejba vozit, de bo prejd v Iblani le-ta fabrika gori postavljena, zatu je zdej precej tri voze pelou in zanaprej bo tudi skerb imu in na bo nikol zamudu. To je pa že prov, de so gnadlvi baron le-tiga knapa sem poslali, de bo dejlou, sej z našmi ludmi je muja – niso za takšne dejla jen im kopajne neč na verže. Ta cajt, kar bo pa ta knap tukej, jen kar bo njegova služba znesla, nej bojo pa nam v Iblani zarajtali. Zatu nam je to lubu, de bo knap tukej dejlou toku dougu, de se bojo gnadlvi gospud zanesli, de je tiga materjala za enu lejtu zadosti nadejlanga, vožna jeh pa tudi nekoli medila na bo, zakaj moj mož je reku, de zdej, kir bo tudi en drugi gospud le-te fa[2]berske unkoštenga plačvou, de ima ži bel lešt in koražo le-te reči na službo stati, koker pa da bi plačvou Silva le-ta faberžan. Potim sim jest šau na Šijo narpoprejd na ta krej, kir se je do zdej dejlalu. Tamkej sim najdu narveč siviga materjala nadejlanga za ne tri voze, jen tiga je eno klaftro šeroku, eno visoku, in le-ta derži vprek hribu, koker bodo gnadlvi gospud vidli le-ta štuften № 1, derži med zagorejlem od nature glih takšnem kamnam. Če bodo gnadlvi gospud le-tiga za dobriga spoznali, toku ga na more mankat.

Per 15° od tiga kraja sim širfou inu sim najdu med zagorejlem kamnam lepši jen bel beu jen mesten, koker bodo vidli le-ta štuften № 2. In tukej sim ukazou le-temo Valentiniju Klinarju, de ima dejlat za le-to žilo tiga žlahtniga bejluga ila, kater derži tudi prek tiga hriba per 5' šroku jen tri klaftre dougu med zagorejlim kamnam jen od tga kraja 100° nadole preč, kir se tudi na Šiji imenuje, katere *thal* tudi temu Gašperju Blazniku sliši. Tamkej sim tudi širfou jen sim glih takšen žlahtni iu nešu, koker je u № 2. Jen koker se vidi, bo tudi nadale deržou. Potim sim šou v Dolejno vas in sim dobiu enga moža, de bi me on pelou na en krej, kir se še kakeršna bejsa, koker tam imenujejo, najde. Toki me je pelou na ta krej, kir smo mi ži predlanskim nejkej dejlali, in potim je tudi nejkej dejlou en mož z Dolejne vasi. In tukej je blo nam povejdanu, de se jmenuje V bejlum potoku, zdej pa je ta mož reku, de so za Šijo V grabni imenuje. Se najde glih takšen iu jen kamen, koker na Šij. Potem sim jest prašou, kaj za enmu kmetu le-ta gmajnarski tal sliši. Toki mi je povejdou, [da] le-timu žepanu v Dolejni vasi Antonu Luznerju, jen le-ta krej je od pol ure koker na Šiji. Potem sim jest šou k timu žepanu in sem mu reku, de kir je on gospodar tega gmajnarski-ga tala, toku če bi on otu le-ta iu v Iblano vozit. Natu je on reku, ja, je ži en drugi dejlou, pa mi je škoda, jest nisem kontent, de bi u mojmu borštu kopali, pa ven[3]der, če bote kopali, toki jest imam kojne in si ga upam u Iblano zvozit, če mi daste od centa 30 kr, potle pa žiher koplete, koker očte, nej bo škoda kejšna že očte. In potim sim spet dobiu enga moža, de me je pelou od Dolejne vasi pu ure nastran in mi je pokazou na enmu novma krajo le-ta žlahtni bejli iu, koker bodo № 3 vidili. To se najde v Jablanovcu na Počivalnim hribu, v gmejnarškemu talu, Mateužu Luznerju

Enota 8. Pismo iz Selške doline, 24. september 1791

[1] Visoke časti vredni milostni gospod!

Naj vedo, kakšne so razmere v Selcih in kaj je z deli pri glini, zaradi katerih so me bili milostni gospod poslali sem, da vidim, kaj je s temi deli. Prvič: šel sem h Gašperju Blazniku, ker pa ga ni bilo doma – šel je bil na svete Višarje – sem njegovi ženi povedal, da so me milostni baron poslali na ogled del pri glini, koliko je v rovtu nakopanega in predvsem pripravljenega za čez zimo, in da so milostni gospod tudi ukazali in rekli, da se na nobenega več ne zanesejo, ne na vas in ne na onega iz Dolenje vasi. Ukazali so, naj rudarju določim delovišče tam, kjer se mi bo zdelo najbolj primerno in kje je tudi najboljši material. Toliko časa že niste ničesar pripeljali v Ljubljano, da tovarna zaradi te zamude trpi pomanjkanje. Na te besede je začela žena tiho govoriti in je rekla, da kako to, da milostni gospod pravijo, da že tako dolgo nismo ničesar pripeljali v Ljubljano, ko pa smo 14. tega meseca, to je ravno na dan sv. Križa, poslali dol tri vozove in še tri imamo pripravljene, ker je tovarnar Sylva prej rekel mojemu možu, da zdaj ni treba voziti, ker morajo prej v Ljubljani to tovarno *sploh* zgraditi, zato je zdaj takoj tri vozove odpeljal in bo tudi zanaprej skrbel, da ne bo zamud. Prav pa je, da so milostni baron poslali sem rudarja, ki bo delal, saj je z našimi ljudmi težko – niso za takšna dela in kopanje jim nič ne vrže. Ta čas pa, kolikor bo ta rudar tukaj in kolikor bodo *znesli stroški njegove nastanitve*, nam bodo pa v Ljubljani *obračunali*. Zato nam je ljubo, da bo rudar delal tukaj tako dolgo, da bodo milostni gospod prepričani, da je materiala dovolj nakopanega za eno leto, vožnja jih pa tudi nikoli ne bo *bremenila*, kajti moj mož je rekel, da zdaj, ko bo tovarniške [2] stroške plačeval še drugi gospod, se ima bolj veselje in korajžjo udinjati, kakor pa da bi ga plačeval samo tovarnar Sylva. Potem sem šel naprej Na šijo na dosedanje delovišče. Nakopanega sivega materiala ni za tri vozove, plast pa je 2 m široka in 2 m visoka in *leži vodoravno na pobočju* (milostni gospod bodo videli vzorec) *med naravno oksidirano plastjo enake kamnine*. Če bodo milostni gospod ugotovili, da je material primeren, ga je tu dovolj.

30 m stran od tega delovišča sem odstranil površinski sloj in našel med *rjasto* kamnino bolj belo in bolj mastno *glino* (vzorec št. 2). Ukazal sem Valentiniju Klinarju, naj odkopava to plast žlahtne bele gline, ki poteka v širini 1,5 m in dolžini 6 m tudi preko vzpetine med *rjasto* kamnino navzdol še 200 m do kraja, ki se tudi imenuje Na šiji in katerega *deleža* lastnik je tudi Gašper Blaznik. Tudi tu sem odstranil površinski sloj in našel prav takšno žlahtno glino kot na št. 2. Kakor je videti, so zaloge obilne. Potem sem šel v Dolenjo vas in našel nekega moža, da bi me peljal na kraj, kjer se še najde kakšna *bejsa*, kakor to tam imenujejo. Ta mož me je peljal na kraj, kjer smo že predlanskim nekaj kopali, potem pa je kopal še neki mož iz Dolenje vasi. Povedali so nam, da se ta kraj imenuje V belem potoku, kraj Za šijo pa V grabnu. *Tu V belem potoku* sta enaki glina in kamnina kakor Na šiji. Vprašal sem, kdo je lastnik *te redko porasle parcele*. Povedali so mi, da je to Anton Luzner, župan v Dolenji vasi, *do parcele pa je prav tako pol ure hoda kakor do one Na šiji*. Šel sem do župana in mu rekel, če bi bil kot gospodar one gozdne parcele pripravljen voziti tisto glino v Ljubljano. Povedal mi je, da jo je že nekdo drugi odkopaval, *škoda se je naredila*, ni mi prav, da bi v mojem gozdu kopali, vendar [3] pa, če boste kopali, naj povem, da imam konje in bi vozil v Ljubljano, in če mi plačate 30 kr za cent *tovora*, potem lahko kopljete kolikor hočete, in naj bo škoda v gozdu kakršna že. Potem sem dobil *drugega* moža, ki me je peljal pol ure od Dolenje vasi in mi na neki novi lokaciji pokazal plemenito belo glino, kakor vidijo na priloženem vzorcu št. 3. Ta lokacija je v Jablanovcu na Počivalnem hribu, v *gozdnati dolini*, ki je last Matevža Luznerja, ob *potočku*. *Tretji* mož me je peljal dve uri in pol do rudarskih del, kjer so kopali pred 18. leti. Ta dela ležijo med Loko in goro Št. Jošt. Našel sem zasut jašek, za katerega pravijo, da je bil globok 35 m, in kakor je razvidno iz *odvala*, je v *okremenjeni kamnini dispergirani pirit*, kakor bodo gospod

slišeoče, zraven eno mejhene vode. Sim tudi dobiu enga moža, de me je pelou pu treka uro k tistim jamskim dejlam, katere so pred 18 lejtam dejlane. Se najdejo med Loko jen med St. Jošta gore. Tamkej sim najdu en zasut šaht, koker pravijo, de je biu 18° globok inu koker se okuli šahta le-ta šipede skaže, tok je le-ta zo[l]tanast kamen mejhenu s kišam natresen, koker bojo gnadlvi gospud ta štufen № 4 vidili, jen pod ta šaht je biu en Zubau nastavljen, de bi biu komej ene pet klafter niže peršu, jen le-ta cubau je dve klafter skuz sivi apneni kamen prebit. Tok sem prašou, s kaj za enga uržaha so to dejlali, tok je reku, de bi bli želejzno-kufreno in sreberno rudo radi dobili, ke bi bla.

V četertik, kader sim jest dam šou, me je le-ta Gašper Blaznik srečou, jen sim mo povejdou, koku so gnadlvi gospud zašafali, tok je biu kontent jen se je z vsem obligirou koker njegova žena. Valentinu Klinarju sim pa jest toku gori dau, de ima ta jen un tejden na Šij na temo novmo kraja le-ta iu [v] № 2 dejlat. Koker to perhodno zboto bo on dam peršu jen bo povejdou, koku se le-ta iu zaderži. Prosim do perhodne nedejli njih majengo, al bodo koker dergač zašafali al bo per tim ostalu, de kader bo Klinar u nedejlo nazaj v Selce šu, de bo vejdu, al bo to sivi iu № 1 dober al ne.

S tem sklenem in kušnem njih gnadluve roke

Lukas Polz, Hüttman

Sava, ta 24^{ti} dan septembra, anno 1791

videli vzorec št. 4, in pod ta jašek so začeli podkop, ki naj bi segal 10 m *pod dno jaška*, zaenkrat pa je izkopanega nekaj manj kot 4 m in sicer v siv apnenec. Vprašal sem, zakaj so vse to delali, pa mi je odgovoril, da bi bili radi našli železovo-bakrovo rudo in srebro.

V četrtek, ko sem odhajal domov, sva se srečala z Gašperjem Blaznikom in sem mu povedal, kar so ukazali milostni gospod; strinjal se je in se je za vse obvezal, kakor je bila rekla že njegova žena. Valentinu Klinarju pa sem naročil, da mora ta in naslednji teden kopati glino Na šiji na omenjeni novi lokaciji št. 2. Ko se bo prihodnjo soboto vrnil domov, bo povedal, kako kaže s to glino. Do prihodnje sobote torej prosim za Njihovo mnenje: ali bodo ukazali delati drugače ali naj ostane pri tem, kakor je zdaj, da bo Klinar, ko se bo v nedeljo vračal v Selce, vedel, ali je siva glina št. 1 uporabna ali ne.

S tem sklenem svoje pisanje in poljubljam Njih milostne roke,

Lukas Polz, rudarski nadzornik

Sava, 24. septembra 1791

Enota 9. Pismo o vzorcih mineralov, (1791)

[1] Visoku česti uredni gñadlvi gospud!

Jest Njim ponižnu pošlem le-te štufove u le-tih dveh feršlagih zabite. Koker bojo gñadlvi gospud /*videli*/ prvič: v Johanni № 30 le-te štufove № 1. Koker na cedelcih vidijo, № 52 so z № 4 zaznamvani, Koller № 1 so z № 2 zaznamvani, Koller № 3 so z № 3 zaznamvani, iz Zadne № 1 so z № 5 zaznamvani, iz Barbare № 20 so z № 6 zaznamvani, iz Zelenice № 1 so z № 7 zaznamvani, z Mežakle od Petra Lipovca so z № 8 zaznamvani, iz Save od Winklerja en sam štufovec iz № 9 zaznamvan. Marmelstein pod Pejcam s štufov brez №. Ta teški iz svincam natreseni špot pod St. Križam na Blažuni per Becelinovih šohtih № 10. V Koroški jami, katera gre pod Becelinove šohte, je sperviga drobci terdu jen mehku cah črni špotasti šifer, in na zadne je peršu terdi pusti šifer jen per desnim ulmu s kišam natresen, koker gñadlvi gospud le-ta štufove № 12 vidijo, jen v levnu ulmu je peršu sivi špotasti vapneni kamen, iz svincam natresen, koker № 11 vidijo, jen le-ta kamen je 60° nižje v zajgerju, koker le-ta teški špotasti kamen № 10 vidijo.

Zato ponižnu prosim, de bi gñadlvi gospud le-te štufove za dobro vzeli, za naprej bom pa ži spet skerb imu, de bom spet kej novih dobiu, de kader bodo zašafali, de jih bom per rokah imu, kar bo men mogoče.

Lukas Polc, Hüttmann

Enota 9. Pismo o vzorcih mineralov, (1791)

[1] Visoke časti vredni milostni gospod!

Ponižno jim pošiljam vzorce v dveh zabitih zaboječkih. Kakor bodo milostni gospod *videli*, so s številko 1 najprej označeni vzorci z delovišča 30 v rudniku Johanna. Kakor vidijo na listkih, so vzorci z delovišča 52 označeni s številko 4; z delovišča 1 v rudniku Kollerju so označeni s številko 2, z delovišča 3 v Kollerju so označeni s številko 3, z delovišča 1 iz rudnika Zadnja pod Plazi so označeni s številko 5, z delovišča 20 v rudniku Barbara so označeni s številko 6, z delovišča 1 na Zelenici so označeni s številko 7, z Mežakle od Petra Lipovca so označeni s številko 8, s Save od Winklerja en sam vzorec, označen s številko 9. Kalcit izpod Na Pejcah je vzorec brez številke. Težki *siderit* z dispergiranim galenitom izpod Sv. Križa, z Blažune pri Bucellenijevih jaških, je številka 10. V Koroški jami, ki gre pod Bucellenijeve jaške, sta na začetku drobljiv trd in mehek žilav črn kalav skrilavi glinavec, na koncu pa trd pust skrilavi glinavec, pri desnem boku z dispergiranim piritom, kakor milostni gospod vidijo vzorec številka 12, v levem boku pa je odkrit siv *dolomit* z dispergiranim galenitom, kakor vidijo vzorec številka 11, vzorec številka 10 pa je težek drobljiv kamen iz nahajališča, ki je 114 m višinske razlike nižje.

Zato ponižno prosim, da bi milostni gospod te vzorce dobrohotno sprejeli, za naprej pa bom skrbel, da bom dobil kaj novih, da jih bom imel kolikor le mogoče pri roki, kadar bodo zaukazali.

Lukas Polc, rudarski nadzornik

Enota 10. Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792

[1] Visoku časti vredni gnadlvi gospud!

Nej bode Njim vedeočē, de sim jest ta 4^{ti} dan tiga mesca decembra v Korotani na Bisterci per timu gospud Maru biu, de sim mu per Dravi le-tu jamo zmeru in de mi je le-tu novo rudo pokazou, katero je od Celovca še 3 ure v timu krajo Mosbergu najdu. Koker video gnadlvi gospud le-ti 2 štufna sive in zagorejle rude, katere je še pustu ta gospud nekatere vase, da mu na Bisterco perpelati in le-tu rudo je še on v enimu bližnimu plaužu, kater je na Bajdišah in šliši Silber Nagelnu, skušou, toku gospud Mar povej, in de žlindra je bla lejpa in je ruda tekla, ali blagu se je v peči vkep deržalu in ni otlu teči, toku ima on upajne, de skuz perpomuč le-te zeleniške rude bode tekla, in jest imam tudi upajne, de bo tekla, če bode le po regelci in po ušafanu le-te rude pravo probo sturu, zakaj le-ta ruda je za roštane prou perpravna in postane lepu černa, rezpokana in drobēča in magnet jo zlu gori pobere. Ali vender jest nisim brez cujbla, dokler gnadlvi gospud na porečeo, de je le-ta ena gvišna in dobra ruda. In koker povej le-ta gospud Mar, de le-ta ruda derži prezej od dneva med sivim in zagorejlim šifram [2] in se tam okuli več krajih na dan ven pahne, de se vidi, in de na enim krajo se za 5° klafter dougu in za 1° visoku takšne sorte ruda vidi. Tu bi znala tudi v globočini še bolši ruda biti.

NB: per Dravi je le-ta štolen od mundloh za fororta 58° klafter predejlan skuz černi in sivi špotasti in *quarz*asti šifer v zavutih polah in [na] več krajih [je] med tim šifram bejla [s] sivo natrese na drobēča ruda v tankih polah naprešena. Vapneniga kamena doslej še neč ni blou, zatu sim zdej forort iz ure 2 pa na desni ulm na uro 5 pt 5 obernu. Z upanam, de bi se popred vapneni kamen dobiu, sim mu dau odloga še 12° klaf[ter], zakaj če vapneniga kamena na bo, toku se jest tudi veliku rude na troštam. Če bi pa otu le-ta gospud Mar na te narzadne žile še naprej dejlati, koker meni na dnevi upajne stri, de na tih posebnih sklepah je rad vapneni kamen in ruda per nemu, toku bi [bilo] moguče le-tu jamo per 100° klafter naprej dejlati. Zatu mo pa jest nočem svetvati ne več ket 12° klafter, kir videm, de ga unkoštēge težku stoje. Če bo pa per tih 12° kej dobiu, toku imam upajne, de bo potim vendar sam toku moder, de bode tudi na te zadne žile jamo predejlati pustu. S tem sklenem in kušnem Njih gnadlve roke.

Lukas Polc,
Hüttman. mppria

dan 7^{sa} decem. 1792

Enota 10. Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792

[1] Visoke časti vredni milostni gospod!

Naj vedo, da sem bil četrti dan tega meseca decembra na Koroškem na Bistrici pri gospodu Maru, da sem mu pri Dravi izmeril rudnik in da mi je pokazal novo rudo, ki jo je našel v kraju *Mosberg*, oddaljenem od Celovca 3 ure. Milostni gospod vidijo 2 vzorca *sfalerita* in oksidirane rude, ki si ju je bil gospod Mar shranil zase, da bi mu ju pripeljali na Bistrico in bi ju preizkusil v Silbernagelnovem bližnjem plavžu na Bajdišču. Gospod Mar je povedal, da je bila žlindra lepa in talina tekoča, vendar se je vsip v plavžu sprijel in se ni hotel staliti. Upa, da se bo stalil s pomočjo zeleniške rude, in tudi sam upam, da se bo stalila, če bo le poskus opravil po pravilih, kakor je treba, kajti ruda je za praženje zelo primerna, saj postane lepo črna, razpokana ter drobljiva in magnetna. Kljub temu ostajam v dvomih, dokler milostni gospod ne povedo, da je to zanesljiva in dobra ruda. In kakor je povedal gospod Mar, leži ruda precej globoko med sivim in oksidiranim skrilavim glinavcem; [2] v bližini je več izdankov, ena plast je 9,5 dolga in 1,9 m visoka. V globini bi lahko bilo še izdatnejše ležišče.

NB: rov pri Dravi je od ustja do čela dolg 110 m in poteka skozi črn in kalav kremenast skrilavi glinavec v nagubanih plasteh. Med glinavcem je v tankih plasteh na več mestih *siderit* z drobci *sfalerita*. Na apnenec še niso naleteli, zato sem čelo rova preusmeril z ure 2 na desni bok rova na uro 5 pt 5. V upanju, da bodo naleteli na apnenec, sem dopustil kopanje še 23 m rova, kajti če ne nalete na apnenec, si rude ne obetam. Če pa bi gospod Mar hotel odkopavati žile, na katere je nazadnje naletel – in kakor obetajo *stiki kamninskih plasti* na površju, ob kakršnih je večkrat apnenec z rudo – bi pa bilo mogoče ta rov, ki je zdaj dolg 190 m, še naprej kopati. Vendar mu nočem svetovati več kot 23 m nadaljevanja rova, ker vidim, da ima velike stroške. Če pa bi v teh 23 m naletel na rudo, upam, da bo sam tako moder in bo dovolil še naprej odkopavati to nazadnje odkrito žilo. S tem sklenem pismo in poljubljam Njih milostne roke.

Lukas Polc,
rudarski nadzornik, lastnoročno

7. decembra 1792

Enota 11. Listek o rudi nad Dravo, (1791–1792)

[1] Le-ta bejla ali skorej bel rumena zernata ruda se najde eno uro hoda od Drave. Le-te rude, kir se pravi Na gori, se najde v enimu grabnu inu tudi zraven grabna na obej dvej plati čez dan. Veliki inu manši mugelni inu tudi toku rekoč cejli robovi takšniga [Telinza?]. Zraven se najde v rjavi inu črni inu sivi inu bejli mehku cah črni šifer. Ali tu je čudnu, de kader se en takšen štuften zrošta, se pa vse [Sivana?] ven vidi. Zatu jeh ponižnu prosimo, da bi gnadlvi gospud nam eno pravo spoznajne od le-te materije dali.

P. S. Le-ta krej te rude leži prukje pounu.

Enota 11. Listek o rudi nad Dravo, (1791–1792)

[1] Nahajališče *sideritne*, skoraj rumene zrnate rude je Na gori, uro hoda od Drave, v grabnu in na površini obeh njegovih bregov, v manjših in večjih grudah, pa tudi v celih grebenih. Tu in tam je tudi rjav, črn, siv in bel mehek žilnat skrilavi glinavec. Čudno pa je, da ta ruda pri praženju postane *kakor sesirjena*. Zato jih ponižno prosimo, da bi nam milostni gospod ta pojav pojasnili.

P. S.: Nahajališče te rude leži proti jugu.

Enota 12. Listek o rudi z Gorinčice na Koroškem, (1791–1792)

[1] Le-ta črna ali skorej plava terda ruda se najde v senčnimu krajo prukie krajnskimu confinu v Gorinčičah nad cerkujo v [perntolu?]. Toku želmo od nig zvedet kaj oni, gnadluj gospud, na le-tu rudo derže, zakaj takšne rude je še od starih cajtov nadejlane per 4000 [H?]. Ali tistiga kraja še doslej nisim vidu iz uržaha, kir je še tankejši veliku snega.

Enota 12. Listek o rudi z Gorinčice na Koroškem, (1791–1792)

[1] Ta črna, skoraj modra trda ruda se najde v senčnem kraju proti kranjskemu konfinu v Gorinčicah nad cerkvijo v [perntolu?]. Zvedeti želimo, kaj milostni gospod menijo o tej rudi, zakaj še od starih časov je že nakopane 4.000 [H?]. Nisem pa tega kraja še videl, ker je tam še veliko snega.

Enota 13. Zahvalno pismo, 2. marec 1798

[1] Visoke časti vredni gnadlivi gospud!

Jest na morem zadosti šacati Njih velike gnade in previdnasti, katere oni meni in mojim otrokom izkazujejo, posebnu de so zdej Mici eno takšno spošteno ohcet v Njih hiši narediti pustili in gospud Josepha in nega fravo za teto k poroki in na ohcit zravn biti pustili in še za naprej eno takšno skerb skažejo, katera moja skerb skorej vso preč odvzame, posebnu zdej za tiga mojga zeta, kir sim jimu veliko skerb, de bi on eno službo dobiu. Mi je Vincenc povedjou, de so že gnadlivi gospud anštolt naredili, de bo Čuk že k službi peršu in de za Mico tudi ta cajt nimam skerbejt. Hvala bodi večnimu Bogu, de nam je Njih šenkou za enga takiga usmileniga očeta. Ja, jest spoznam, de jest nisim u stanj Njih dobrutam iz mojim zaslužejnam Njim naspruti priti koker le tolku, kar je meni mogoče, kir pak jest poznam Njih dobruvolnu serce, kateru je nagnenu k vsim, kateri so v časnih potrebah. Zdej pak jest iz vsimi drugimi, kateri so Njim hvaležni dolžni biti, vošim enu dougu življenje u zdravlu in veselu in v enimu velikimu meru.

Če je vola božja in potim pa ta popolna mer in vesele v nebesih, zakaj beseda božja na laže in na fali, kir pravi: izveličani so ti milostlivi in merni. Zdej pak Njim vse skupej ponižnu perporočim in kušnem Njih gnadlive roke
Njih ponižni služabnik
Lukas Polc, mppria, Huttman
Sava, ta drugi dan sušca 1798

Enota 13. Zahvalno pismo, 2. marec 1798

[1] Visoke časti vredni milostni gospod!

Ne morem dovolj ceniti Njihove velike milosti in dejanj, ki jih izkazujejo meni in mojim otrokom, posebno zdaj, ko so Mici dovolili prirediti v Njih hiši takšno imenitno poroko in tudi dovolili ženi gospoda Josepha, da je bila nevestina teta, in še za naprej takšno skrb kažejo, ki meni odvzema skoraj vse skrbi, posebno še za mojega zeta, za katerega me je skrbelo, ali bo dobil kakšno službo. Pa mi je Vincenc povedal, da so milostni gospod že napisali pogodbo, da bo Čuk dobil službo in da mi za Mico tudi za ta čas ni treba skrbeti. Hvala bodi večnemu Bogu, da nam je Njih podaril za takega usmiljenega očeta. Da, jaz vidim, da se lahko Njih dobroti oddolžim le po svojih močeh, ker poznam Njih dobrovoljno srce, nagnjeno k vsem, ki so v častnih potrebah. Zdaj pa z vsemi, ki so Njim dolžni hvaležnost, voščim dolgo življenje v zdravju in veselju in v veliki meri in če je božja volja, potem tudi popoln mir in veselje v nebesih, zakaj beseda božja ne laže in ne zgreši, ko pravi: zveličani so ti milostni in polni miru. Zdaj pa Njim vse skupaj ponižno priporočim

in poljubljam Njih milostne roke
Njih ponižni služabnik
Lukas Polc, rudarski nadzornik
lastnoročno
Sava, 2. marca 1798

Goran Schmidt, Mojca Kranjc, Janez Zavašnik

GESLOVNIK

pisem Lukasa Polca Sigismondu Zoisu

Ureditev geslovnika

Gesla so razvrščena po abecedi kritičnega prepisa:

- glagolski kalki dol-, gor-, ven- in vkup- so uvrščeni po abecedi prislovne sestavine;
- pridevniško-samostalniška gesla so razvrščena po abecedi (prvega) levega prilastka;
- fraze so razvrščene po abecedi prve besede fraze.

V prevodu in/ali razlagi gesla navedene okrajšave virov so razvrščene abecedno v *Virih*.

Ilustrativno sobesedilo v drobnem tisku je navedeno brez začetnih in končnih ločil ali oznak za iztrgano besedilo.

Zgradba gesla, če je geslo slovenska beseda:

geslo *mogoča etimologija* – (**današnji**) **izraz** ali **pomen**, kratka razlaga: »skrajšani ali pomensko povzeti prevod primera s *poudarjenim geslom*« (v kritičnem prepisu).

mesto primera: sobesedilo v diplomatičnem prepisu s *poudarjenim geslom*

- če je več primerov, so v naraščajočem časovnem zaporedju

Komentar.

Zgradba gesla, če je geslo nemška popačenka:

geslo *nemška beseda* izbrani slovarski pomeni nemške besede, veljavni v rudarskem okolju (če niso enaki prevodu), včasih tudi *slovenska etimologija* – **prevod**, kratka razlaga: »skrajšani ali pomensko povzeti prevod primera s *poudarjenim geslom*« (v kritičnem prepisu).

mesto primera: sobesedilo v diplomatičnem prepisu s *poudarjenim geslom*

- če je več primerov, so v naraščajočem časovnem zaporedju

Komentar.

Zgradba gesla, če je geslo nemška beseda (le v primeru, da tuja beseda ni nemška, je jezik naveden v okrajšavi, npr. »lat.«):

geslo *slovenski pomen* (v slovarskem ali dobesednem prevodu, ki pojasnjuje logiko prevoda) – **prevod**, kratka razlaga: »skrajšani ali pomensko povzeti prevod primera s *poudarjenim geslom*« (v kritičnem prepisu).

mesto primera: sobesedilo v diplomatičnem prepisu s *poudarjenim geslom*

- če je več primerov, so v naraščajočem časovnem zaporedju

Komentar.

- »skrajšani in pomensko povzeti prevod« pomeni, da besedilo ni vedno enako kot v celotnem prevodu, saj v *Geslovníku* samo podpira ilustracijo pomena;
- ? (vprašaj) na mestu prevoda (ustreznice) pomeni, da ostaja pomen gesla neznan oziroma bi bil zgolj ugibanje;
- beseda »mogoče« pred prevodom (ustreznico) pomeni, da je prevod ali pomen le ena od možnosti in da so potrditve le posredne;
- beseda »verjetno« pred prevodom (ustreznico) pomeni, da o prevodu ali pomenu skorajda ni mogoče dvomiti, da pa ni nedvoumnega dokaza;
- besed, ki imajo v SSKJ enak pomen kot v *Polčevih pismih*, ne uvrščam v *Geslovník*, le izjemoma manj znane oziroma s posebnim pomenom (npr. teta);
- kazalka (→) napotuje na drugo geslo; če je za podpičjem (; →), pomeni posredno zvezo ali primerjavo; če je za dvopičjem (: →), napotuje na neposredno dodatno razlago.

Krajšave navedb primerov beremo:

Polc enota 1, str. 4, Pismo o Gorjušah (1789): pismo karavanškega rudarskega nadzornika Lukasa Polca Sigismondu Zoisu, približno iz leta 1789, rokopisna stran 4.

Mere

- ° **klafter** *der/das Klafter* seženj – **1,89 m** ali 6' (čevljev).
- ° **grad** *der Grad* geometrijska stopinja.
- ' **čevlj** *der Fuß* – **0,315 m** ali 12" (palcev): »rudna žila je dolga 1 seženj in 2 čevlja [2,5 m] in široka 1 seženj [1,9 m]«.

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): teshka ruda dershi v Mugelnih inu v gnisdah inu tudi stri takshne Shile 1° 2' dougu inu 1° široka

ahtati *achten* paziti (na) – **varovati** (se), **paziti** (se): »nadzorniki se morajo *ahtati* prevarantskih rudarjev«.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): tudi fim shlishou de bi en takshen nafuest Knap (..) biv eno lepo rudo veni Jami fazimprov ali sasu (..) Sakai jest sim Sherouniku poveidou de letu bi se snalu pergoditi kader bi se on inu faktorie sadosti na *ahtali*

Polc, Zoisov nadzornik in tehnični vodja Zoisovih rudnikov v Karavankah, svari Zoisa, da bi bohinjski rudokopi utegnili zakriti bogato nahajališče železove rude in ga kasneje odkopavati zase.

anstoltinga *die Anstalt* ustanova – tu verjetno v pomenu **odreditev dela**: da odredim potrebna dela pri rudnikih.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): inu ta druge *anstoltinge* per Jamah naredim

anštolt *die Anstalt* ustanova, zavod, institucija – **odredba, dogovor, pogodba**: »mi je Vincenc povedal, da so milostni gospod *anštolt* naredili, da bo Čuk še k službi prišel«

Polc enota 13, Zahvalno pismo: mie vinzenz poveidou de fso she gnadlivi gospud *anstolt* naredili de bo Tshug she k slushbi pershu

Anton – verjetno **Žerovnik Anton**, bohinjski rudarski nadzornik Sigismonda Zoisa pri njegovih rudnih jamah na Pokljuki, ki ga Polc, Zoisov nadzornik in tehnični vodja Zoisovih rudnikov v Karavankah, najprej omenja samo z imenom, potem pa samo s priimkom: →**Žerovnik Anton**.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): tudi fim shlishou de bi en takshen nafuest Knap (..) biv eno lepo rudo veni Jami fazimprov ali sasu inu inu de bi letu nobeden na veidu ne *Anton* inu ne nobeden faktor. Sakai letu ni namogozhe sakai jest sim *Sherouniku* poveidou de letu bi se snalu pergoditi kader bi se on inu faktorie sadosti na ahtali

B

Bajdiše – Waidisch/Bajdiše, zaselek oz. kmetija na avstrijskem Koroškem nad Borovljami, kjer je 1792 neki Silbernagel imel plavž, v katerem so tudi poskusno talili vzorce rud, ki jih Polc opisuje in pošilja Zoisu.

Polc enota 10, Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792: in letu rudo je she on venimu blisnimu plaushu kater je na *baidishah* in shlishi Silber Nagelnu skushou

Barbara – Zoisov rudnik v rudišču Lipene, danes komaj opazna udorina vhoda na levem bregu potoka Jezernica nad Javorniškim Rovtom in odval na desnem; **GK** y = 430.712, x = 147.358, 1.084 mnv (SCHMIDT, 1998–)

Polc enota 9: Pismo o vzorcih mineralov, (1791): is *Barbare* № 20 so s'№ 6 sasnamvani Sv. Barbara (St. Barbara) je pogosto ime rudnika ali rudniškega rova po svetnici iz 3. stoletja, ki je postala tudi zavetnica rudarjev; po legendi menda zato, ker naj bi v stolpu, kamor jo je zaprl poganski oče, nenadoma nastala odprtina, v katero se je skrila.

Becelinovi šohti – Bucellenijevi jaški na ledini V Blažunu na Planini pod Golico nad Jesenicami na Gorenjskem, po pričevanju domačinov 2012 naj bi bili vhodi še vidni do zgraditve spodnje postaje smučarske sedežnice na Španov vrh ca 1963; družina Bucelleni je imela rudišča na Planini pod Golico, t. i. Savske jame, od 1526 do 1766, ko so jih prevzeli Ruardi (ŠORN, 1976: 70–74; ES, 1987: 403).

Polc enota 9, Pismo o vzorcih mineralov, (1791): U Koroshki Jami katera gre pod *Becelinove Shohte*, je sperviga drobexhi terdu jen mehku zah zherni spotasti Shifer, in na sadne je pershu terdi pusti Shifer jen per desnim Ulmu sKisham natresen, koker gnadluvi Gospud leta Stufen № 12 vidio

Načrt Bucellenijevega rudnika svinca Blažuna iz 1761 je objavil Šorn z opombo, da rudnika ne moremo natančneje lokalizirati – 1993 **TTN** 5, ki edini pozna to ledinsko ime, je izšel šele 17 let kasneje, s čimer je bilo ob pomoči domačinov Bucellenijeve jaške mogoče natančno locirati: **GK** y = 427.307, x = 146.916, 935 mnv (SCHMIDT 1998–).

bejla ali skorej bel rumena zernata ruda – ?; na prvi pogled *das Weisserz*, siderit (FeCO_3), železova ruda, ki pa ga je Polc dobro poznal, saj so ga kopali v Zoisovih rudnikih pod Stolom oz. Belščico, kjer je bil rudarski nadzornik; *bela ruda* v tem primeru torej ni siderit, ampak nekaj, česar tudi Polc ne pozna.

Polc enota 11, Listek o rudi nad Dravo, (1791–1792): Leta *beila ali skorej bel rumena sernata ruda* senaide eno uro hoda od Drave

Bejli potok – danes **neznano ledinsko ime** v bližini Dolenje vasi pri Železnikih v Selški dolini na Gorenjskem; Polc se je tam mudil zaradi posebne gline, ki jo je potreboval ljubljanski tovarnar keramike Anton Sylva; Zois je bil v tem času Sylvov neformalni družabnik.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: in tukei je blo nam povedanu, de se jemenuje u *beilim Potoku*, sdei pa je ta Mosh reku, de se sa Schijo, u Grabni imenuje

bejsa – verjetno **glina**: »da bi me peljal na kraj, kjer se še kakšna *bejsa* najde, kakor [to] tam imenujejo«, saj je Polc prišel iskat glino; CIGALE (1860) in PLETERŠNIK (1894) besede ne poznata.

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: de bi me on pelou na en Krei, kir se she kakershna *Beisa* koker tam imenujejo naide

Bisterca – ena od Bistric na avstrijskem Koroškem: Bistrica na Zilji (Feistritz an der Gail) ob Bistrici, ki se izliva v Ziljo; Bistrica v Rožu (Feistritz im Rosental) pri Šentjakobu v Rožu (Sankt Jakob in Rosental) ob Podroški Bistrici; **Bistrica v Rožu** (Feistritz im Rosental) **pri Šentjanžu v Rožu** (Sankt Johann im Rosental) ob Bistrici; slednja je najbližje še dvema v Polčevih pismih omenjenima krajema: →**Bajdiše** (Waidische) in **Mosberk**, ki je najverjetneje Moosberg/Kajže vzhodno od Klagenfurta/Celovca in ne Moosburg/Možberk severozahodno od Klagenfurta/Celovca.

Polc enota 10, Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792: de sim jest ta 4^{ti} dan tiga mesca decembra v Korotani na *Bisterci* per timu gospud Maru biu

Polc kot nadzornik Zoisovih rudnikov v Lipenah nad Javornikom pri Jesenicah oz. takrat Savi, je imel do prvih dveh omenjenih Bistric razmeroma kratko pot – najverjetneje čez Sedlo Kočna (1.461 m), star prehod s Kranjske na Koroško, ki ga kot »gora Kočna« in grozen prepad, kjer hodijo »kontrabandirji«, omenja že VALVASOR (1689: 454 oz. 2009: 388).

Blaznik Gašper – **domačin v Selcah** pri Železnikih v Selški dolini na Gorenjskem, ki bi moral skrbeti za izkop in dostavo gline za tovarno keramike v Ljubljani, last Italijana Antona Sylva; njegov neformalni družabnik je bil Sigismondo Zois, ki je poslal Polca, da uredi zastalo delo.

Polc enota 8, str. 1, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: Toku sim shou pervizh ktimu *Gasperju Blasniku*

Blažuna → **Becelinovi šohti**.

Polc enota 9, Pismo o vzorcih mineralov, (1791): Ta teshki is Suinzam natreseni Spot, pod St. Krisham na *Blashuni* per Becelinovih Shohtih № 10.

cah *zach, zäh* vlečljiv, zategel, stisljiv, stisnjen (CIGALE, 1860) – v takratni žargonski rabi verjetno **žilav** in/ali **žilnat**: »mehek *žilnat* črn in siv kremenast skrilavi glinavec«.

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): Ruda se naide v mehku *zah* zhernimu inu sivimu quarzastimu Shifro beila js letu sivo inu en maihnu js Suinzam natresena drobezha inu kerfka sernata teshka ruda dershi v Mugelnih inu v gnisdah

cahnanu *zeichnen* narisati, označiti – **narisano, označeno**: »kakor je na načrtu *cahnanu*«.

Polc enota 4, str. 1, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: u leti prvi Jami № 1 koker je na leti Kartzi *zahnanu*

cent – utežna mera, **56 kg**, t. i. stari stot, 100 dunajskih funtov; Polc torej poroča o približno 5 tonah nakopane rude.

Polc enota 5, str. 1, Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791: inu se je sturlu takshne rude okuli 90 *Zentou*

cimprati *zimmern* – **tesariti, narediti tesarbo**, t. j. lesene opornike v rudniškem rovu.

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): dokler bode te sorte Shifer toku se bode moglu lih toku *zimprati* Stempel sastemplam koker per nas na Shutu

cujbl *der Zweifel* – **dvom**: pri stari nemški pisavi besede *der Zwivel* so Kranjci *zw* očitno slišali kot *cu*, zamenjava *v z b* pa je tradicionalna.

Polc enota 5, str. 1, Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791: ali letu jest *zuiblam* zhe je leta gospud kateri pusti lete rude deilati zhe je on nim resnizhnu nim taisti Stufen nim poslou

černa ali skorej plava terda ruda – ?; Polc je poznal rude na južni strani Karavank, od Savskih jam do Begunjščice, tudi tako redke kot je npr. realgar (arzenov sulfid, omenja ga v poročilu **1793 13 L pripis** (SCHMIDT, 2015: 431), ta pa mu je bila neznana; kaj bi bila temnomodra ruda, tudi danes ne vemo.

Polc enota 12, Listek o rudi z Gorinčic na Koroškem (1791–1792): leta zherna ali skorej plava terda ruda se naide v senzhnimu Krajo prukie krainskimu Confinu

Čuk – **mož Polčeve hčerke Mici**; ženinu in nevesti je Zois v zahvalo za Polčevo dolgoletno zvesto in požrtvovalno služenje pripravil poroko na svojem gradu na (najverjetneje, Polc je bil doma na Savi, torej v sosednjem naselju) Javorniku pri Jesenicah in – po vsej verjetnosti – tudi prepričal svojo svakinjo, ženo brata Josepha, da je bila po starem slovenskem običaju nevesti → **teta**.

Polc enota 13, Zahvalno pismo, 2. marec 1798: mie vinzenz poveidou de Iso she gnadlivi gospud anstolt naredili de bo *Tshug* she k slushbi pershu

D

dan – površje:

- **čez dan – na površju:** »globoko v zemlji so boljše rude kakor čez dan«.

Polc enota 6, str. 1: Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: de vglobozhini so bolshi rude koker pa *zhes dan*

- **na dnevi – na površju:** »kar sem v bohinskih jamah in tudi zunaj jam *na dnevi* videl«.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): kar fim jest v letih Bohinskih Jamah inu tudi funei Jam *nadnevi* viditi inu fastopiti mogu

- **iz dneva – s površja:** »se je vdrl strop [v rovu] tako močno, da se je posedla še površina [pobočja nad rovom]«.

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): se je blu js firstna doli vderlu inu se je zlu *js dneva* doli vsedlu

dejlati – kopati: »o gori, v kateri *dejla*jo in na več krajih tudi raziskujejo gospod Majer«;

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): v ti gori u kateri gospud Maier Rude *deila*jo inu tudi na uezh krajih jskati puste

Dolejna vas – naselje Dolenja vas pri Železnikih v Selški dolini na Gorenjskem; Polc se je tam mudil zaradi posebne gline, ki jo je potreboval ljubljanski tovarnar keramike Anton Sylva; Zois je bil v tem času Sylvov neformalni družabnik.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: sim spet dobiu enga Mosha de me je pelou od *doleine Vafsi* pu Ure nastran

durhšlag der Durchschlag – preboj, prebita stena med dvema rovoma (INDRA, 2006); največkrat se naredi zaradi skrajšanja transportne poti ali dostopa in zaradi zračenja: »ta rov bo prišel prav, ko bo potrebno zaradi jamskega zraka narediti *durhšlage*«.

Polc enota 7, str. 2, Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791): leta Staln (..) bo pershlu enkrat prou savel lufta kir bojo mogli *durhshlagi* biti

F

faberžan – tovarnar Anton Sylva: →**fabrika** in **Sylva**; ustaljena izpeljanka iz nemške *die Fabrik*-tovarna je *fabrikant*-tovarnar, vendar očitno še ne ob koncu 18. stoletja.

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: koker pa da bi plazhvou Silva leta *Faberzhan*

fabrika die Fabrik tovarna – **ljubljska tovarna keramike** Italijana Antona Sylva, v času tega pisma ravno med selitvijo z lokacije pri gradu na Fužinah v Gradišče, na današnjo Rimsko cesto; Zois je bil njegov neformalni družabnik, po Sylvovi smrti 1795 pa je njegovo tovarno kupil in uspešno posloval do 1817 (Kos, 1990).

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: in she tolku zaita niste nez h Jblano pelali de *Fabrika* more savolj vashe Samude Pomankaine tega Materiala terpeiti

faktor – pomočnik bohinskega rudarskega nadzornika ali uslužbenec trgovske družbe:

»da rudo skrivajo, ne bi vedel ne Anton ne noben *faktor*«; »rudo bi lahko skrivali, če se on in *faktorji* ne bi dovolj ahtali«.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): tudi fim shlishou de bi en takshen nafuest Knap (..) biv eno lepo rudo veni Jami fazimprov ali sasu inu inu de bi letu nobeden na veidu ne Anton inu ne nobeden *faktor*. Sakai letu ni namogozhe sakai jest sim Sherouniku poveidou de letu bi se snalu pergoditi kader bi se on inu *faktorie* sadosti na ahtali.

Besedo poznata tako domača gospodarska zgodovina (ŠORN, 1984: 159: »Jamski pisar Anton Žerovnik, ki je stoloval *s faktorjema* na Gorjušah, je začel voditi potrebne knjige /vpis pogodbeno vezanih bohinskih rudokopov v t. i. matični list in količino nakopane rude/ s 1. oktobrom 1788«) kakor tuja in sicer za uslužbenca trgovskih družb v 18. stoletju, »ki so jim zaupali opravljanje raznih trgovinskih poslov« (KULIŠER, 1959: 346).

feld *das Feld* polje, področje; *das Grubenfeld* jamska mera, zemljiško določena parcela, kjer je koncesionar lahko rudaril – tu v pomenu **odkop**, **delovišče**: »da bi se iz jaškov na strani *feldi* delali«.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): posebnu jest letu fa dobru sposnam de bi se js shohtov nastrani *Feldi* deilali skus pole inu tudi skus takshne tesne ali voske Klufti

Ferbežar – zelo verjetno eden izmed Zoisovih → **faktorjev** pri fužini na jeseniškem Javorniku.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): So mi gospud *Ferbeshar* na Javerniku poveidali de gnadlui Gospud Sashafajo

fercavenga *die Versatzrolle* presipnik, *der Versatz* zasip – tu **odkop v globino** v primerjavi z odkopi v vodoravni smeri ali odkopi v stropu: »da nima noben rudar pravice zasuti *fercavenge*, dokler ni pregledana«.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): e nima nobeden knap ene *ferzavenge* za knufncati ali zasuti, dokler na bo previzitirana

Sicer **vpadnik**, poševen rov med obzorji v rudniku, namenjen prezračevanju, vsipanju gradiva v nižji transportni rov, lahko pa tudi dostop do nižjega delovišča

ferhauenga *das Verhauen* zasekovanje (CIGALE, 1860 in PLETERŠNIK, 1894); *verhauen* odkopavati (DEBENJAK & al., 2001) – **odkop** v rudniku, posamezno rudniško delovišče.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): tukei notri je ena *verhauenga* v kateri she ruda na globoku inu tudi nastrani Kluftah dershi

fermolar za jamo popisvati – **formular mesečnega poročila o obratovanju rudnika**; Polc je → **Majericu** naredil vzorec verjetno enakega poročila, kakršna je sam pisal za Zoisove rudnike v karavanških rudiščih Belščica in Lipene pod Stolom nad Jesenicami na Gorenjskem (o Polčevih poročilih → SCHMIDT, 2015); v poročilu se je zapisovalo rudišče, posamezen rudnik v rudišču in posamezno delovišče v rudniku, dolžine izkopanih rogov, vrsta rude in vrsta ter lega spremljevalnih kamnin, kakor tudi število delavcev na posameznem odseku in kam bodo dodeljeni naslednji mesec, ter opis izjemnih dogodkov. Poročila so torej vsebovala vse bistvene podatke, potrebne za uvid v organizacijo obrata, geologijo rudnika in količino nakopane rude.

Polc enota 7, str. 1, Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791): sa Gruben Naud sim tudi timu gospodu Majeric en *fermolar* sa *Jamo popisuati* naredu

feršlag der *Verschlag* ograda, lesena pregrada – v tem primeru **zaboječek**: »jaz njim ponižno pošljem te vzorce v dveh *feršlagih* zabite«.

Polc enota 9: Pismo o vzorcih mineralov, (1791): Jest nim ponishnu poshlem lete Stufne u letih dueih *Vershlagih* sabiti.

firšten die *Firste* – **strop rudniškega rova** (GRADIŠNIK & al., 1963); tudi *Firšen* strop (ŠIKOVEC, 2010), **firšn** premog iz nadkopa (DERVARIČ & al., 2005 in Muzej premogovništva Slovenije, 2012), stropni del odkopnega čela, visok do 15 m (REZMAN, 2012).

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): se je blu js *firstna* doli vderlu

forort → **Vorort**.

frava die *Frau* žena – verjetno **žena** gospoda Josepha: → **teta**.

Polc enota 13, Zahvalno pismo: deso sdej Mizi eno takshno sposhteno ohzet u Nih Hishi narediti pustili in gospud Josepha in Nega *fravo* sateto Hporoki in na ohzit sraun biti pustili

G

Garjuše – Gorjuše, razloženo **naselje in ledina** na južnih terasah planote Pokljuka na Gorenjskem na nadmorski višini od 900 do 1.100 m, eno izmed rudnih zaledij fužinarstva v Bohinju od železne dobe ca 6. stoletja pr. n. š do 7. oktobra 1890, ko je pogorel plavž v Bohinjski Bistrici.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): na *Gariushah* ĩm biv v dueih Shahtih v № 38 in v № 13

geding das *Gedinge* norma, akord – **norma**: »kakor hitro pri naših jamah obračunam *normo* in določim novo«.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): koker hitru per nashih Jamah *geding* doli vsamem inu spet gori dam

gmejnarski tal *gemein* skupen; *die Gemeinde* občina, vendar *gmajna* neobdelan, na redko porasel svet (SSKJ) – mogoče **gozdnata dolina**, ker Polc sprašuje, kdo je lastnik in torej ni bil občinski oziroma skupen.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: to se naide u Jablanouzu na pozhiva-unim Hribu, u *gmejnarskimu* Talu, Mateushu Lusnerju shlisheozhe

gnádlvi die *Gnade* milost – **milostni**, kot nagovor socialno višje osebe: »Visoke časti vredni *gnádlvi* gospod«.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): Visoku Zhasti vreidni *gnadlui* Gospud

Gorinčice v senčnem kraju proti kranjskemu konfinu – *danes* obstajata z natančno tem imenom na avstrijskem Koroškem dva kraja:

- **Gorintschach/Gorinčice** ca 2 km severno od Rosenbacha/Podrožce, torej današnjega izhoda železniškega in cestnega predora Karavanke, druge pa še 3 km severovzhodno naprej, na drugem, levem bregu Drave;
- rahlo svobodnejša interpretacija dá najbolj mikavno možnost: kmetija **Gorenčici** (AS, 1996, 56 A1) prav na severnem pobočju Belščice, s cerkvijo sv. Mihaela: ta kraj je res senčen, je nad cerkvijo, je proti »kranjskemu konfinu«, torej meji s Kranjsko, od tam vodi pot

navzgor prav na Sedlo Kočna – prehod, ki ga je Polc najverjetneje uporabljal na svojih poteh s Save k Dravi – navzdol pa k rečici Bistrici, ki teče v Feistritz in Rosental/Bistrice v Rožu, ki je morda prav tista Bistrica, omenjena v **Polc enota 10**, šesto pismo o Dravi; poleg tega je rudno nahajališče verjetneje v gori in manj verjetno v pretežno ravninskem svetu ob Dravi.

Polc enota 12, Listek o rudi z Gorinčic na Koroškem (1791–1792): v senzhnimu Krajo prukie krainskimu Confinu v *gorinzhizhah* nad Zerkujo

gori pobrati – privlačiti: magnet rudo *gori pobere*.

Polc enota 10, Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792: ruda je sa roshane prou perprauna in postane lepu zherna respokana in drobexha in Magnet jo slu *gori pobere*

gori postaviti – določiti in zapisati: Polc je izmeril dolžino rova in določil slemenitev (tridimenzionalni položaj v hribini) kamninskih in rudnih plasti; takšne glagolske zveze praviloma ne pomenijo le enega dejanja, ampak niz dejanj, potrebnih za določen rezultat, danes »zrihtati« hišo, avto.

Polc enota 7, str. 1, Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791): sim leta Staln od Mundloh premeru lete pole grade in Streihen *gori postau*

gori vzeti – izmeriti, opisati in zapisati: »od zdaj naprej bo znal vsak mesec rudarsko delo *gori vzeti*«: →**gori postaviti**.

Polc enota 7, str. 1, Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791): sim tudi timu gospodu Majeric en fermolar sa Jamo popisuati naredu (..) od tige Zaita sna on vsak Mesiz *gori vseti* in to popisuane stanovitnu pelati

grad der Grad – stopinja v geometrijskem pomenu, naklon kamninske plasti: »žila vodi z naklonom 47° v hrib stran od Drave«.

Polc enota 4, str. 1, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: 5' visoka Shila inu pade pod leto goro prezh od drave na 47 *gradou*

Gruben die Gruben – rudnik; Polc omenja rudnik *na vodi* →**Naúd**, v katerem koplje neki gospod Majeric, očitno manj vaje strokovnega vodenja rudnika: →**fermolar**.

Polc enota 7, str. 1, Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791): sa *Gruben Naud* sim tudi timu gospodu Majeric en fermolar sa Jamo popisuati naredu

H

hangend das Hangende – krovnina, sloj nad plastjo rude (ZUPANČIČ, 1950: 31; GRADIŠNIK & al., 1963); vse plasti, ki ležijo nad določeno plastjo kamnine (SSKJ); tudi »vzdolž stika med orudeno in neorudeno plastjo«; v sodobni geološki terminologiji *mlajši* kamninski sloj, ki pa zaradi narivanja in prevrnjenih gub ni vedno *nad* starejšim, ampak je lahko tudi pod njim; prim. **ligend – talnina**.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): pa de jmam dobru se ahtat inu ligend inu *hangend* ali vshafane lete rude inu tega Shifra sposnati

Polc kot rudarski nadzornik uporablja še danes veljavno montanistično-geološko izrazoslovje.

Hubert, Franz von – ljubitelj vzorcev [mineralov] ter **knjigovodja** in **rudarski svetnik** v Idriji, ki je prosil Vincenca Polca, naj očeta, Lukasa Polca, prosi za vzorce sideritne, črne (manganove, psilomelan?) in galenitne rude.

Polc enota 4, str. 3, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: moj fant mie js Jdrie pisov de ga je en guishen gospud *Franz v Hubert* nagovru (..) de bi jest timu gospudu [poslal] kej od Stufnou beile inu zherne rude inu tudi kej od suinzhen inu de je leta gospud en Liebhaber von Muster inu de je Buchhalter inu Bergrath

Iz **Polc enota 6**, str. 1, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791, izvemo, da je vzorce Zois sam poslal Hubertu. Njune korespondence pregledani viri BELAR (1895), KIDRIČ (1939 in 1941), FAGANEL (1999), VIDMAR (2004) in PAVLIČ (2006) ne poznajo.

Hüttman der Hüttenmann plavžar; *der Hüter* čuvaj – **rudarski nadzornik**.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): Lucas Bolz, *Hüttman*

V *Poročilih* (SCHMIDT, 2015) do **1799 3** se je Polc podpisoval kot *Hüttmann*. Nobena teh dveh inačic pravopisno ne obstaja, ju pa običajno prevajajo s *plavžar*. *Der Hüttenmann* pomeni topilničar, plavžar (CIGALE, 1860) iz *die Hütte* koča, kasneje metalurški obrat in plavž; inačice lahko izhajajo tudi iz glagola *hüten* varovati in *der Hüter* čuvaj (PLETERŠNIK, 1894).

Zgodovinsko so bili rudarji in fužinarji najprej isti ljudje, vendar ob koncu 18. stoletja že dolgo strogo ločeni; mogoče je Polc najprej delal pri fužini in je kasneje postal nadzornik pri rudnikih, vendar je verjetneje, da za *rudarskega nadzornika* še niso imeli posebne besede in so si pomagali s poljubno pravopisno inačico znanega izraza iz rudarjem najbližje dejavnosti, fužinarstva. Vsekakor je bil Polc v času tega pisma izključno rudarski nadzornik, zato njegovo funkcijo *Hüttman* interpretiram kot *rudarski nadzornik*.

I

Iblana – Ljubljana: »če bi hotel to glino voziti v *Iblano*«; glavno mesto Kranjske, kjer je Italijan Anton Sylva imel tovarno keramike, za katero je potreboval selško glino.

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: zhei bi on otu leta ju u *Jblano* vosit

Idrija – mogoče **kraj šolanja** ali t. i. **prakse Vincenca Polca**, Lukasovega sina: »Moj fant mi je iz Idrije pisal ...«.

Polc enota 4, str. 3, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: PS moj fant mie js *Jdrie* pisov de ga je en guishen gospud *Franz v Hubert* nagovru de je fant meni pisau

Lukasov sin Vincenc je devet let kasneje, ob koncu 1799, kot *višji* rudarski nadzornik (Oberhüttman) nasledil očeta »Hüttmana« v Zoisovih rudnikih pod Stolom, pod Belščico in v Lipenah, in nadaljeval njegovo tradicijo mesečnih rudarskih poročil v slovenščini (→SCHMIDT, 2015) zaradi višjega naziva sklepamo, da je imel Vincenc neko strokovno izobrazbo, ki je oče formalno ni imel. V Idriji je t. i. kartografska šola delovala od 1728 do 1786 (PAVLIČ, 2006: 261–262), kasneje pa za potrebe rudnika nedvomno sprotno rudniško jamomerstvo – morda se je Vincenc torej mudil v Idriji, takrat najmodernejšem rudniku v monarhiji, zaradi izobraževanja.

il, ilovška dejla, ilovše dejla, žlahtni bejli il – **glina za izdelavo porozne keramike** (ŠUBIC PRISLAN, 2014: 7) v tovarni keramike Italijana Antona Sylva, t. i. fajanse, v ljubljanskem Gradišču, na Rimski cesti, od ca 1780 do 1817 (ANDREJKA, 1934: 135); →**fabrika**.

Polc enota 8, str. 1, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: koku stoj sletem *Jloushkim Deilam* savol kateriga so oni gnadlui Gospud mene ke poslali (..) de imam lete *Jloushe Deila* ogledat (..) de ima deilat sa leto Schilo tiga *shlachtniga beiliga Jla*

Zois je Polca poslal v Selca v Selški dolini, od koder so glino vozili v Ljubljano, da uredi neredno in negotovo dobavo in da ob tem še preveri zaloge in geološko razišče nova nahajališča.

iu → **il**.

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: zhei bi on otu leta *ju* u Jblano vosit

J

Jablanovc – dolina potoka Jablenovica severno od Dolenje vasi pri Železnikih v Selški dolini na Gorenjskem, nahajališče posebne sive in bele gline, ki jo je potreboval ljubljanski tovarnar keramike Anton Sylva, Zois pa je bil v tem času njegov neformalni družabnik.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: leta Schlachtni beili Ju (..) se naide u *Jablanouzu* na pozhivaunim Hribu, u gmeinarskimu Talu, Mateushu Lusnerju shlisheozhe

jama – rudnik: vsi podzemni prostori, kjer odkopavajo koristne mineralne surovine (delovišča) in ki omogočajo normalno podzemno delo (strojnice, skladišča) (HACE & al., 1995: 39).

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): v letih Bohinskih *Jamah*

Beseda *jama* (npr. Ajdovske jame pri Mokronogu, Knapovske jame pri Sevnici, Savske jame nad Jesenicami na Gorenjskem) je bila sinonim za rudišče, za posamezen rudnik, pa tudi za naravno orudeno kraško brezno ali samo površinsko rudno jamo. Še danes v rudarskem okolju pogosteje uporabljajo za rudnik besedo *jama* kot *rudnik*, posebej v pridevniških oblikah *jamski zrak*, *jamska reševalna četa*, in v glagolskih zvezah *gremo v jamo*, *delal je v jami*: posebno nazorno v literarnem, iz osebne izkušnje napisanem delu o življenju velenjskega premogovnika *Zahod jame* rudarja-pisatelja Petra Rezmana (REZMAN, 2012).

jamske dejla – gradnja rudnika.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): koku se v Korotani per dravi lete sazhetje *jamske deila* sadershe

Glede na omembno kraja Gorinčice na danes avstrijskem Koroškem (**Polc enota 12**, Listek o rudi z Gorinčice na Koroškem, 1791–1792) so bili Zoisovi trije poskusni rovi rudnika Drava na levem bregu reke, kakor je razvidno iz načrta (**Polc enota 3**, načrt rudnika Drava, marec 1791), verjetno v bližini kraja Sankt Jakob am Rosental/Šentjakob v Rožu, morda celo natančneje v bližini zaselka Gorintschach/Gorinčice pri Sankt Egyden/Šentilju. Danes so vsekakor pod gladino Bistriškega zaježitvenega jezera HE približno 10 km nižje.

Javarnik – verjetno Planina Javornik na Pokljuki, eno od večjih pokljuških rudišč.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): fa *Javarnikam* ali pod rasoram je en Shaht v katermu fim tudi jest biu

Javernik – naselje **Javornik** pod Jesenicami, kjer je imel Zois fužino in grad; danes ju ni več.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): so mi gospud Ferbeshar na *Ja-verniku* poveidali

Johanna – rudnik v **Zoisovem rudišču Belščica**; nam neznana lokacija, vendar v neposredni bližini današnjega Valvasorjevega doma pod Stolom; najstarejši in največji Zoisov karavanški rudnik, saj je bilo v njem do 1805 odprtih kar 81 delovišč v primerjavi z ostalimi, kjer število delovišč ni preseglo 16 (SCHMIDT, 2015).

Polc enota 9: Pismo o vzorcih mineralov, (1791): Koker bojo gnadlui Gospud pervizh u *Johanni* №30 lete Stufne № 1 koker na Zedelzih vidio

Joseph – pogosto ime, vendar verjetno **Joseph Zois** (1748–1813? 1814? 1817?), Sigismondov brat, od 1782 poročen s Katarino Auenbrugger, ki bi utegnila biti →**teta** Mici Polc, hčerki Lukasa Polca, čeprav je čudno, da bi ga Polc omenil samo z *gospod*, saj so vsi Zoisi imeli naziv baronov Edelsteinskih (PREINFALK, 2003: 29, 31–32).

Polc enota 13, Zahvalno pismo, 2. marec 1798: deso sdej Mizi eno takšno sposhteno ohzet u Nih Hishi narediti pustili in *gospud Josepha* in Nega fravo sateto Hporoki in na ohzit sraun biti pustili Sigismondovi bi pripisali, da je na poroko hčerke svojega rudarskega nadzornika, ki ga je zelo cenil, poslal brata in njegovo ženo in s tem še prispeval k slavnostnemu blišču, saj se je sam najbrž ni več mogel udeležiti; od 1799 naj bi bil priklenjen na svoj invalidski voziček (PREINFALK, 2003: 30), drugi viri omenjajo še za nekaj let zgodnejšo letnico.

kartca *die Landkarte* zemljevid – **načrt**: »Začeli smo [kopati] dva rova, kakor bodo milostni gospod videli na [priloženi] *kartci*«:

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): Stolna smo tudi sazhele koker bojo gnadlui gospud na leti *Kartzi* vidli

kerfka – **krhka**: »ruda je drobljiva in *kerfka*«, sinonimno opisovanje je Polčev slog.

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): Ruda se naide v mehku zah zhernimu inu sivimu quarzastimu Shifro beila js letu sivo inu en maihnu js Suinzam natresena drobexha inu *kerfka* sernata teshka ruda dershi v Mugelnih inu v gnisdah

kiš, **kišasta ruda** – **pirit**, **piritizirana ruda**: Polc nima nobenega upajna, da bi pusta *kišasta* ruda lahko povrnila stroške izkopavanja.

Polc enota 7, str. 2, Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791): jest nimam nobenga upaina (..) de bi takshne zherne in urjave *kishaste* puste rude mogle enkrat unkoshtenge plazhati

Železova ruda pirit (FeS_2) je zaradi velike vsebnosti žvepla pri metalurgh skrajno nepri-ljubljen, zato se močnejše piritizirano rudo šteje za jalovino in se jo zavrže; uporaben je samo za izdelovanje žveplove kisline, včasih imenovane vitriol.

klafta *der/das Klafter* seženj – **1,89 m**, takratna avstrijska dolžinska mera, veljala do 1872, ko je bil uveden metrski sistem.

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: jen tiga je eno *Klaftro* sheroku

Klinar Valentin – prebivalec Selc ali Dolenje vasi v Selški dolini na Gorenjskem, ki ga je Polc zadolžil, da koplje glino za Sylvovo tovarno keramike v Ljubljani: →**il in Sylva**.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: *Vallentinu Klinarju* sim pa jest toku gori dau de ima ta jen un Teiden na Schij na temo noumo Kraja leta Ju № 2 deilat

Kluft die Kluft – skalna razpoka, poč.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): tukei notri je ena verhauenga v kateri she ruda na globoku inu tudi nastrani *Kluftah* dershi

knap der Knappe – načelno **rudar**, v tem primeru **rudokop**.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): inu koker fim od *Knapov* shlishov inu koker tudi od She-rounika de lete 2 Shahta sta nar prostornishi inu nar lepshi v zeilih Gariushah

Knappe so imenovali vse, ki so kopali rudo, čeprav je bila bistvena razlika med karavanškimi rudarji, ki so kopali rudo v pravih rudnikih v Karavankah, in med bohinjskimi rudokopi, nabiralci rude na Jelovici, Pokljuki in planinah okrog Bohinja.

Karavanški rudarji so bili že večinoma poklicni rudarji, saj so delali vse leto, uporabljali so sodobno tehnologijo kopanja rovov in odkopavanja v posameznih deloviščih; bohinjski rudokopi, ki jih omenja Polc, pa so bili pol rudarji pol kmetje, prepuščeni izkušnji, intuiciji in sreči, rovov niso ne kopali ne klesali, ampak so rudo le pobirali in odkopavali v bolj ali manj zasutih kraških breznih in jamah. Edina naprava, ki so jo uporabljali, je bila vitel. Občudujemo pa v brezni njihovo spretnost in vrtoglavo drzno sestavljanje lesenih opornikov, s katerimi so premagovali več deset ali celo sto metrov globoka brezna.

knufncat knuffen suniti, dregniti – očitno **zasuti, zakriti**: Polc opozarja Zoisa, da bi bohinjski rudokopi utegnili bogato nahajališče zakriti in ga kasneje odkopati zase; →**fercavenga**.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): de nima nobeden knap ene ferzavenge za *knufncati* ali zasuti, dokler na bo previzitirana

Koller – rudnik v Zoisovem rudišču Belščica; nam neznana lokacija, vendar v neposredni bližini današnjega Valvasorjevega doma pod Stolom; povezan z zračniki in verjetno tudi rovi, vpadniki ali vsipniki z rudnikom **Johanna** (SCHMIDT, 2015); mogoče poimenovan po upravitelju Zoisovih fužin Andreju Kollerju v Bohinjski Bistrici v zadnjem desetletju 18. stol. (CUNDRIČ, 2002:75).

Polc enota 9: Pismo o vzorcih mineralov, (1791): *Koller* № 1 so s № 2 sasnamvani, *Koller* № 3 so s' № 3 sasnamvani

Koroška jama – Ruardov rudnik tik pod starimi Bucellenijevimi jaški V Blažuni na Planini pod Golico, po pričevanju domačinov leta 2012 je bil vhod v rudnik pod cesto pod spodnjo postajo smučarske sedežnice Španov vrh, zgrajene 1963; zanesljivih sledov jaškov in rudnika ni več.

Polc enota 9, Pismo o vzorcih mineralov, (1791): U *Koroshki Jami* katera gre pod Becelinove Shohte Družina Bucelleni je imela rudišča na Planini pod Golico od 1526 do 1766, ko so jih prevzeli Ruardi (ŠORN, 1976: 70–71; ES 1, 1987: 403); po dvajsetih letih so stare jaške očitno še vedno imenovali po prejšnjem lastniku; Polc torej pošilja vzorec iz rudnika Zoisove poslovne konkurence, Ruarda; →**Becelinovi šohti**.

Korotana – Koroška: »kako je v *Korotani* pri Dravi z začetimi rudarskimi deli«.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): koku se v *Korotani* per Dravi le-te začete jamske dejla zaderže.

Krajin – verjetno dežela **Kranjska** in ne mesto Kranj, saj je bil Polc doma na Savi pri Jesenicah in se ni mogel *vračati* v Kranj.

Polc enota 6, str. 2, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: toku sim jest Knapam reku tisti dan kir sim jest nasaj *vKrain* shu

krajski confin kranjski confin – verjetno **mejni kamen** med deželo Kranjsko in deželo Koroško na Polčevi poti iz Bistrice na Koroškem v Savo (današnje Jesenice) ob Savi na Kranjskem; menda jih zaradi starega vraževerja nikoli niso postavljali na prevalu oz. sedlu, kakor bi se nam zdelo samoumevno danes, ampak precej pod – v Sloveniji sta ohranjena vsaj dva: eden *pod* prelazom Trojane na štajerski strani (ob desnem robu stare ceste v smeri proti Celju), drugi *pod* prelazom Jezersko na kranjski strani (ob desnem robu ceste v smeri proti Jezerskemu).

Polc enota 12, Listek o rudi z Gorinčice na Koroškem, (1791–1792): ruda se naide v senznhimu Krajo prukie *krainskimu Confinu* v gorinzhizhah nad Zerkujo

Krašica – ledina **Krasca** na zahodu Rudnega polja na Pokljuki, še danes s sledovi številnih rudnih jam.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): biv šim tudi Sa *Krashizo* pertemu štolnu kateri je 12° douh

kufrena ruda *das Kupfer* baker – **bakrova ruda**.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. september 1791: de bi bli Scheleisno *Kufreno* in Sreberno Rudo Radi dobili

Polc poroča o želji koroških rudarjev, da bi našli praktično neobstoječo združbo rudnih mineralov: železo, baker in srebro, pač vse, kar so si zaželeli. Poročilo je z montanistično-zgodovinskega stališča dragoceno zato, ker priča o nestrokovnem rudarjenju, kar pojasnjuje veliko število ohranjenih rogov, pri katerih si danes glede na izrazito neobetavne geološke okoliščine ne moremo razložiti, zakaj so bili kopani. Polc kot izkušen rudar Zoisovih rudnikov na kranjski strani Karavank, pod Belščico, se je čudil tej naivnosti že pred 200 leti.

L

lebenska ruda – ruda iz rudišča **Lipene** nad Javornikom pri Jesenicah, kjer je tudi Zois imel rudnike železove rude.

Polc enota 6, str. 2, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: lete 2 Stufna lih od tiste rude video sakaj ona je skorej lih tako koker nasha ta *lebenska*

Polčeva pripomba, da je vzorec, ki ga pošilja s Koroške, enak rudi v Lipenah, je pomenila, da morda sega rudišče Lipene na južnem pobočju grebena Karavank tudi na severno pobočje – to pa je bila za Zoisia pomembna informacija.

lešt *die Lust* veselje, zadovoljstvo – **veselje**: »se ima bolj *lešt* in korajžo udinjati«.

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: de ima shi bel *lesht* in Korasho lete Rezhi na shlushbo stati

Liebhaber von Muster inu (.) Buchhalter inu Bergrath – ljubitelj vzorcev [mineralov] ter knjigovodja in rudarski svetnik: Polc sprašuje Zoisa, ali lahko temu gospodu Franzu von Hubertu pošlje zaželeno vzorce; iz Polčevega poznejšega pisma izvemo, da je Zois vzorce sam poslal Hubertu: →**Hubert**.

Polc enota 4, str. 3, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: suinzhenine inu de je leta gospod en *Liebhaber von Muster inu de je Buchhalter inu Bergrath*

ligend, liegend *das Liegende* – **talnina**, vse plasti, ki ležijo pod določeno plastjo kamnine (GRADIŠNIK & al., 1963; SSKJ), sodobna geologija uporablja besedo kot izraz za *plast starejše kamnine* (→**hangend**), ki pa zaradi narivanja in prevrnjenih gub ni vedno *pod* mlajšo, ampak je lahko tudi nad njo.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): pa de jмам dobro se ahtat inu *ligend* inu hangend ali vshafane lete rude inu tega Shifra sposnati

Polc kot rudarski nadzornik uporablja še danes veljavno montanistično-geološko izrazoslovje, čeprav je v *Poročilu 1799 12 B Johanna* (SCHMIDT, 2015) iznašel za *ligend* tudi slovenski izraz *korenina*; SCHÖDLER/ZAJEK (1871: 161) je *ligend* prevedel kot *zdoljna stena*.

Lipovc Peter – verjetno rudar, omenjen kot dobavitelj vzorca neke rude ali kamnine z Mežakle.

Polc enota 9, Pismo o vzorcih mineralov, (1791): Smeshakle od *Petra Lipouza* so s'№ 8 sasnamvani.

Na Mežakli so znane samo rudne jame, v katerih so nabirali železovo rudo bobovec in morda tudi limonit; žal omenjeni vzorci niso podrobneje opisani.

Loka – Škofja Loka, mesto pri izteku Selške doline na Gorenjskem; med Škofjo Loko in Svetim Joštom so Polcu pokazali rudarska dela: jašek in podkop.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: ktistim Jamskim Deilam katere (.) se naidejo med *Loko* jen Med St. Joshta Gore

Čutiti je rahel Polčev posmeh nad rudarskimi deli, kakor da bi iz okoliških kamnin na prvi pogled videl, da je bilo delo nesmiselno, vendar leži skoraj na sredini zračne črte med Škofjo Loko in Svetim Joštom zaselek Knape, v bližini pa sledovi rudnika (SCHMIDT, 1998–: Gor-Škofja Loka Fe-Knape- z 10 objekti na razdalji ca 150 m), s piritom, železovim sulfidom na odvalu, kar ustreza tako Polčevi pripombi v naslednjem stavku pisma, da je na odvalu našel v kamnini dispergiran pirit, kakor tudi vpisu v rudarski knjigi šestnajst let pozneje (Bergbau auf Eisenerze, na Podzin: St. Georgi Schacht, 1807–1855. ARS, Rudarska knjiga 2: 319); sodobni geologi DROVENIK (1955: 1), BRUS (1956) in MLAKAR (1978) so najdišču pripisali tudi svinčevo rudo galenit, ki pa je nikakor ni moč najti; OGK Kranj (1968: 55) ter DROVENIK & al. (1980: 90) pripisujejo rudišču še cinkovo rudo, ki je na odvalu prav tako ni.

Ker drugih rudnikov med Škofjo Loko in Svetim Joštom ni, so Polca najverjetneje peljali k tem rudarskim objektom v Knapah.

Luzner Matevž – verjetno **prebivalec Dolenje vasi** ali **Selc** pri Železnikih v Selški dolini na Gorenjskem, lastnik parcele, na kateri je Polc našel posebno belo glino za ljubljanskega tovarnarja keramike Antona Sylva; Zois je bil v tem času Sylvov neformalni družabnik.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: leta Schlachtni beili Ju (.) se naide u Jablanouzu na pozhivaunim Hribu, u gmeinarskimu Talu, *Mateushu Lusnerju* shlisheozhe

M

majenga *die Meinung* mnenje – tu bolj **stališče**, celo **odločitev**, saj Polc ne sprašuje Zois za *mnenje*, ampak ga sprašuje kot investitorja za poslovno *odločitev*, se pravi potrditev, zavrnitev ali spremembo svojih ukrepov glede kopanja in prevoza keramičarske gline iz Selc v Selški dolini na Gorenjskem v Ljubljano; → **il** in **Sylva**.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: Prosim do perhodne Nedeili nih *Majengo* al bodo koker dergazh sashafali al bo per tim ostalu

Majer – koroški rudarski podjetnik, omenjen samo v *Prvem pismu o rudniku ob Dravi*: v gori nad Zoisovim raziskovalnim rovom išče in koplje rudo; verjetno ista oseba kot → **Mar** in **Majer**.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): v ti gori u kateri gospud *Maier* Rude deilajo inu tudi na uezh kraih jskati puste

Majer – **koroški rudarski podjetnik**, omenjen samo v *Petem pismu o rudniku ob Dravi*; Polc mu je naredil vzorec formularja, verjetno za mesečna poročila, kakršna je sam pisal za Zoisove rudnike v karavanških rudiščih Belščica in Lipene (o Polčevih poročilih → SCHMIDT, 2015); verjetno ista oseba kot → **Mar** in **Majer**.

Polc enota 7, str. 1, Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791): sa Gruben Naud sim tudi timu *gospudu Majeric* en fermolar sa Jamo popisuari naredu

Mar – koroški rudarski podjetnik, omenjen v *Tretjem* in *Šestem pismu o rudniku pri Dravi*, ki je pri eni od Bistric v Rožu (→ **Bisterca**) na Koroškem kopal neko črno rudo, po Zoisovem nasvetu pa nehal in zaposlil svoje delavce v Zoisovem rudniku; verjetno ista oseba kot → **Majer** in **Majer**.

Polc enota 5, str. 1, Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791: toku sim reku k *gospud Maro* moremo tudi od te potler neidene rude tudi js letu zherno vred poslati gnadluimo gospudu

Marmelstein der – kalcit (CaCO_3); Polc pošilja Zoisu vzorec minerala kalcit iz zaselka Na Pejcah nad Jesenicami, vzhodno od današnje ceste na Planino pod Golico, in ga opozarja, da ni oštevilčen.

Polc enota 9, Pismo o vzorcih mineralov, (1791): *Marmelstein* pod Peizami s' Stufnou pres №.

medila mésti se, *metem se* (izg. *medem se*) medli smo se ves dan okolo vodnjaka (LUŽAR, 1900: 37) – pečati se, muditi se, **imeti veliko dela** s čim: »prevoz rude jih pa tudi ne bo *médik*« – prevoz rude jim pa tudi ne bo vzel veliko časa.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. september 1791: voshna jeh pa tudi nekoli *medila* nabo

Mežakla – visoka planota jugozahodno od Jesenic, ca 1.200 m nmv. med rekama Radovna in Sava: »z *Mežakle* od Petra Lipovca so vzorci s št. 8 zaznamovani«.

Polc enota 9, Pismo o vzorcih mineralov, (1791): *Smeshakle* od Petra Lipouza so s' № 8 sasnamvani.

Na Mežakli so sledovi rudarjenja in železove rude na Medvedovem hribu, Nad Perniki in na Planini Strmole; → **Lipovc Peter**.

Mosberg – verjetno **Moosberg/Kajže**, naselje in hrib slabih 10 km zračne črte vzhodno od Klagenfurta/Celovca, kar bi ustrezalo v pismu omenjenim trem uram hoje (in ne Moosburg/Možberk severozahodno od Klagenfurta/Celovca); od tam pošilja Polc Zoisu vzorec neke rude, ki so jo poskusili taliti v plavžu nekega → **Silber Nagla** na → **Bajdišah** nad Bistrico
Polc enota 10, Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792: de mie letu Novo rudo pokasou katero je she od Zelouza she 3 ure utimu krajo *Mosbergu* naidu

mppria manu propria lastnoročno (lat.) – **I. r., lastnoročno.**

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): Lucas Wolz, Hüttman *mppria*. Umetelno izpisana kratica je najpogostejša v rokopisih 18. stol., da se je ločilo rokopis pisarja ali prepisovalca od podpisnikovega lastnoročno napisanega dokumenta kot znaka posebne pozornosti ali spoštovanja.

mugel – *der Mugel* grič, hribček; *mugelig* zaobljen – **leča, gruda, grudica**, ruda v obliki leče (HACE & al., 1995:16).

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): Ruda se naide v mehku zah zhernimu inu sivimu quarzastimu Shifro beila js letu sivo inu en maihnu js Suinzam natresena drobexha inu kerfka sernata teshka ruda dershi v *Mugelnih* inu v gnisdah

mundlog → **mundloh.**

mundloh *das Mundloch* – **vhod v rudnik**; Polc je izmeril rov od vhoda do čela.

Polc enota 4, str. 2, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: satu se je v timu Stolnu № 2 od *Mundlog* vti peti Klauftri en [sschlag] na levi ulm nastau

Polc enota 7, str. 1, Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791): in sim leta Stoln od *Mundloh* premeru

N

Na gori – nam **neznano ime ledine**, verjetno v bližini ene od Bistic v Rožu na današnjem avstrijskem Koroškem, kjer je gospod → **Mar** kopal neko črno rudo.

Polc enota 5, str. 2, Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791: toku sim jest en Stufen od te potler naidene rude kir se jmenuje *nagori* nastran diau

naložiti – **dodeliti delo ali delovišče**: »V prihodnje bo 5 mož noč in dan *naloženih* na to delovišče, da bodo sledili rudo«.

Polc enota 4, str. 1, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: Sa naprej bode 5 Mosh Nuzh inu dan na letu rudo *naloshenu* inu se bode deilalu sa letu rudo kar se bode nar hitreishi moglu

na vodi *Gruben Naud* rovi *na vodi?* – vprašljivo, vendar smiselno najbolj logično branje morebitnega zapisa narečno izrečene sintagne »na vodi«, torej **rudnik ob Dravi**.

Polc, enota 7, str. 1, Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791): sa Gruben *Naud* sim tudi timu gospudu Majeric en fermolar sa Jamo popisuati naredu

O

orenga *die Ordnung* red, ureditev, pravilnik – **pravilo, kakor je prav**: »plast rude se je usmerila bolj po *orengi*«.

Polc enota 4, str. 1, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: se je leta ruda bel po *ornge* sazheila dershat

P

padane padanje – **vpad**, naklon lege kamninske plasti; Polc omenja, kako se v neki gorjuški kraški jami vidi naklon kamninskih plasti.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): tukei se she vender neikei sposna koku leta kamen se snegovem *padanam* inu snegovimi polami šadershi

Dokaz usodne geološke zmote, ki je zavedla pri opazovanju in opisovanju tudi Antona Žerovnika (SCHMIDT, 2015): Zois in Polc sta mislila, da je v pokljuških kraških orudenih breznihi vzročna zveza med legami kamninskih plasti in orudenjem, kakor je to bilo v Zoisovih rudnikih v Karavankah. Vidimo, da nista prepoznala kraškega značaja julijskega sredo- in visokogorja, kjer je ruda tako in drugače naplavljena, zato njena nahajališča praktično nimajo vzročno-posledične zveze z legami kamninskih plasti.

Pejce – **Na Pejcah**, razpotegnjeno naselje na pobočju nad Murovo nad Jesenicami, kjer se danes odcepi cesta na Planino pod Golico, včasih pa je skozi naselje vodila stara pot v rudišče Savske jame; Polc pošilja Zoisu s te lokacije vzorec kalcita; → **Marmelstein**.

Polc enota 9, Pismo o vzorcih mineralov, (1791): Marmelstein pod *Peizami* s' Stufnou pres №.

perih *der Bericht* – **poročilo**: »poslal nisem še nobenega *perih*ta, čeprav je to moja dolžnost«.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): kir jest nisim doslei pomoj dolshnusti nobenga *perih*ta poslou

perpendicular – **navpično** in/ali **pravokotno na podlago**: »Zaenkrat se bo izkopal jašek 12 m globoko *perpendicular*«.

Polc enota 4, str. 2, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: se bode en Shaht sa enkrat 6° *perpendicular* globoku (..) naredu

plava ruda → **črna ali skorej plava terda ruda**.

Počivalni hrib – **neznana ledina**, na državnih zemljevidih (AS, 1996; DTK, 1998; TTN 5, 1993 in TTN 10, 1993) tega ledinskega imena v okolici **Selc** ni.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: to se naide u Jablanouzu na *pozhiba-unim Hribu*, u gmeinarskimu Talu, Mateushu Lusnerju shlisheozhe

pola – **kamninska plast**: »v tej jami se vidi, kakšen *vpad* imajo *pole*«.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): se she vender neikei sposna koku leta kamen se snegovem *padanam* inu snegovimi *polami* šadershi

Polc je kot rudarski nadzornik v Zoisovih pravih rudnikih v Karavankah pod Stolom bil posebej pozoren na lege in kakovost kamninskih plasti, pomembnih za določanje lege rudnih teles; v kraških pokljuških breznihi in jamah je bil ta podatek skoraj nepomemben, ker je v njih ruda večinoma naplavljena že po izoblikovanju kamninskih plasti; njihova

lega vpliva le na smer in obliko kraškega prostora in le oblika vpliva na količino oz. razporeditev večinoma naplavljenе rude. Polc torej ni prepoznal razlike med geologijo Karavank in zakraselimi planotami Julijskih Alp.

Polc Lukas – rudarski nadzornik Zoisovih rudišč Belščica in Lipene v Karavankah, doma s Save pri Jesenicah; v *Poročilih* z omenjenih rudišč se je med letoma 1788 in 1799 podpisoval kot *Hüttmann Lucas Wolz* ali *Bolz*, v rokopisu včasih težko ločljivo; nasledil ga je *Oberhüttmann Polc Vincenc*, skoraj gotovo njegov sin, ki se je tudi podpisoval različno: Vinzenz Wolz, Vinčenz Polz, Vinzenz Polz. Prevezam transkripcijo, ki se je uveljavila že v družini, posodobljeno v gajico. Takšno odločitev podpira tudi praksa: od mogočih transkripcij »Wolc« v »Volc« ali »Bolz« ni v spletnem telefonskem imeniku Slovenije nobenega Bolca, pač pa štirje Volci in petinštirideset Polcev.

Polc Mici – hčerka → Polca Lukasa, ki je imela svojo svatbo na Zoisovem gradu, verjetno na jeseniškem Javorniku: »Ne morem dovolj ceniti Njihove velike milosti in dejanj, ki jih izkazujejo meni in mojim otrokom, posebno zdaj, ko so *Mici* dovolili prirediti v Njih hiši takšno imenitno poroko: → **previdnost in teta**.

Polc enota 13, Zahvalno pismo: deso sdej *MiZi* eno takšno sposhteno ohzet u Nih Hishi narediti pustili in gospud Josepha in Nega fravo sateto Hporoki in na ohzit sraun biti pustili

poune, verjetno mišljen *pouden*, *poudnu* – poldne, **jug**: »nahajališče te rude leži proti *pou[d]nu*«

Polc enota 11, Listek o rudi nad Dravo, (1791–1792): P S leta krej te rude leshi prukie *pounu*

presterliti – razstreliti, s pomočjo smodnika razširiti skalno ožino; → **šus striti**.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): inu fe nobeden naupa enga Shusa striti inu leta kamen prebiti (..) ali Bohinzam se vse namogozhnu sdi takshen terd kamen prebiti inu *presterlite*

previdnast – dejanje, omogočanje: »ne morem dovolj ceniti njihove milosti in *previdnasti*, ki ju oni meni in mojim otrokom izkazujejo« – Polc se v ganljivem pismu zahvaljuje Zoisu, ki je v svojem gradu na Javorniku gostil poroko njegove hčerke; v pismu so še prvine svetopisemskih primer in sloga, zato kaže besedo razumeti v pomenu »božje *moči*, ki vodi zgodovino« (GRABNER, 1984: 597), torej: »milosti in *dejanj*, ki jih izkazujejo« ali »vsega, kar *omogočajo* meni in mojim otrokom«: → **Polc Mici in teta**.

Polc enota 13, Zahvalno pismo: jest namorem sadosti shazati Nih Velike gnade in *previdnasti* katere oni meni in mojm otrokom Iskasujejo

previzitirati – pregledati, preveriti: »noben rudar nima pravice odkopa zasuti, dokler ni *previzitiran*« – dokler ga rudokopni nadzornik ne pregleda; → **fercavenga**.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): de nima nobeden knap ene ferzavenge za knufncati ali zasuti, dokler na bo *previzitirana*

pu dan poldan - jug: »smer slemenitve je z enajste ure na *pu dan*«.

Polc enota 4, str. 1, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: Shila inu pade pod leto goro prezh od drave na 47 gradou inu tudi lihtoku leta zherni mehki zah quarzasti shlahtni Shifer inu ima soj Streichen js 11te ure prukie *pu dan* na uro 23 prukie pu Nozhi.

Polc je očitno meril s štiriindvajseturno številčnico: njegova »enajsta ura« bi bila na običajni dvanajsturni številčnici pet minut do pol, »23.« pa pet minut do polne ure; skupaj s »preč od Drave pod le-to goro« z vpadom 47° bi torej pomenilo: rudna žila na levem bregu Dravu je tonila stran od reke pod goro skoraj natančno proti severu oziroma, na 12-urni številčnici, za 2,5 minuti odklonjeno v levo, proti severozahodu.

pu noč polnoč - sever: »smer slemenitve je s triindvajsete ure na *pu noč*«; → **pu dan**.

Polc enota 4, str. 1, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: quarzasti shlahtni Shifer inu ima soj streichen js 11te ure prukie pu dan na uro 23 prukie *pu Nozhi*.

Q

quarzast der Quarz kremen – kremenast.

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): Ruda se naide v mehku zah zhernimu inu sivimu *quarzastimu* Shifro beila js letu sivo inu en maihnu js Suinzam natresena drobexha inu kerfka sernata teshka ruda dershi v Mugelnih inu v gnisdah

R

Razor - verjetno ledini **Zgornji** ali **Spodnji Razor na Pokljuki**, severno od Rudnega polja.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): fa Javarnikam ali *pod rasoram* je en Shaht v katermu fim tudi jest biu

rob – greben: na gori pod *rob*ovi začeti kopati rov.

Polc enota 6, str. 1, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: tudi na gori pod lete *Robove* Jamske deila sazheti

ruda:

- **bejla ruda** *das Weisserz* – **siderit** (FeCO_3);
- **črna ruda** – že v *Poročilih* (SCHMIDT, 2015) nedoločljiva ruda, tu še težje, ker nam geologija tega dela Koroške ni domača: mogoče **psilomelan**, manganova ruda, MnO_2 , ki je zelo temna, lahko **premogov siderit**, železova ruda, ali *das Schwarzerz* (dobesedno *črna ruda*), kar je staro ime za **tetraedrit**, vendar bi jo kot bakrovo rudo z različnimi mogočimi primesmi (srebro, živo srebro, antimonit) skoraj gotovo omenjali z več poudarka;
- **siva ruda** *das Grauerz* tetraedrit, bakrova ruda (Mineralienatlas, 2012) – kljub temu vendarle interpretiram kot **sfalerit**, ker Polc v 4. primeru opisovani vzorec primerja z rudo iz Zoisovih rudnikov v Lipenah, tam pa je sfalerit z galenitom pogost, bakrovih rud pa vsaj danes ni zaslediti;
- **svinčeva ruda** – **galenit** (PbS);
- **težka ruda** – mogoče t. i. **kalamina**, cinkov karbonat, morda tudi preprosto sinonim za vse zgoraj omenjene, saj je njihova specifična teža od 3,5 do 7,2 (apnenec 2,6).

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): Ruda se naide v mehku zah zhernimu inu sivimu quarzastimu Shifro *beila* js letu *sivo* inu en maihnu js *Suinzam* natresena drobexha inu kerfka sernata *teshka ruda* dershi v Mugelnih inu v gnisdah;

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): inu en maihnu js *Suinzam* natresena drobexha inu kerfka sernata teshka ruda dershi v Mugelnih

Polc enota 4, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: Ruda je beila grobu sernata inu en maihnu js letu *sivo* inu js *Suinzam* natresena teshka vezhi deil je drobexha

Polc enota 6, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: ruda pa je *siva* sernata en maihnu js *Suinzam* natresena (..) sakaj ona je skorej lih tako koker nasha ta lepenska

Rudno poule – Rudno polje, del visokogorske planote Pokljuke in, kakor pove ime, območje z največ rudnimi jamami in jaški.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): biu fim tudi na *Rudnim pouli* pertih Jamah inu tudi pertistimu Shahtu kir se pravi v Jami

S

Sava – staro mestno jedro današnjih Jesenic, v Zoisovem času železarna, danes delno ohranjena kot muzej.

Polc enota 4, str. 1, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791, kraj in datum pisma: na *Savi* ta 26 dan Mar[tia] 1791

Polc enota 9: Pismo o vzorcih mineralov, (1791): Is *Saue* od Winklerja en sam Stufenz is № 9 sasnamvan

Polc je na Savi očitno stanoval (1. primer); v 2. primeru pa pošilja Zoisu vzorec neke rude; s *Savo* je lahko mišljeno rudišče Savske jame na Planini pod Golico ali pa le naselje Sava, kjer je stanoval tudi Winkler; v vsakem primeru so bili vzorci najverjetneje iz rudnikov, ki niso bili Zoisovi, ampak Ruardovi → **Becelinovi šohti**.

Seiger Seiger: *senkrecht* naklon (mont.; Lungauer Bergbau-Lexikon, 2014) – tu **višinska razlika**, sicer → **zajger**.

Polc enota 3, Načrt rudnika Drava, (marec 1791): *Seiger 2°2°*

Selca – naselje med Železniki in Dolenjo vasjo v Selški dolini na Gorenjskem; Polc se je tam mudil zaradi posebne gline, ki jo je potreboval ljubljanski tovarnar keramike Anton Sylva, Zois pa je pri tem poslu sodeloval.

Polc enota 8, str. 1, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: Nei bode nim videozhe koku je ushafanu u *Seuzih*

Silber Nagel – verjetno mišljen razmeroma pogost priimek **Silbernagel**; omenjeni je imel fužino v zaselku → **Bajdiše**, južno od Celovca, v njej pa so preizkušali vzorec rude iz Moosberga/Kajž → **Mosberg**.

Polc enota 10, Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792: in letu rudo je she on venimu blisnimu plaushu kater je na baidishah in shlishi *Silber Nagelnu* skushou

sklep – stik dveh različnih reliefov v pokrajini ali med kamninsko in orudeno plastjo: »orudeni hrib tik nad Dravo je videti, kakor bi se odtrgal pri *sklepu* od višje police«; »Prav v višini vodne gladine je *sklep* z orudenim skrilačim glinavcem; kadar je reka visoka, teče prav čez *sklep*, kjer se začne rudna žila.«

Polc enota 2, str. 1-2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): leta prvi hrif (..) se toku ven vidi koker de bi se biu od sgorej kir se prezej en *sklep* stri prezh odlozhu (..) vplan vodi glih de je ena guishna pola tiga shlahtniga Shifra lih pod *Sklepam* de kader je velika voda toku lih sa tiga perviga *Sklepa* kir se leta ruda sazhne nastopi

snešati isneshou (iznešal) odkril (RIBNIKAR, 1976: 100) – **odkriti**: »sem tudi slišal, da bi en takšen nezvest rudar *snešal* lepo rudo v neki jami /in jo/ zatesaril ali zasuk«; → **zacimprati**.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): tudi fim shlishou de bi en takshen nafuest Knap s *neshov* to pa na vem ali na Gariushah ali na rudnim poli de bi biv eno lepo rudo veni Jami fazimprov ali sasu

srova vaga – kosmata teža, bruto: »in da sprazena ruda polovico svoje *srove vage* izgubi«.

Polc enota 6, str. 1, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: in de vroshtani polovizo nie te *srove vage* sgubi

Stolnhn *das Stollenchen* – **rovček**; Polc je pravopisno nepravilno tvoril pomanjševalnico:

»potem ko sem prvič izmeril *Stolnhn* in slemenitev kamninskih plasti v njem.«

Polc enota 6, str. 1, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: Kmalu potim kir sim biv ta prvi-krat leta *Stolnhn* in Streichen gori vseu

St. Jošta gora – Sveti Jošt nad Kranjem na Gorenjskem; o jamskih delih med to lokacijo in Škofjo Loko; → **Loka**.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: ktistim Jamskim Deilam katere (..) se naidejo med Loko jen Med *St. Joshta Gore*

St. Križ – Sveti Križ, cerkev na Planini pod Golico nad Jesenicami na Gorenjskem; → **Beceli-novi šohti**.

Polc enota 9: Pismo o vzorcih mineralov, (1791): Ta teshki is Suinzam natreseni Spot, pod *St. Krisham* na Blashuni per Becelinovih Shohtih № 10

Streichen *das* – geološko: **slemenitev**, smer kamninske ali rudne plasti, montanistično: **smer rova** v v prostoru, torej tridimenzionalno (INDRA 2012) izrecno kot vodoraven položaj merjenega sloja; Indra pristavlja, da so odklon včasih izražali v *urah*, danes pa v *stopinjah*; → **pu dan in ura**.

Polc enota 4, str. 1, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: quarzasti shlahtni Shifer inu ima soj *Streichen* js 11te ure prukie pu dan na uro 23 prukie pu Nozhi.

Polc je besedo izjemoma napisal v nemščini, v gotici.

Svete Ošarje – Svete Višarje, vasica v Kanalski dolini v Zahodnih Julijskih Alpah v Italiji, z romarsko cerkvijo Višarske Matere Božje; romarski kraj že od 16. stoletja; Blaznik je iz Selc do tja potreboval vsaj dva dni hoje.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: sim šou, prvič, k timu Gašperju Blazniku, kir pa nega ni blu doma, je bil šal na *Svete Ošarje*

Sylva – Anton, tovarnar, Italijan, ki je imel od 1777 do smrti 1795 v Ljubljani tovarno keramike, glino za telo keramike pa je dobival med drugim tudi iz Selške doline na Gorenjskem, kjer mu je iskanje, kopanje in prevoz očitno organiziral Zois (Kos, 1990).

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: koker pa da bi plazhvou *Silva* leta Faberzhan

Š

šacati *schätzen* ocenjevati – **ceniti**: »ne morem dovolj *šacati* njihove milosti in dejanj, ki jih izkazujejo meni in mojim otrokom«.

Polc enota 13, Zahvalno pismo: jest namorem sadosti *shazati* Nih Velike gnade in previdnasti katere oni meni in mojim otrokom Iskasujejo

šaht der Schacht jašek, navpičen rudarski rov – tu mišljeno naravno kraško **brezno**, Polc je uporabil montanističen izraz, saj je bil nadzornik v pravih Zoisovih karavanških rudnikih pod Stolom nad Jesenicami.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): Pervizh na Goriushah fim biv v dueih *Shahtih* v № 38 in v № 13

Polc enota 6, str. 2, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: koker pa leta Drava tezhe toku smo en *Shoht* js tiga Stolna (..) nastauli

šifer der Schiefer – slovarsko skrilavec, strokovno **skrilavi glinavec** (plastoviti, žilavi, trdi, črni); tudi npr. *Brandshiefer* črni škriljnik (SCHÖDLER/ŽAJEC, 1871).

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): pa de jmam dobru se ahtat inu ligend inu hangend ali vshafane lete rude inu tega *Shifra* sposnati

- **žlahtni šifer** – verjetno **svetlečegladek črn skrilavi glinavec**, kakršen je pogost kot skrajno moteča, praviloma jalova in zaradi zdrsljivosti tudi nevarna plast v apnencu, npr. v rovih mežiških rudnikov v Podpeci.

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): de se vidi zlu per dravi vplan vodi glih de je ena guishna pola tiga *shlahtniga Shifra*

šihtenšrajbarija die Schicht izmena; *die Schreibe* pisanje – **delovni nalog**: »sem Antonu *šihtenšrajbarijo* pokazal in ukazal narediti tako, da bodo gnadljivi gospod lahko prišli v jašek«.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): koker fim Antonu *Shihten Shraibario* pokasov inu vkasov narediti de bodo Gnadliu Gospud lohka v Shaht priti mogli

Polc sporoča Zoisu, da je bohinskemu rudarskemu nadzorniku Antonu Žerovniku ukazal in pokazal, kako naj zanj, za Zoisa, uredijo poseben dostop v neko rudno brezno na Pokljuki.

Šija ali **V grabnu** – na državnih zemljevidih (AS, 1996; DTK 1998; TTN 5, 1993 in TTN 10, 1993) teh ledinskih imen v okolici **Selc** ni; »šija« naj bi sicer pomenila greben od sedla do vrha hriba (SSKJ), sinonimno poimenovanje »V grabnu« pa kaže, da so besedo razumeli v prav nasprotnem pomenu; nejasno tudi ostaja, ali je pravilno »Šija«, »Na šiji«, »Na Šiji«, »na Šiji«, »Za Šijo«, »za Šijo« ali »Za šijo«: verjetno je že takrat vsak razumel po svoje, saj tudi Polc zapiše vsakič drugače.

Polc enota 8, str. 1, Pismo iz Selške doline, 24. september 1791: potim sim jest shau na *Schijo* narpo-preid nata Krei, kir se je do sdei deilalu

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: sdei pa je ta Mosh reku, de se sa *Schijo*, u *Grabni* imenuje

šipede die Schippe lopata – **odval**; Polc hoče verjetno reči *kar je izlopatano*, iz rudarskega jaška izmetana kamnina.

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. september 1791: koker se okuli Schahta leta *Schipede* ska[she]

širfat schürfen – **odkopavati površinski sloj** (DEBENJAK & al., 2001); narodopisno tudi: pobru-siti, poostriti (SAMEC, 2014: 222 in 371): »30 m od tega kraja sem *širfal* in našel med [prhko/obarvano/oksidirano] kamnino lepšo belo in mastno glino«.

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: Per 15° od tiga Kraja sim *shirvou* inu sim naidu med sagoreilem Kamnam lepshi jen bel beu jen mesten [il]

Izraz se uporablja pri vseh dnevnih rudnih kopih, kjer je potrebno odstraniti jalovo, ne-orudeno krovino.

špendati porabiti, potrošiti (SSKJ), *spenden* darovati, prispevati – **porabiti**, **žrtvovati**: za to rudo se ne spleča dela *špendati*.

Polc enota 6, str. 1, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: in tudi jest nimam snimi ured sueta dati na letu Rudo kej deila *shpendati*

šoht → **šaht**.

špot *der Spat* kalavec, *Bitterspath* grenki kalavec (SCHÖDLER/ŽAJEC, 1871), *cinkov kalavec* cinkov karbonat, sfalerit (ZnCO_3); *kalavec* rudnina, ki se po določenih ploskvah lepo kolje (SSKJ) – verjetno **sfalerit**, cinkova ruda; → **špotast**.

Polc enota 9: Pismo o vzorcih mineralov, (1791): Ta teshki is Suinzam natreseni *Spot*, pod St. Krisham na Blashuni per Becelinovih Shohtih № 10

Vzorec je torej verjetno bil sfalerit z dispergiranim galenitom, svinčevo rudo; dobra dva kilometra nad omenjenim nahajališčem najdemo V Blažunu, v Savskih jamah nad Planino pod Golico nad Jesenicami na Gorenjskem, takšno rudo še vedno.

špotast *der Spat* kalavec – **kalav**, ki se po določenih ploskvah lepo kolje; glede na geologijo rudišča verjetno tudi **drobljiv**.

Polc enota 9: Pismo o vzorcih mineralov, (1791): je sperviga drobexhi terdu jen mehku zah zherni *spotasti* Shifer

Glede na → **špot**, ki ga pogojno prevajam kot *sfalerit*, bi »špotasti šifer« pač pomenil *kalavi skrilavi glinavec*, ki včasih res razpada že od lastne teže. Čeprav je pridevnik videti izveden iz samostalnika, lahko besedi smiselno razumemo le, če jima pripišemo povsem različen pomen.

šrom *der Schram* – **zasek**, podsek (ŽUPANČIČ, 1950: 28–30; DEBENJAK & al., 2001): »v šromu od tal proti stropu je mehak žilnat črn kremenast oruden skrilavi glinavec«.

Polc enota 4, str. 3, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: Stolz № 3 se bode tudi hitru naprej pod leta Hrib deilou v katerim je js Solna prukie firstnu sasred *shroma* mehki zah zherni quarzasti shlahtni shifer

Zasek je čim globlja zareza v čelo ali steno rova, da se pridobi čim večjo odstrelno površino (širina zaseka ni bistvena), kamor eksplozija razstreliva odrine kamnino ali rudo – če tega prostora ni, je učinek eksplozije majhen ali celo nič.

V današnji montanistični terminologiji pomeni *zasek*, *zaseka* tudi *površinski raziskovalni jarek* (HACE & al., 1995: 22–23).

štantik – **trdno, zanesljivo**: »da bodo gnadljivi gospod lahko notri prišli, bodo lestve *štantik* postavljene« – Polc sporoča Zoisu, da urejajo zanj poseben dostop v rudnik Barbara v Karavankah.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): de bodo Gnadlui Gospud lohka notri pershli zhe bodo loitre prov inu *stantik* postaulene

štempl *der Stempel* steber (SCHMIDT, 1936: 34; OCEPEK, 1990; DEBENJAK & al., 2001) – **podpornik, stojka**, del jamskega podporja (GRADIŠNIK & al., 1963; DERVARIČ & al., 2005); leseni ali jekleni podpornik (REZMAN, 2012): »tesariti bo treba *štempel pri štemplu*, kakor pri nas [t. j. v rudiščih Lipene in Belščica nad Jesenicami], kadar je rov v grušču« – tesarba je morala biti strnjena zaradi drobnega skrilavega glinavca, ki bi sicer polzel v rov.

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): dokler bode te sorte Shifer toku se bode moglu lih toku zimprati *Stempel sastemplam* koker per nas na Shutu

štoln – kopani **rudniški rov**, ne rov v naravni jami.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): biv fim tudi Sa Krashizo pertemu *štolnu* kateri je 12° douh inu kader bi leta *Stolen* bibiv fhe ene 5 ali 6° naprei gnan toku bi biv pershu skuz taterdi kamen

štrah *das Streichen* poteg – **tanka sled rude**: »rudna plast se je izklinila in je ni bilo več kot za **štrah**, toliko, da je po rudi dišalo«.

Polc enota 6, str. 2, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: je she niblu nezh vezh videti koker tolku de se je she posnalu de je she en *shtrah* in de je she enmalu po rudi dishalu

štrajhen → **Streichen**; Polc je besedo pisal enkrat nemško pravopisno, drugač napol fonetično.

Polc enota 6, str. 2-3, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: toku smo en Shoht js tiga Stolna № 2 na super tiga rudniga stolna in *Straihna* nastauli

štufen *die Stufe* – **vzorec rude** (BARTEL, A. & A. JANEŽIČ, 1921).

Polc enota 4, str. 1, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: koker pa lete 2 *Stufna* video takshna se pa med leto drobezho tudi bel terda inu tudi bel zhista naide

šus striti *der Schuß strel* – **razstreliti**, v rudarski terminologiji **opraviti strel**, t. j. v izvrtino nastaviti razstrelivo in ga sprožiti, da se odbije del hribine.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): inu fe nobeden naupa enga *Shusa striti* inu leta kamen prebiti

Polc, ki ni bil le rudarski nadzornik, marveč tudi tehnični inženir v Zoisovih pravih rudnikih v Karavankah, godrnja, da se Bohinjcem zdi nemogoče, da bi lahko *šus* tako trd kamen odbil; s tem namiguje, da Bohinjci niso pravi rudarji, ampak le *nabiralci*, ki jim ne pride na misel, da bi uporabljali smodnik, v Karavankah že dolgo vsakdanji delovni pripomoček. Zois je razstreljevanje na Pokljuki takoj uvedel, zato lahko začetek uporabe smodnika v orudenih kraških brezni na območju Bohinja datiramo v leto 1789.

šut *der Schutt* – **grušč**, drobir, mel; nasipina (SCHÖDLER/ŽAJEC, 1871); → **štempl**.

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): dokler bode te sorte Shifer toku se bode moglu lih toku zimprati Stempel sastemplam koker per nas na *Shutu*

T

tal – **delež, parcela** (SSKJ): besedna zveza »gmajnerski tal« bi slovarsko gledano lahko pomenila »občinska parcela«, del ozemlja v skupni lasti, vendar Polc sprašuje, kateremu kmetu pripada ta *gmajnerski tal*, zato je verjetnejši drugi mogoči pomen besede »gmajna«, torej »neobdelan, na redko porasel svet« (SSKJ); → **thal**.

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: potem sim jest prashou kai sa enmu Kmetu leta gmajnerski *Tal* shlishi

teta *die Brautmutter* za teto biti kateri nevesti (PLETERŠNIK, 1894); ženska, ki sodeluje pri pripravljanju, razmeščanju bale in spremlja nevesto k poroki; biti, iti za teto; starešina in teta (SSKJ); nevestina teta: ženska, ki je za svatbo spekla t. i. pogačo, s šopkom in svečkami okrašeno pecivo; s to pogačo na glavi je t. i. svatovski drug plesal tik pred koncem poroke, potem pa so jo razdelili med teto, starešino in svate (Sič, 1940: 146) – **teta** na svatbi Mici Polc: »da ste gospoda Josepha in njega fravo za *teto* k poroki in ohceti zraven biti pustili«.

Polc enota 13, Zahvalno pismo: deso sdej Mizi eno takšno sposhteno ohzet u Nih Hishi narediti pustili in gospud Josepha in Nega fravo *sateto* Hporoki in na ohzit sraun biti pustili

Polc se zahvaljuje Zoisu, da je na svoji graščini, verjetno na jeseniškem Javorniku, organiziral poroko njegove hčerke Mici z nekim Čukom in tudi dovolil ta običaj; mogoče je bila *teta* Katarina Auenbrugger Zois, žena Sigismondovega brata **Josepha** (PREINFALK, 2003: 32); zamisel o kmečki svatbi v graščini je Zois očitno dobil v Beaumarchais-Linhartovi družbenokritični komediji *Ta veseli dan ali Matiček se ženi*, ki jo je dal Linhartu prevesti devet let poprej in so jo decembra 1790 tudi brali nepismenim fužinarjem pri Zoisovem javorniškem plavžu (GSPAN, 1967: 262, 291–292).

težko stati – denarno zelo bremeniti, imeti velike stroške: »stroški ga *težko stojé*«.

Polc enota 10, Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792: kir videm de ga unkoshtenge teshku stoji

thal *das Tal* dolina – malo prej je Polc na isti strani besedo v enaki zvezi zapisal kot →**tal**, torej **delež**, **parcela**; verjetno se mu je v tem primeru beseda nehote zapisala s »h« po takratnem nemškem pravopisu, vendar ne v pomenu *dolina*, ampak kakor že prej v pomenu *delež*, *parcela*, saj bi jo sicer zapisal z veliko začetnico.

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: se tudi na Schiji imenuje, katere *thal* tudi temu Gasperju Blasniku shlishi

U

udarti udariti, ekspr., z oslavljenim pomenom, z glagolskim samostalnikom izraža dejanje, kot ga določa samostalnik: ko sta prišla na vrh, sta udarila obilno malico (SSKJ) – tu **izkopati jašek**; ta ekspresivna raba je bila torej **živa že konec 18. stoletja**.

Polc enota 6, str. 2, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: de zhe bode magozhe Shaht 5° ali 6° Klafter globoku *vdarti*

ulm *olem* spodnji stenski del rova, bok proge (ŠIKOVEC, 2010); *ulm* bok proge (DERVARIČ & al., 2005; Muzej premogovništva Slovenije, 2012; HACE & al., 1995: 29); *olm* obrobje delovišča (REZMAN, 2012) – **stena**, **bok rova**, levi ali desni: »začeli so kopati [rov] v levi *ulm* rova«.

Polc enota 4, str. 1, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: Se je en [sschla] na levi *ulm* porauni nastau

unkoštega *Unkosten* – **stroški**: »da zdaj, ko bo tovarniške *unkoštege* plačeval še drugi gospod, se ima bolj veselje in korajžo udinjati«.

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: de sdei kir bo tudi en drugi gospud lete Faberske *Unkoshtenga* plazhvou: de ima shi bel lesht in Korasho lete Rezhi na shlushbo stati

ura, na uro – jamomerski izraz: kotna oznaka za **odklon slemenitve**, običajno od severa in od vodoravnice, izražen vedno z dvema številkama kot ulomek (SCHMIDT, 2015: *Geslovník*), tu od juga (*pu dan* poldan) in severa (*pu noči* polnoč); →**pu dan**.

Polc enota 4, str. 1, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: quarzasti shlahtni Shifer inu ima soj Streichen js 11te *ure* prukie pu dan na uro 23 prukie pu Nozhi.

uržah *die Ursache* – **vzrok**: Zoisu doslej ni pisal, ker »nisem imel *uržaha*, saj še nismo doumeli narave te gore«.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): peruizh nisim js *urshaha* [imel] dokler she nisim dosdej imu nobenga prauga sposnaina od lete gore

ušafanje *schaffen* vzpostavljati, ustvarjati – **stanje, zgradba, lega**: »da moram dobro paziti na talnino in krovino ali *ušafanje* rude«.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): pa de jmam dobru se ahtat inu ligend inu hangend ali *vshafane* lete rude inu tega Shifra sposnati

Položaj rudnega sloja med kamninskima plastema je za oceno razsežnosti rudnega telesa bistven podatek, zato so v rudniku Drava kopali kar tri raziskovalne rove.

ven videti *aus-sehen* – **delati, ustvarjati videz, vtis česa** (SSKJ): »meni se ta kraj za Krasco lepo *ven vidi*, da bi imela ruda tudi v globočino peljati«.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): meni se leta krei sa Krashzo posebnu lepu *ven vidi* de bi jmeila ruda tudi vglobozhino pelat

Vincenc – najverjetneje **sin** → **Polca Lukasa**, Zoisovega rudarskega nadzornika v karavanških rudnikih: »Pa mi je *Vincenc* povedal, da so že milostni gospod napisali pogodbo«.

Polc enota 13, Zahvalno pismo: mie *vinZenZ* poveidou de fso she gnadlivi gospud anstolt naredili

viziterovat – tu **raziskovati, poskusno odkopavati**: dva moža sta tri dni rudo *vizitirala*.

Polc enota 5, str. 1, Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791: toku sta bla 2 mosha 3 dni de sta jo en malu *visiterova* toku se vide de takshne rude je vezh koker sadosti

viža *die Weise* – **način**: »kadar bi se na to *vižo* delalo«.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): kader bi se nato *visho* deilalu toku bi se she enkrat tolku rude js ene Jame sturlu

V jami – nam **neznano orudeno kraško brezno** na Rudnem polju na Pokljuki.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): biu fim tudi na Rudnim pouli pertih Jamah inu tudi per-tistimu Shahtu kir se pravi v *Jami*

Vorort *der Vor-ort* prednji-kraj; *Vor Ort* čelo rova (SCHMIDT, 1936: 35) – **čelo rova, čelni**

odkop, konec rova ali odkopa (INDRA, 2012), star izraz za odkopno čelo: Polc opisuje lego rudne plasti v rudniku ob Dravi: plast ostaja v tleh rova, v levem in desnem boku in poteka naprej čez *Vorort*.

Polc enota 2, str. 1, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): inu gre js *Vor ortja* dosti vode vunkej

Polc enota 7, str. 1, Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791): in ostane v Solnu udesnimu in vlevimu ulmu in zhes *Vorort* she dershi naprej

vplan *plan* (nem. in slov.) raven, gladek – **vzporedno, v isti ravnini ali višini**: »pri Dravi *vplan* vodne gladine«.

Polc enota 2, str. 2, Prvo pismo o rudniku ob Dravi, 19. marec (1791): de se vidi zlu per dravi vplan vodi glih de je ena guishna pola tiga *shlahtniga Shifra*

W

Wiener Lachter dunajski lahter, v rudarskem okolju kot Berglachter, v splošnejši rabi kot Wiener Klahter – **1,8949 m**, seženj.

Polc enota 3, Načrt rudnika Drava, (marec 1791): Maassstab von 40 *Wiener Lachter*

Winkler – **dobavitelj vzorca neke rude** ali kamnine, mogoče plavžar v fužini Sava, današnja Stara Sava na Jesenicah, ali rudar v Ruardovem rudniku na Planini pod Golico – Zois je torej zanimalo, kakšne surovine ime njegov poslovni konkurent; → **Becelinovi šohti**.

Polc enota 9, Pismo o vzorcih mineralov, (1791): Is Saue od *Winklerja* en sam Stufenz is № 9 sasnamvan.

Z

zacimprati – **s tesarbo zakriti rudo**: »je bil knap v eni jami lepo rudo *zacimpral* ali zasuk«.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): tudi fim shlishou de bi en takshen nafuest Knap (..) biv eno lepo rudo veni Jami *fazimprov* ali sasu inu inu de bi letu nobeden na veidu ne Anton inu ne nobeden faktor

Rudarji so očitno večkrat zasuli bogato rudno žilo, da bi jo kasneje odkopali zase; že Ferdinandov rudarski red za fužine pod Jelovico leta 1550 v 25. členu pravi: »Rudarji in drugi delavci, eden ali več, ne smejo pod hudo in težko kaznijo svojevoljno zapustiti *ali zadelati rova* ali zapustiti posade.« (GAŠPERŠIČ, 1960: 153).

zaderžane zadržanje – **stanje, situacija**: kar pa se *zaderžana* rude pri Dravi tiče.

Polc enota 6, str. 1, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: Kar je pa od *sadershana* per dravi lete rude videozhe

Zadna – **rudnik Zadnja pod Plazi** v Zoisovem rudišču Belščica na nam neznani lokaciji, vendar v neposredni bližini današnjega Valvasorjevega doma pod Stolom (SCHMIDT, 2015).

Polc enota 9: Pismo o vzorcih mineralov, (1791): is *Sadne* № 1 so s № 5 sasnamvani

zagorejl zagorel – ?; isti izraz uporablja Polc v sočasnih *Poročilih* iz karavanških rudnikov pod Stolom pri opisih rude, kjer je glede na sobesedilo najbolj smiselni pomen *oksidiran*, tu pa govori o »*sivi* glini, ki leži v prav taki *zagoreli* kamnini« – morda v splošnem pomenu **temneje obarvan**.

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: Siviga Materiala (..) dershi med *sago-reilem* od Nature glih takshnem Kamnam.

zajger seiger navpično – **navpično, višinska razlika**; v geologiji in montanistiki bodisi za smer objekta (seiger 90°: jašek pravokotno na površje), bodisi za smer kamninske plasti, odčitane na geološkem kompasu, bodisi višinska razlika po navpičnici med dvema objektoma (npr. rovoma) v rudniku; Seigerriß – načrt rudniškega objekta v narisu (BISCHOFF, 1988).

Polc enota 9, Pismo o vzorcih mineralov, (1791): jen leta Kamen je 60° nishei u *Seigerju* Koker leta teshki spotasti Kamen № 10 vidio

Polc opiše, da je nahajališče nekega vzorca ca 114 m nižje kot nahajališče vzorca št. 10.

zapertija – nedostopne skalne votline: »zakaj med *zapertijo* tega kamna veliko rude spi«.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): zakaj med *sapertio* tiga kamena veliko rude spi inu bo spala zhe se na bo na to visho deilalu

zašafati *schaffen* – zapovedati, ukazati: »še veliko idej imam, ki jih želim povedati, kadar bodo *zašafali*«.

Polc enota 1, str. 2, Pismo o Gorjušah (1789): Še veliko več drugih maning imam jest v mojih mislah, katere jem želim povedati, kader bojo *zašafali*

za terdno deržati – gotov, prepričan biti: »spoznam in *za terdno deržim*, da gospod niso v stanju v ta šaht priti«.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): toku jest sposnam in *fa terdnu dershim* inu Shiher rezhem de gnadlui Gospud niso v ftaniu inu shiher v en Shaht na Gariushah notri priti

Za verham (Za Verham?) ali V Perntoli (perntoli?) – nam **neznana lokacija** v bližini Šentjakoba v Rožu na danes avstrijskem Koroškem, kjer so delavci gospoda → **Majerica** kopali rudnik.

Polc enota 7, str. 1, Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791): Sim biu tudi vtimo Krajo *Sa verham* ali *vperntoli* imenuanu

Zelenica – rudišče, s katerega Polc pošilja Zoisu vzorec neke rude.

Polc enota 9: Pismo o vzorcih mineralov, (1791): is *Selenize* № 1 so s № 7 sasnamvani

Danes dolina nad izvirom Završnice, od pribl. 1.300 m n. v. do prevala na 1.536 m n. v., na katerega je bila speljana smučarska vzpenjača z mejnega prehoda Ljubelj, v gozdu ob smučarskih progah so še vidne rudne jame.

Včasih sinonim za goro Begunjščico z znanimi rudniki manganove rude, kar dokazuje dokument iz leta 1854 (*Izvillečki iz zemljiške knjige o rudarski posesti*, popis za leto 1819, ARS, AS 1052, fasc. 29), v katerem je naveden rov »Achatzi Stollen, in Gebirge Selenitza /Begunschitza/ Alpen Poltschach 1819«, torej »rov Achatzi, pogorje Zelenica (Begunjščica), Polška planina«; podobno tudi »Seleniza in der Katznsteinischen Alpe am Ort Begunshiza 1726« (Zelenica na planini gradu Kamen v Begunjah *na delovišču* Begunjščica) in »in der Seleniza ob Kazenstein 1756« (v Zelenici ali grad Kamen v Begunjah) (MÜLLNER, 1909: 385 in 386).

zeleniška ruda – verjetno manganova ruda.

Polc enota 10, Šesto pismo o rudniku ob Dravi, 7. december 1792: shlindra je bla leipa in je ruda tekla ali blagu se je upezhli vkep dershalu in ni otlu tezhi toku ima on upaine de skus perpomuzh lete *sele-nishke rude* bode tekla

Interpretacija stavka je vprašljiva: neki vzorec kovinske rude v plavžu se je sicer stalil, vendar *blago*, ki ga razumemo kot zalôg rude, oglja in morda dodatkov (apnenec, kalcit, torej karbonat), ni steklo (sprijelo se je v neuporabno kepo). Da bi se staljena ruda lepše odločila od žindre, bodo poskusili primešati v zalôg *zeleniško rudo*, kar razumemo kot rudo z Zelenice, ki pa je drugo ime za Begunjščico, kjer so bili znani rudniki mangana (→ **Zelenica**). Vzorcru rude (očitno železove) bodo torej pri naslednjem poskusnem taljenju primešali mangan (→ **Bajdiše**).

Odkritje feromangana, ki je kot zlitina železa in mangana, proizvedena v jeseniški železarni, zaslovel osemdeset let kasneje, 1873, kot izum Lamberta von Pantza, je torej razvit iz ustaljene prakse, da so železovi rudi dodajali manganovo.

zolehen *die Sohle* rudniško obzorje, horizont, etaža (SCHMIDT, 1936: 30; GRADIŠNIK & al., 1963; OCEPEK, 1990; DEBENJAK & al., 2001); **zolem** tla rova (ŠIKOVEC, 2010); **zolna** dno vrtine, tla rova (DERVARIČ & al., 2005) – tu **spodnji del rudne plasti**.

Polc enota 4, str. 2, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: se bode en Shaht sa enkrat 6° perpendicular globoku de se pride na *solehen* inu na Streichen lete js dneva dersheozhe rude inu shlahtniga shifra naredu

zolz *die Sohle* tla rova – tu **dno jaška**: »v *zoln* bo nameščena črpalka«.

Polc enota 4, str. 2, Drugo pismo o rudniku ob Dravi, 26. marec 1791: toku se bode ena pumpa v Soln tiga Shahta postaula

zoltanast šifer – **kremenast** skrilavi glinavec.

Polc enota 6, str. 2, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: potim je leta mehku zah zherni *soutanasti* Shifer letu rudo toku stisnu

Polc enota 8, str. 2, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: tok je leta *Sotanast* Kamen meihenu skisham natresen

zotanast kamen → **zoltanast**.

zroštan – **spražen**: preden so rudo vsuli v plavž, so jo *pražili*, t. j. segrevali na ognju, da so se izločile organske in delno karbonatne primesi, odvisno od temperature pa so že povsod, tudi v jalovini, potekle nekatere kemične reakcije; Polc torej sporoča, da bo Zoisu prinesel pokazat vzorec že sprazene rude.

Polc enota 5, str. 1, Tretje pismo o rudniku ob Dravi, 27. marec 1791: toku leta koshzhik kater je she *sroshtan* lih od tiste rude katerra sim tudi seboj pernesu

Zubau der – **podkop**, včasih rov pod obstoječim glavnim rovom za dosego nižje ležečih rudnih plasti, za odvodnjavanje in za izvoz rude ter jalovine; v sodobni terminologiji vsak **vodoraven rov**, ki sega do rudnega telesa (HACE & al., 1995: 24).

Polc enota 8, str. 3, Pismo iz Selške doline, 24. septembra 1791: jen pod ta Schaht je biu en *Zubau* nastaulen

Žerovnik Anton – Zoisov **bohinjski rudarski nadzornik**.

Polc enota 1, str. 1, Pismo o Gorjušah (1789): sakai jest sim *Sherouniku* poveidou de letu bi se snalu pergoditi

Žerovnik je večkrat spremljal Zoisove goste po bohinjskih gorah; bil je mnogo več kot *jamski pisar*, kakor se je podpisoval: po Zoisovih navodilih je opazoval orudene kraške jame in razmišljal ter razvijal sicer naivne, a vendarle prve geološke in speleološke teorije v slovenščini. Ob Valvasorju je Žerovnik pionir slovenske speleologije.

živ cajt – **čas, ko ni nujnega dela**, čas, ko si lahko sam izbereš, kaj boš delal: Majeric/Majer/

Mar bo pisal rudarska poročila za svoj rudnik, ko bo le imel *živ cajt*.

Polc enota 7, str. 1, Peto pismo o rudniku ob Dravi, 2. julij (1791): od tiga Zaita sna on vsak Mesiz gori vseti in to popisuane stanovitnu pelati (..) in je reku de bo letu stanovitnu dershou de le en *shiu* Zait sase dobi

Prosti čas bi bila preveč nenatančna interpretacija, saj pisanje mesečnih rudarskih poročil ni prostočasna zabava, ampak poslovno delo, vendar ne nujno.

žlahten glinavec *žlahten* plemenit, izbran (SSKJ) – ni jasno, katera je šesta lastnost črnega mehkega žilnatega (*cah*) kremenastega (*zoltanast*) skrilavega glinavca (*šifer*), opisana s pridevnikom *žlahten*; opazna lastnost takega glinavca, npr. v višjih opuščenih rudniških rovih na Peci, so zrcalasto gladke površine, kakor bi bile lakirane – *žlahten* bi torej pomenilo estetsko lastnost; v *Interpretaciji* sem se odločil za izraz *svetlečegladek*.

Polc enota 6, str. 3, Četrto pismo o rudniku ob Dravi, 9. april 1791: V timo Stolnu № 3 je še tudi zherni mehku zah soutanasti *shlahtni* Shifer

Sklep

Zgodovina montanistike je večdisciplinaren pogled na preteklost: je montanistika v ožjem pomenu besede kot zgodovina rudarjenja in gradnje rudnikov, glede na vsakokratno lastništvo rudnikov in rudnih polj pa je del politične zgodovine, saj kaže slovensko suverenost oziroma nesuverenost nad temeljnimi gospodarskimi objekti in temeljno gospodarsko dejavnostjo. Zavedati se namreč moramo, da je vse, kar nas obdaja zgrajenega in narejenega, in vse, kar primemo v roke, prišlo iz rudnikov – tudi hrana, ki jo jemo, je bila pridelana s pomočjo orodja, narejenega iz rud. Rudarstvo je zgodovinsko merilo civilizacije. Načini pridobivanja rud pa so povezani s tehničnimi, z geološkimi, geografskimi in etnografskimi značilnostmi posameznega območja in časa. Ker pa prevladujeta tehniški in gospodarski vidik, manj pa etnografski, kaj šele jezikovni, ostajajo za rudarsko dejavnostjo v glavnem le tehniška dokumentacija, poslovna poročila in načrti ter čedalje manj objektov.

Razsvetljenska zamisel Sigismonda Zois ob koncu 18. stoletja, da bi rudarsko dejavnost svojih pravih rudnikov v zahodnih Karavankah in rudno nabiralništvo v okolici Bohinja dokumentiral ne le tehniško, ampak tudi pripovedno, da bi torej dokumentiral jezik rudarjev in rudokopov, s tem pa dokumentiral in spoznaval njihovo miselnost in življenjsko filozofijo ter njihovo čustvovanje ob sprejemanju novih proizvodnih načinov, nima primere v, upam si trditi, svetovnem merilu. Jezik teh rudarjev in rudokopov je namreč bil jezik politično neorganiziranega ljudstva, bili so le delovna sila v nemško in italijansko govorečem poslovnem okolju in v objektih, ki niso bili njihova last. Z gospodarskega stališča bi lahko bili tudi nemi.

Zaradi takšnih pogojev se v slovenski zgodovinski zavesti, ko so bili lastniki rudnikov tujci – razen v času družbene lastnine proizvodjalnih sredstev, torej v socialistični družbeni ureditvi med 1945 in 1991 – očitno ni nikoli razvila trajnejša identifikacija družbe z rudarjenjem. Knapi so bili in so »ceh« zase in v svojem delovnem in družabnem okolju ohranjajo ponos in pripadništvo, nacionalna družba kot celota pa je do njihove tradicije in dejavnosti mačehovska. Sledovi rudnih jam na Jelovici so devastirani s sodobnim strojnim gozdarjenjem in ko že mislimo, da je nad 1300 m visoka Kravja Črna gora nad Bohinjem varna pred posegi, najdemo rudnik, o katerem je Andre Lipovc 1788 poročal Zoisu, zasut s skalami, navaljenimi ob zgraditvi smučarske proge. Za več kot stopetdesetletnim rudarjenjem v Zabukovici in Libojah pri Žalcu ni na terenu niti kamna sledi, podrti so celo značilni stolpi jaškovnih dvigal, ki jih zavestna družba ohranja kot spoštljiv spomin.

Približati širšemu krogu delovanje, nehanje in jezik slovenskih rudarjev in rudokopov na prelomu 18. in 19. stoletja je poskus, ohraniti ta del slovenske zgodovine vsaj na papirju. Vire, ki jih hranita Arhiv Republike Slovenije in rokopisni oddelek Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, je bilo smiselno predstaviti v *diplomatičnem prepisu*, torej dobesednem prečrkovanju bohoričice, ki bi mu lahko rekli tudi »berljiva fotokopija«. *Kritični prepis* je črkovno, pravopisno in pisno v današnji gajici urejen tako, da ohranja vse narečne posebnosti in nudi bralcu estetski in nostalgичni užitek kranjščine poznega 18. stoletja. *Interpretacija*, ki temelji na interdisciplinarni jezikovni, geografski, geološki, mineraloški, etnografski in celo botanični raziskavi, dokumentirani v *Geslovníku*, pa v sodobni terminologiji kaže bralcu razumljivo vsebino.

Pisma Lukasa Polca iz let 1789 do 1798 so del tega zgodovinskega pričevanja.

Zahvale

Smiselna povezava tako raznorodnih področij in najdbe primerov opisovanega v naravi so bile mogoče ob požrtvovalni pomoči več sto ljudi. Samo tistih, s katerimi sem se zadržal v pogovoru toliko časa, da so mi zaupali še svoje ime, je 264, to številko pa lahko pomnožim še najmanj s 5, če bi hotel prešteti vse, ki so mi pomagali najti pot in objekte.

Pa so bile s tem zbrane šele terenske reference. Najprej hvala požrtvovalnim arhivarjem in vsem drugim delavcem Arhiva Republike Slovenije, rokopisnega oddelka Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani in Gornjesavskega muzeja Jesenice. Najpomembnejšega v pripravi rokopisov za natis, pravil transkripcije iz bohoričice v gajico, me je naučila profesorica *dr. Martina Orožen*, prevode in pomene nemških besed ter slovensko zapisanih nemških popačenk je pomagala razreševati prevajalka *Mojca Kranjc*, strokovni pregled predvsem geoloških predmetov je z veliko posluha za jezik in humanističen pogled sploh opravil geolog, *dr. Janez Zavašnik* z Instituta Jožefa Stefana v Ljubljani. Brez njih bi tega dela kot dramaturg in literarni zgodovinar, čeprav tudi ljubiteljski mineralog in sistematični popisovalec rudnikov in rudokopov na Slovenskem, ne mogel opraviti.

Prirodoslovnemu muzeju Slovenije, vodju Kustodiata za geologijo, dr. Mihi Jeršku, uredniku *Scopolie*, dr. Borisu Kryštufku, in direktorici, dr. Bredi Činč Juhant, pa hvala za pozornost in sredstva, ki so jih nesebično posvetili temu ne zgolj naravoslovnemu projektu in omogočili natis.

Povzetek

Rudarski nadzornik Lukas Polc je tu priobčena pisma v rokopisnem obsegu 22 strani pisal med letoma 1789 in 1791 kot poslovna poročila svojemu delodajalcu Sigismondu (Žigu) Zoisu. Zois, ki je bival večinoma v Ljubljani, je imel fužine na Gorenjskem na Javorniku pri Jesenicah, v Bohinju in v Radovni pri Bledu, na Koroškem pa v Mislinji pod Pohorjem. Zois je predvsem Slovencem znan tudi kot trgovec in vsestransko radoveden mentor in mecen, pomembno se je vpletel v evropsko geološko polemiko med t. i. plutonisti in neptunisti o nastanku apnenca, predvsem pa ga ceni slovenska gledališka zgodovina kot spodbujevalca literarnih prevodov Antona Tomaža Linharta in nedvomno tudi producenta prve dokumentirane slovenske posvetne gledališke uprizoritve, *Županove Micke* 1789. Ta Polčeva poslovna pisma so skupaj z njegovim liričnim zahvalnim pismom 1798 Zoisu eden od treh svežnjev montanističnih dokumentov, pisanih v slovenščini, kar je za takratni čas in za razmerje med delodajalcem in uslužbencem povsem izjemno. Izjemno ne le zato, ker je to prva gospodarsko-poslovna raba slovenščine sploh, ampak tudi zato, ker so avtorji teh slovenskih poročil in pisem bili nemščine (v gotici) večji bolj kot »kranjščine« (v boho-ričici) in so se s slednjo očitno trudili na posebno Zoisovo željo.

Drugi slovenski montanistični sveženj so *Poročila* Lukasa in Vincenca Polca iz Zoisovih rudnikov v zahodnih Karavankah med letoma 1788 in 1816, tretji pa pismo Andrea Lipovca iz 1788 ter *Opisi in Pisma* Antona Žerovnika o rudnih jamah na Gorjušah iz 1789 in njegov slovarček *Wocheiner Bergsprache*, mogoče iz 1796.

Za zgodovino slovenskega jezika v poznem 18. stoletju je najprej izjemen obseg teh treh svežnjev, skupaj kar 360 strani. Še posebna vrednost pa je v tem, da so si bili avtorji glede na tematiko prisiljeni bolj ali manj uspešno izmišljati strokovno montanistično in mineraloško terminologijo, ki je slovenščina tistega časa še ni imela. V veliki meri so uporabljali kar nemške besede v slovenski transkripciji, predvsem tiste, ki jih sploh niso občutili kot neslovenske (npr. anšolt, cimprati, knap, šaht, štolm), bodisi so nemški izraz prevedli (npr. »weiss Erz«, siderit, v »bejla ruda«), ali pa so ostali pri takrat udomačenem opisu (npr. »črna ruda«, ki ga pogojno prevajam kot manganova ruda). Razrešiti je bilo treba tudi pozabljene slovenske besede (npr. »mesti se« za imeti veliko dela s čim; »snešati« za odkriti) ali pozabljeno rabo slovenskih besed (npr. »dan«, »na dnevi« za površje, na površju; »gori pobrati« za privlačiti); redki so izumi, za katere pa ne vemo, če niso bili morda v splošni rabi (npr. »padanje« za vpad, lego kamninski plasti, nemško *Seiger* ali *das Streichen*; »pol« za kamninsko plast; popačenka »šipede« za rudniški odval iz nemškega *die Schippe*, lopata). Nekaj izrazov, predvsem za rude, ostaja nerazrešenih.

Pri omembah nekaterih toponimov na danes avstrijskem Koroškem smo večkrat v zadregi, saj je Polc zapisoval lokalno rabo, ki je ni danes na nobenem zemljevidu več. Tudi rudniku ob Dravi, ki mu je posvečenih največ pisem, ne moremo z gotovostjo določiti lokacije. Pričajo pa omenjeni toponimi o takrat še skoraj povsem slovenski poselitvi tudi levega brega Drave.

Polčeva pisma govorijo o petih predmetih:

- enota 1 o njegovem obisku *rudnih jam na Gorjušah* nad Bohinjem, kjer so rudo v kraških kotanjah in breznih nabirali domačini, večinoma kmetje. Polc je to vizitacijo opravil kot šolan rudarski inženir in bil do tehnične preprostosti dela zelo kritičen. Njegova bistvena pripomba je bila, da se morajo Bohinjci naučiti skalne ožine minirati in tako rudni donos povečati. Kasnejša pisma bohinskega rudarskega nadzornika Antona Žerovnika dokazujejo, da je Zois miniranje uvedel še istega leta;

- enote 2–7 in 10 (pisma) ter 11 (pošiljki vzorcev mineralov priloženi listek) govorijo o očitno *raziskovalnem rudniku na levem bregu Drave* najverjetneje nekje vzhodno od Klagenfurta/Celovca. Rudnik je imel tri rove, prvega tik ob rečni gladini, dva pa višje iz razumljivih vzrokov,

saj bi prvega višji vodostaj Drave takoj zalil. Hkrati so z drugim in tretjim rovom raziskovali obseg rudne žile. Iz pisem ni povsem razvidna usoda teh prizadevanj: najverjetnejši sklep je, da je Zois po začetnih dobrih obetih predal rudnik koncesionarju, nekemu Maru, ki je v tistem okolišu tudi iskal rudo, Polc pa je najprej vodil dela v rudniku ob Dravi, potem pa ostal strokovni svetovalec tudi Maru. Nadaljnja usoda rudnika ni znana, verjetno raziskovalna dela niso dosegla pričakovanih rezultatov;

- enota 8 poroča o *kopu keramičarske bele gline v Selcah pri Škofji Loki*. Najprej obširno popiše pogovor s Suzano Blaznik, katere mož naj bi za ljubljansko tovarno keramike kopal in dostavljal glino iz Selcam bližnjega nahajališča. S podrobnostmi dopolnjuje dosedanje vedenje o delu te ljubljanske tovarne, ki jo je bil ustanovil Italijan Anton Sylva. Sigismondo Zois je bil njegov družabnik, po Sylvovi smrti pa njen lastnik. V nadaljevanju opiše Polc nahajališče te gline in še nove lokacije, ki jih je sam odkril;

- enoti 9 in 12 sta *listka, priložena pošiljki vzorcev mineralov*. Čutiti je rutinsko naravo sporočil: prvi popisuje vzorce iz Planine pod Golico nad Jesenicami, kjer je imela rudnike železove rude družina Ruard, Zoisovi poslovni konkurenti. Opis je sumljivo natančen in morda priča o zgodnjem industrijskem vohunjenju na Kranjskem. Drugi listek govori o rudi s severnega pobočja Karavank nad koroškimi Gorinčicami; veliko je že nakopane in Polc sprašuje, ali je uporabna;

- enota 13 ni montanistična, je osebno in lirično *zahvalno pismo*, poslano Zoisu 1798, torej vsaj šest let po zadnjem poslovnem pismu. Zois je očitno iz hvaležnosti za dolgoletno zvesto služenje priredil Polčevi hčerki Mici, ki se je možila z nekim Čukom, poroko na svojem gradu na jeseniškem Javorniku v slogu družbenokritične komedije *La Folle Journée ou le Mariage de Figaro* Pierre-Augustina Carona de Beaumarchaisa, ki jo je dal Linhartu prevesti devet let poprej in so jo kot *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* decembra 1790 tudi brali nepismenim fužinarjem pri Zoisovem javorniškem plavžu. Da bi bila mera polna, je Zois Čuku izposloval tudi službo, na svatbo pa poslal svojega brata barona Josepha in njegovo ženo Katarino Auenbrugger Zois, ki je bila po starem slovenskem običaju Mici tudi *teta*, se pravi, da je za svatbo spekla s šopkom in svečkami okrašeno pecivo.

Pisma Lukasa Polca so pomembna za zgodovino slovenskega jezika in montanistike ob koncu 18. stoletja, prinašajo pa tudi nekaj novih etnografskih, geografskih in političnih drobcev tega časa.

Summary

The mining supervisor Lukas Polc wrote the letters referred to in this treatise between 1789 and 1791 to the extent of 22 handwritten pages as business reports to Sigismondo (Žiga) Zois, his employer. Zois, who resided mostly in Ljubljana, owned ironworks in the Gorenjska region at Javornik near Jesenice, at Bohinj and Radovna near Bled, and in the Koroška region at Mislinja below Pohorje. In our country, Zois is well known particularly as a merchant and versatile mentor and patron, as a man who was significantly involved in the European geological plutonist-neptunist controversy on the origin of limestone, while the history of Slovenian theatre esteems him as a promoter of literary translations of the works by Anton Tomaž Linhart and the producer of the first documented Slovenian secular theatrical staging of *Županova Micka* in 1789. These Polc's business letters are, together with his lyrical letter of thanks to Zois in 1798, one of the three packages of montanistic documents written in Slovenian language, which is in view of that time and the employer-employee relationship something very exceptional indeed: exceptional not only for the fact that this was the first business-commercial use of the Slovenian language ever, but also for the fact that the authors of these Slovenian reports and letters were much more proficient in German language (with Gothic writing) than in »Carniolan« language (in Bohorič alphabet), which they apparently attempted to master at the express wish of Sigismondo Zois.

The second Slovenian montanistic package contains *Poročila* (Reports) by Lukas and Vincenc Polc from Zois' mines in the Western Karavanke Mts from the 1788-1816 period, whereas the third package comprises the letter by Andrea Lipovc from 1788 and *Opisi* (Descriptions) and *Pisma* (Letters) by Anton Žerovnik about mine pits at Gorjuše from 1789, as well as his glossary *Wocheiner Bergsprache*, possibly from 1796.

The volume of these three packages (a total of 360 pages) is exceptional for the history of Slovenian language in the late 18th century. Its special value, however, lies in the fact that the authors of the texts were simply forced, in view of the topics, to invent the professional montanistic and mineralogical terminology, which was virtually non-existent in the Slovenian language of that time. To a great extent they simply used German words in Slovenian transcription, particularly those which they did not perceive as non-Slovenian (e.g. anštolt, cimprati, knap, šaht, štolm). They either translated German terms (e.g. »weiss Erz«, siderite, into »bejla ruda«) or stuck to the description domesticated at that time (e.g. »črna ruda«, which I am conditionally translating into manganese ore). The forgotten Slovenian terms had to be solved as well (e.g. »mésti se« for to have much to do with something; »snešati« for to discover) or the forgotten use of Slovenian words (e.g. »dan«, »na dnevi« for surface, on the surface; »gori pobrati« for to haul); the inventions, for which it is still unknown whether they were perhaps not in general use (e.g. »padanje« for the position of rock layers, *Seiger* or *das Streichen* in German; »pola« for rock layer; slang word »šipede« for mine slagheap from the German *die Schippe*, shovel). Some of the terms, especially for ores, remain unsolved.

When some toponyms in the present-day Austrian Carinthia are referred to, we are often at a loss, considering that Polc utilized the names used by the locals, which cannot be found on any map these days. The location of the mine along the Drava River, to which most of the letters are dedicated, cannot be determined with certainty either. The mentioned toponyms, however, bear witness to the fact that the left bank of the Drava River, too, was settled by almost entirely Slovenian population at that time.

Polc's letters speak about five subjects:

- Unit 1 about his visits of *rudne jame na Gorjušah* (karstic ore caves at Gorjuše), where ore in karst basins and pitches was dug by the locals, mostly farmers. Polc visited these caves as a trained

mining engineer and was highly critical of the technical simplicity of the work practised there. His major remark was that the people of Bohinj should learn to blow up the rock straits and thus to provide for a greater ore yield. The letters written at a later date by mining supervisor Anton Žerovnik from Bohinj demonstrate that blasting was introduced by Zois in the very same year.

- Units 2-7 and 10 (letters) as well as 11 (a tag attached to the consignment of mineral samples) clearly speak of a *research mine on the left bank of the Drava River*, most probably somewhere east of Klagenfurt. The mine had three pits, the first immediately at the river surface, the other two somewhat higher for obvious reasons, given that the first shaft would be immediately flooded by high waters of the Drava River. At the same time, the extent of ore vein was explored with the second and third pits. The letters do not distinctly reveal the fate of these endeavours: the most probable conclusion is that after the initial good prospects Zois handed the mine over to a concessionaire, to a certain Mr Maro who was also searching for ore in this district, while Polc was initially overseeing works in the mine along the Drava River and then remained a professional adviser to Maro. The mine's further fate remains unknown, but is believed that the research work did not achieve the expected results.

- Unit 8 reports on *digging of pottery white clay at Selca near Škofja Loka*. At first it extensively describes an interview with Suzana Blaznik, whose husband was allegedly digging and supplying clay from the locality nearest to Selca to a pottery factory in Ljubljana. In detail it supplements the current knowledge of the work carried out by this Ljubljana factory, which was founded by Anton Sylva from Italy. Sigismondo Zois was his partner, and its owner after Sylva's death. In further text, Polc describes the locality of this clay as well as some other localities discovered by him.

- Units 9 and 12 are *tags attached to the consignment of mineral samples*. Here, the routine nature of the messages can be felt: the first describes the samples from Planina below Golica above Jesenice, where the Ruard family, Zois' business competitors, owned iron ore mines. The description is suspiciously accurate and perhaps speaks of the early industrial espionage in Carniola. The other tag speaks of ore from the northern slope of the Karavanke Mts above Carinthian Gorinčice; much of it has already been dug, and Polc would like to know whether the ore is useful.

- Unit 13 does not deal with montanistics, but is a personal and lyrical *letter of thanks*, sent to Zois in 1798, therefore at least six years after his last business letter to him. It is clear that Zois organised, out of gratitude for the many years of his faithful service, a wedding for Polc's daughter Mici and certain Mr Čuk in his castle at Javornik near Jesenice in the style of socially critical comedy *La Folle Journée ou le Mariage de Figaro* by Pierre-Augustin Caron de Beaumarchais, which had been translated by Linhart on Zois's initiative nine years earlier and was as *Ta veseli dan ali Matiček se ženi* (*This Merry Day or Matiček is Getting Married*) read in December 1790 to illiterate ironworkers at Zois' smelting furnace at Javornik. For a good measure, Zois found a job for Mici's groom and sent to the wedding his brother baron Joseph and his wife Katarina Auenbrugger Zois, who was also Mici's *aunt* according the old Slovenian custom, which means that she baked a wedding cake, decorated with a bouquet and candles.

The letters by Lukas Polc are significant for the history of Slovenian language and montanistics at the end of the 18th century, apart from the fact that they also bring some new ethnographic, geographic and political fragments from those times.

Viri

Arhiv Republike Slovenije: Slovenska pisma Lukasa Polca 1788–1798. AS 1052, t. i. Zoisov arhiv: enota 1 v fasc. 204, ostale v fasc. 6; skupaj 14 listov s – ker so nekateri preganjeni – 23 stranmi.

Arhiv Republike Slovenije: Slovenska rudarska poročila 1788–1816 Lukasa in Vincenca Polca za Sigismonda Zois. AS 1052, , t. i. Zoisov arhiv, fasc. 26.

Arhiv Republike Slovenije: Opisi rudnih jam na Pokljuki 1789 Antona Žerovnika za Sigismonda Zois in pisma Antona Žerovnika Sigismondu Zoisu 1789. AS 1052, t. i. Zoisov arhiv, fasc. 204.

Narodna in univerzitetna knjižnica, rokopisni oddelek, Ljubljana: *Wocheiner Bergsprache* (Anton Žerovnik, 1796), NUK, Ms 444/1 (z osnutkom 444/3); za razlikovanje tudi še dve enoti v isti mapi z zavajajoče podobnima naslovoma, vendar z bistveno drugačno vsebino (Ms 444/2 z osnutkom 444/4): *Aus Metelko; Nadilan zu Vodnik's Wörterbuch Slovenische Berg- und Hütten-sprache* (1796) /prečrtano: *1 folio Heft ungeordnet und/ 4° Heft alphabetisch*/. V tem ovojnem listu je 15 popisanih vezanih strani, na prvi naslov *Krainische Berg- und HüttenSprache – Slovenſki rudni inu fuſhinski jesik 1796 den 16^{den} Jänner*, ki pa zajema pretežno fužinarsko besedišče – rudarstvo in fužinarstvo pa sta bili strogo ločeni dejavnosti in sta imeli povsem različni besedišči.

Literaturni viri - References

- ANDREJKA, R., 1934: Najstarejše ljubljanske industrije. *Kronika slovenskih mest*, let. 1. Mestna občina Ljubljana, Ljubljana.
- BARTEL, A. & A. JANEŽIČ, 1921: *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*. Družba sv. Mohorja, Prevalje.
- BELAR, A., 1895: Freiherr Sigismund Zois' Briefe mineralogischen Inhalts. Laibach (samozaložba).
- BISCHOFF, W. & H. Bramann, 1988: *Das kleine Bergbaulexikon*. Verlag Glückauf GmbH, Essen.
- BONAZZA, S., 1991: Prisotnost italijanske kulture na slovenskem konec 18. in v začetku 19. stoletja. *Slavistična revija* 39, št. 3, str. 347-353 Ljubljana.
- CIGALE, M., 1860: *Deutsch-slovenisches Wörterbuch*. Blasnik, Laibach.
- CUNDRIČ, I. J., 2002: *Pozabljeno bohinjsko zlato*. Založba Cerdonis, Slovenj Gradec.
- DEBENJAK, B. & al., 2001: *Nemško-slovenski slovar*. DZS, Ljubljana.
- DERVARIČ, E. & al., 2005: Rudniki in premogovniki v Sloveniji: *Slovarček*. Argos, str. 171–175, Nazarje (392 gesel).
- DROVENIK, M. & M. PLENIČAR: 1980: *Nastanek rudišč v SR Sloveniji*. Geološki zavod Ljubljana in Slovensko geološko društvo Ljubljana, Ljubljana.
- FAGANEL, J., 1999: Zoisovi rokopisi – popis. ZRC SAZU, Ljubljana.
- FANINGER, E., 1984: Sigmund Freiherr Zois von Edelstein = Žiga baron Zois pl. Edelstein. *Geologija* 27: 5-25, Geološki zavod, Ljubljana.
- GAŠPERŠIČ, J., 1960: O jelovškem rudarstvu. *Loški razgledi* 7: 63-74, Muzejsko društvo, Škofja Loka.
- GRABNER, A. & al., 1984: *Biblični leksikon*. Mohorjeva družba, Celje.
- GRADIŠNIK, J. & al., 1963 /po nemški predlogi/ *Slikovni besednjak. Nemški in slovenski*. Mladinska knjiga, Ljubljana; Grafos, Beograd.
- HACE, M. & al., 1995: *Rudarstvo I*. Tehniška založba Slovenije, Ljubljana.
- KALAN, F., 1979: *Anton Tomaž Linhart. Zbirka Znameniti Slovenci*. Partizanska knjiga, Ljubljana.
- KIDRIČ, F., 1929: *Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do marčne revolucije*. Slovenska matica v Ljubljani.
- KIDRIČ, F., 1939: *Zoisova korespondenca 1808–1809*. Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani.
- KIDRIČ, F., 1941: *Zoisova korespondenca 1809–1810*. Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani.
- KOS, M., 1990: K zgodovini ljubljanskih tovarn beloprstene keramike. *Kronika* 38/3: 105–108.
- KULIŠER /KULISCHER/, J., 1959: *Splošna gospodarska zgodovina srednjega in novega veka I, II*. Državna založba Slovenije, Ljubljana.
- LUŽAR, F. F., 1900: Narodni izrazi. *Zbornik znanstvenih in poučnih spisov, II. zvezek*. Slovenska matica v Ljubljani, Ljubljana.
- MAL, J., 1955: Ljubljanske fajančne delavnice. *Tkalčičev zbornik*, Zagreb.
- MERKŮ, P., 1980: *Slovenska plemiška pisma družin Marenzi – Coraduzzi s konca 17. stoletja*. Založništvo tržaškega tiska, Trst (v Vidmu: Del Bianco).
- MÜLLNER, A., 1909: Geschichte des Eisens in Krain, Görz und Istrien von der Urzeit bis zum Anfänge des XIX. Jahrhunderts. Wien und Leipzig, 320–326: *Die Nomenclatur bei den Hammerwerken*.
- PAVLIC, S., 2006: *Zgodovina idrijskega šolstva do leta 1945*. Bogataj, ABC Merkur, Idrija.
- PLETERŠNIK, M., 1894–1895: *Slovensko-nemški slovar I-II*. Knezoškofijstvo, Ljubljana.
- PREINFALK, M., 2003: Genealoška podoba rodbine Zois od 18. do 20. stoletja. *Kronika* 51: 27–49.
- REZMAN, P., 2012: *Zahod jame*. Založba Goga, Novo mesto.

- RIBNIKAR, P., 1976: *Slovenske podložniške prisege patrimonialnega sodišča Bled*. Partizanska knjiga, Ljubljana (118 gesel).
- SAMEC, M., 2014: *So z vilicami pisali: folklorne pripovedi iz občine Grosuplje in okolice*. Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SCHMIDT, G., 2015: Slovenska rudarska poročila iz rudišča Belščica v Karavankah s preloma 18. in 19. stoletja za Sigismonda (Žiga) Zoisa. Prepis, interpretacija v sodobni slovenščini in komentar poročil o delovanju rudnika Žirovnica od odprtja do zaprtja, ki sta jih med letoma 1797 in 1805 pisala rudarski nadzornik Lukas Polc in višji rudarski nadzornik Vincenc Polc; v Dodatku *Geslovnik* s komentarjem. Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU, Založba ZRC SAZU, Ljubljana. Rokopisno gradivo v ARS, AS 1052, t. i. Zoisov arhiv, fasc. 204.
- SCHMIDT, R., 1936: *Erzbergwerk*. Beihefte der Reichsstelle für den Unterrichtsfilm F 118/1936. W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart und Berlin.
- SCHÖDLER, F. K. L., 1871: *Mineralogija in geognostika*. Prevedel Janez Zajec, Matica slovenska; splet AHLib.
- SIČ, A., 1940: Narodopisne drobtine: Pogača. *Etnolog* 13: 146–148.
- ŠIKOVEC, S., 2010: *Rudarsko besedje iz Zagorja ob Savi*. Diplomsko delo, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenske jezike in književnosti, Maribor (432 gesel).
- ŠORN, J., 1976: Bucelleniji in Ruardi na Savi pri Jesenicah. *Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino* 24, št. 2, 69–74, Ljubljana.
- ŠORN, J., 1984: *Začetki industrije na Slovenskem*. Obzorja, Maribor.
- VALVASOR, J. V., 2009–2013: *Čast in slava vojvodine Kranjske*. Zavod Dežela Kranjska, Ljubljana.
- VIDMAR, L., 2004: *Korespondenca Žige Zoisa*. ZRC SAZU, Ljubljana.
- ZUPANČIČ, J., 1950: Dobivalno delo v rudnikih. *Knjižica za vzgojo strokovnih kadrov* 54, Državna založba Slovenije, Ljubljana.

Internetni viri

- Lungauer Bergbau-Lexikon*, 2014. <http://lungau.de/erzweg/mailform/lexikon.htm>.
- INDRA, G., 2012: *Bergbauliche Begriffe*. <http://www.indra-g.at/datenbanken/bergbauliche-begriffe/Bergbau.htm>.
- Mineralienatlas*, 2012. Mineralienatlas.de.
- Muzej premogovništva Slovenije*, 2012: Rudarski izrazi. <http://muzej.rlv.si/si/zanimivosti/241> (492 gesel).
- ŠUBIC PRISLAN, J., 2014: Keramika. <http://www.sms-muzeji.si/udatoteke/publikacija/netpdf/2-3.pdf>.

Neobjavljeni viri

- BRUS, B., 1956: Poročilo o geološkem kartiranju ozemlja v okolici svinčenega nahajališča v Knapah - Selška dolina. Geološki zavod Slovenije, mapa C-II-30d/c5-1/25-(o?).
- DROVENIK, M., 1955: Poročilo o pregledu zapuščenega rudnika Knape v dolini Bukovščice nad Škofjo Loko. Geološki zavod Slovenije, mapa C-II-30d/c1-1/23.
- MLAKAR, I., 1978: Metalogenetska karta SR Slovenije - VI. faza (Knape). NUK DS1-8398/79
- OCEPEK, D., 1990: Glosar izrazov s področja rudarstva, angleško-slovenski, starejša verzija slovensko-angleški in nemško-slovenski (slednji 17 str.), tipkopis. Univerza v Ljubljani, Naravoslovnotehniška fakulteta, knjižnica Oddelka za geotehnologijo in rudarstvo.
- SCHMIDT, G., 1998–: Enciklopedija rudnikov na Slovenskem.xls Avtorjeva datoteka, Ljubljana.

SCHMIDT, G., 2014: Slovenski opisi kopanja železove rude v okolici Bohinja s konca 18. stoletja za Sigismonda (Žiga) Zoisia. Prepis, interpretacija v sodobni slovenščini in komentar *Opisov* in *Pisem* rudokopa Andrea Lipovca ter rudarskih nadzornikov Lukasa Polca in Antona Žerovnika o rudiščih na območju Bohinja, poslanih Zoisu med letoma 1788 in 1792; v Dodatku prepisan, preveden in komentiran slovensko-nemški *Wocheiner Bergsprache* iz leta 1796 ter *Geslovník* teh rokopisov s komentarjem. Avtorjeva datoteka, 357 strani, Ljubljana 2014. Rokopisno gradivo v ARS, AS 1052, t. i. Zoisov arhiv, fasc. 26, in NUK, Ms 444/1.

Kratice

ARS	ARS Arhiv Republike Slovenije, tudi elektronska podatkovna zbirka .
AS	Atlas Slovenije, izdaja 1996 (različne izdaje se namreč razlikujejo). Založba Mladinska knjiga in Geodetski zavod Slovenije, Ljubljana.
DTK	<i>Državna topografska karta 1:25.000</i> , 1998. Geodetska uprava Republike Slovenije, Ljubljana.
ES	Enciklopedija Slovenije, 1987–2002. Mladinska knjiga, Ljubljana.
GK	Gauss-Krügerjeve koordinate.
nmv	nadmorska višina.
NUK	Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.
OGK	Osnovna geološka karta Slovenije 1 : 100.000 in tolmači.
SSKJ	Slovar slovenskega knjižnega jezika, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1975–1991.
TTN	Temeljni topografski načrt 1:5.000 (naseljeni kraji) in 1:10.000 (nenaseljeni kraji), Geodetska uprava Republike Slovenije, Ljubljana 1993–1999.
ZAL	Zgodovinski arhiv Ljubljana.
ZRC SAZU	Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, Ljubljana.

O avtorju

Za dr. Gorana Schmidta, rojenega leta 1950 v Ljubljani, diplomiranega filmsko-televizijskega dramaturga in režiserja, je značilna razgibana poklicna pot in zanimanje ne le za umetniško-hUMANISTIČNO področje, marveč tudi za naravoslovno.

Med letoma 1979 in 1986 je bil umetniški vodja Viba filma (značilna družbeno- in zgodovinskokritična usmeritev, npr. filmi *Prestop*, *Moja draga Iza*, *Splav Meduze*, *Nasvidenje v naslednji vojni*) in Slovenskega ljudskega gledališča v Celju ter vodja gledališko-filmskega oddelka Cankarjevega doma v Ljubljani (značilno uvajanje lastnih produkcij, npr. *Mesija*, *Krst pod Triglavom* skupine Neue Slowenische Kunst, več projektov skupine Borghesia), leta 1988 pa se je vrnil na Radio Slovenija kot urednik uredništva otroških in mladinskih oddaj, kot urednik dramaturgije in bil leta 2014 upokojen kot priznani dramaturg. Ob vrnitvi na Radio Slovenija se je začel posvečati literarni zgodovini, najprej je na povabilo urednika Založbe Mladinska knjiga Aleša Bergerja kritično predstavil več avtorjev za zbirko *Kondor*, na povabilo glavnega urednika najstarejše slovenske znanstvenokritične literarne zbirke *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev*, akademika dr. Franceta Bernika, pa je uredil in komentiral osem knjig zbranega dela Stanka Majcna in pet knjig Dominika Smoleta ter o obeh avtorjih napisal tudi monografijo, vmes pa leta 1993 doktoriral iz dramaturgije na Akademiji za gledališče, radio, film in televizijo v Ljubljani. Na izrazito zgodovinsko področje je stopil z ureditvijo in komentarjem *Dnevnika 1914–1920* Frana Milčinskega, ki je izšel pri Slovenski matici leta 2000.

Ljubezen do mineralov (najdemo ga med soavtorji mineraloških člankov) ga je zapeljala v rudnike (tudi o njih je objavil več člankov), ki jim hoče priti do dna kot jamar (že več kot petnajst let v naravi išče rudnike, jih dokumentira in tako sestavlja fotografsko-geografsko enciklopedijo slovenskih rudnikov), kot literarni zgodovinar pa želi zvedeti o njih še več. Pri sistematičnem raziskovanju arhivskih virov je naletel na rudarska poročila iz Karavank in na opise kopanja železove rude v okolici Bohinja ter na več pisem njegovih rudarskih nadzornikov, vse s konca 18. stoletja in pisana v slovenščini za Sigismonda Zoisa. Zaradi polihistorske zvedavosti je uvidel interdisciplinarno vrednost teh dokumentov in jih znal tudi predstaviti z zgodovinskega, jezikovnega, geološkega in montanističnega vidika.

Rudarska poročila iz Karavank so izšla spomladi 2015 pri Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa, ZRC SAZU, v zbirki *Thesaurus memoriae, Fontes* 11, pod naslovom *Slovenska rudarska poročila iz rudišča Belščica v Karavankah s preloma 18. in 19. stoletja za Sigismonda (Žiga) Zoisa*. Ta knjiga pa prinaša slovenska pisma rudarskega nadzornika Lukasa Polca.

Vsebina / Contents:**Goran SCHMIDT:****Slovenska pisma rudarskega nadzornika Lukasa Polca
Sigismondū (Žigu) Zoisu v letih od 1789 do 1798***Slovenian letters written by mining supervisor Lukas Polc
between 1789 and 1798 to Sigismondo (Žiga) Zois*